KUNGL. BIBLIOTEKET
National Library of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

Ref

Statens offentliga utredningar

1971:72

Justitiedepartementet

Maskinell teknik vid de allmänna valen

SOU

Betänkande IV av 1965 års valtekniska utredning

Stockholm 1971

Statens offentliga utredningar 1971

Kronologisk förteckning

1. SOU 71. Handbok för det officiella utredningstrycket. Beckman. Fi.
2. Post- och Inrikes Tidningar. Norstedt & Söner. Ju.
3. Veterinärdistriktsindelningen, m m. Svenska Reproduktions AB. Jo.
4. Kommunala val. Esselte. C.
5. Svensk industri under 70-talet med utblick mot 80-talet. Bilaga 2. Esselte. Fi.
6. Ny sjömanslag. Esselte. K.
7. Finansiella tillväxtaspekter 1960-1975. 1970 års långtidsutredning. Bilaga 4. Esselte. Fi.
8. Arbetskraftsresurserna 1965-1990. 1970 års långtidsutredning. Bilaga 1. Esselte. Fi.
9. Större företags offentliga redovisning. Esselte. Fi.
10. Snatteri. Berlingska Boktryckeriet, Lund. Ju.
11. Ett nytt bilregister. Göteborgs Offsettryckeri AB. K.
12. Miljövården i Sverige under 70-talet. 1970 års långtidsutredning. Bilaga 8. Esselte. Fi.
13. Utvecklingstendenser inom offentlig sektor. 1970 års långtidsutredning. Bilaga 6. Esselte. Fi.
14. Varuhandeln fram till 1975. 1970 års långtidsutredning. Bilaga 3. Esselte. Fi.
15. Förslag till aktiebolagslag m.m. Tryckeribolaget. Ju.
16. Regional utveckling och planering. 1970 års långtidsutredning. Bilaga 7. Esselte. Fi.
17. Malm - Jord - Vatten. Svenska Reproduktions AB. I.
18. Mått och vikt. Norstedt & Söner. Fi.
19. Familjepensionsfrågor m.m. Berlingska Boktryckeriet, Lund. S.
20. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Betänkande I. Norstedt & Söner. K.
21. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Bilaga A. Norstedt & Söner. K.
22. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Bilaga B. Norstedt & Söner. K.
23. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Register m.m. Norstedt & Söner. K.
24. Vuxenpedagogisk forskning och utbildning. Berlingska Boktryckeriet, Lund. U.
25. Boendeservice 3. Kommunstudien. Esselte. In.
26. Boendeservice 4. Projektstudien. Esselte. In.
27. Boendeservice 5. Totalkostnadsstudien. Esselte. In.
28. Boendeservice 6. Strukturstudien. Esselte. In.
29. Kyrkan kostar. Göteborgs Offsettryckeri AB. U.
30. Sjömanspension. Göteborgs Offsettryckeri AB. K.
31. Den svenska betalningsbalansstatistiken. Esselte. Fi.
32. Valutareserven och utrikeshandelns finansiella struktur. Bilaga till Den svenska betalningsbalansstatistiken. Esselte. Fi.
33. Fri affärstid. Göteborgs Offsettryckeri AB. H.
34. Lastbil och Taxi. Beckman. K.
35. Den fria rörligheten för personer inom EEC. Esselte. In.
36. Produktionsresurser för tv och radio i utbildningen. Esselte. U.
37. Konsumentpolitik-riktlinjer och organisation. Tryckeribolaget. H.
38. Särskilda tandvårdsanordningar för vissa patientgrupper. Göteborgs Offsettryckeri AB. S.
39. Den svenska köpkraftsfördelningen 1967. Berlingska Boktryckeriet, Lund. In.
40. Export och import 1971—1975. 1970 års långtidsutredning. Bilaga 5. Esselte. Fi.
41. Ny domstolsadministration. Göteborgs Offsettryckeri AB. Ju.
42. Försäkring och annat kontant stöd vid arbetslöshet. Esselte. In.
43. Arbetskraftens struktur och dimensioner. Esselte. In.
44. Bilagor till KSA-utredningens betänkande. Esselte. In.
45. Utsökningsrätt XI. Norstedt & Söner. Ju.
46. Teknisk översyn av kapitalbeskattningen. Norstedt & Söner. Fi.
47. Psykologiska urvalsmetoder inom statsförvaltningen. Göteborgs Offsettryckeri AB. Fi.
48. Personurval med hjälp av psykologiska undersökningar. Göteborgs Offsettryckeri AB. Fi.
49. Unga lagöverträdare I. Esselte. Ju.
50. Räddningstjänst. Göteborgs Offsettryckeri AB. C.
51. Invandrarutredningen I. Göteborgs Offsettryckeri AB. In.
52. Byggandets industrialisering. Beckman. In.
53. Lärarnas arbete. En statistisk arbetstidsstudie. Göteborgs Offsettryckeri AB. U.
54. Lärarnas arbete. Bilaga I. Tekniska rapporter. Göteborgs Offsettryckeri AB. U.
55. Lärarnas arbete. Bilaga II. Tabeller. Göteborgs Offsettryckeri AB. U.
56. Handräckning inom försvaret. Esselte. Fö.
57. Utbildning av vissa värnpliktiga i stabstjänst. Esselte. Fö.
58. Rätten till abort. Göteborgs Offsettryckeri AB. Ju.
59. Högsta domstolens kansli. Göteborgs Offsettryckeri AB. Ju.
60. Universitetsstudier utan examen. Göteborgs Offsettryckeri AB. U.
61. Val av utbildning och yrke. Göteborgs Offsettryckeri AB. U.
62. Högre utbildning och arbetsmarknad. Göteborgs Offsettryckeri AB. U.
63. Vintersjöfart. Beckman. K.
64. Sanering I. Esselte. In.
65. Sanering II. Bilagor. Esselte. In.
66. Mellanölsfrågan. Göteborgs Offsettryckeri AB. Fi.
67. Ränteomfördelning och vinstutdelning. Göteborgs Offsettryckeri AB. In.
68. Läkartjänster. Göteborgs Offsettryckeri AB. S.
69. Näringspolitiken — ny verksorganisation. Göteborgs Offsettryckeri AB. H.
70. Plan och prognos. 1970 års långtidsutredning. Bilaga 9. Esselte. Fi.
71. Bokskogens bevarande. Svenska Reptoduktions AB. Jo.
72. Maskinell teknik vid de allmänna valen. Göteborgs Offsettryckeri AB. Ju.

Anm. Om särskild tryckort ej anges är tryckorten Stockholm.

Statens offentliga utredningar
1971:72
Justitiedepartementet

Maskinell teknik vid de allmänna valen

Betänkande IV av 1965 års valtekniska utredning
Stockholm 1971

Göteborgs Offsettryckeri AB, Sthlm 71.248 S

Innehåll

Skrivelse till Statsrådet och Chefen för justitiedepartementet 5

Kapitel 1 *Utredningsuppdraget* 7

Kapitel 2 *Sammanfattning* 10

2.1 Inledning 10
2.2 Valsedlarna 10
2.3 Röstning i vallokal 11
2.4 Röstning på postanstalt, hos utlandsmyndighet och på fartyg . 12
2.5 Sammanräkning och kontrollförfarande 12
2.6 Övriga förslag 13

Kapitel 3 *1969 års förslag och remissyttrandena* 14

3.1 1969 års förslag 14
3.2 Remissyttrandena 15

Kapitel 4 *Allmänna överväganden* . . 21

4.1 Utgångspunkter 21
4.2 Maskinell sammanräkning av de kommunala valen 22
4.3 Vallokalsrösterna. Sammanräkningsorganisation och redovisning 22
4.4 Poströsterna 24
4.4.1 Tid för poströstning och sammanräkningsorganisation 24
4.4.2 Valdistriktsvis redovisning av poströsterna . . . 26
4.5 Information om det nya valsystemet 27

Kapitel 5 *Valsedlarna. Utformning, framställning och tillhandahållande* . . 28

5.1 Inledning 28
5.1.1 Gällande bestämmelser . 28
5.1.2 1969 års förslag 29
5.1.3 Remissyttrandena över 1969 års förslag 30
5.1.4 Valsedlarna vid 1970 års val 30
5.2 Utredningens överväganden . . 31
5.2.1 Inledning 31
5.2.2 Införande av hålkortsvalsedlar i nuvarande valsedelssystem 32
5.2.3 Allmänna synpunkter på ett valsedelssystem . . . 32
5.2.4 Ett alternativt valsedelssystem 33
5.2.5 Sammanfattande synpunkter 35

Kapitel 6 *Röstning och rösträttskontroll* 40

6.1 Gällande bestämmelser m m . . 40
6.2 1969 års förslag 40
6.3 Utredningens överväganden . . 41
6.3.1 Inledning 41
6.3.2 Öppethållande 41
6.3.3 Röstkort 42
6.3.4 Röstningen 43

6.3.4.1 Vallokal 43
6.3.4.2 Postanstalt 44
6.3.4.3 Utlandsmyndighet 44
6.3.4.4 Fartyg 45
6.3.5 Transport av valboxar . 45
6.3.5.1 Vallokaler 45
6.3.5.2 Postanstalter . . 45
6.3.6 Kontrollrutiner 45
6.3.7 Kontroll av valsedlarnas riktighet 46

Kapitel 7 *Röstsammanräkning och mandatfördelning* 48

7.1 Inledning 48
7.1.1 Gällande bestämmelser . 48
7.1.2 1969 års förslag 48
7.2 Utredningens överväganden . . 49
7.2.1 Maskinell sammanräkning 49
7.2.2 Sammanräkningsorganisation 50
7.2.3 Reservrutiner 50

Kapitel 8 *Schematisk plan över röstning och sammanräkning* 52

8.1 Förfarandet till och med valnatten 52
8.1.1 Behandling av vallokalsröster 52
8.1.2 Behandling av poströster 60

8.2 Framkörning av slutresultat . . 66
8.3 Kontroller efter valnatten . . . 68
8.4 Namnfördelning och avslutning 70

Kapitel 9 *Praktiska prov med den nya valapparaturen* 76

9.1 Umeå studentkår 76
9.2 Val på pensionärshem 77
9.3 Sammanfattning 78

Kapitel 10 *Vissa specialfrågor* 79

10.1 Röstlängdsförfarandet 79
10.1.1 Gällande bestämmelser . 79
10.1.2 Synpunkter på den gällande ordningen 80
10.1.3 Röstlängdsförfarande med kyrkobokföringen som grund 81
10.2 Valnämnden 82
10.2.1 Inledning 82
10.2.2 Överväganden och förslag 83
10.3 Kungörelse om val 83

Särskilt yttrande av experterna Carlsson och Ekstam 85

Bilagor

1 Utredningens skrivelse till postverket 86
2 Postverkets skrivelse med bilagor . . 88
3 Datororter 109
4 Åtagande av IBM Svenska AB 111
5 Förslag till röstkort 112
6 Förslag till valsedlar 113
7 Exempel på valsedlar som använts vid val av kårfullmäktige för Umeå studentkår 116
8 Informationsbroschyr "Kårval nytt röstsätt" 120
9 Valbox 123

Till Statsrådet och Chefen för justitiedepartementet

Genom beslut 15.1.1965 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för justitiedepartementet att tillkalla högst sex sakkunniga att utreda vissa tekniska valfrågor.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallades följande sakkunniga att verkställa utredningen, nämligen numera lagmannen Björn Widegren, ordförande, ledamoten av riksdagen, ombudsmannen Thure Dahlberg, byrådirektören Stig Lundgren, ledamoten av riksdagen, lantbrukaren N. Yngve Nilsson, dåvarande ledamoten av riksdagens andra kammare, redaktören Olaus Nyberg och ledamoten av riksdagen, lantbrukaren Ivan Svanström.

De sakkunniga antog namnet 1965 års valtekniska utredning.

Till sekreterare fr. o. m. 10.5.1965 förordnades 13.4.1965 hovrättsassessorn Per-Erik Nilsson. Till ny sekreterare förordnades fr. o. m. 10.11.1969 numera avdelningsdirektören Per-Ola Larsson. Nilsson förordnades samtidigt att biträda utredningen som expert.

Utredningen har tidigare avlämnat betänkandena (SOU 1965:74) Gemensam valdag, (SOU 1967:27) Förtidsröstning och gemensamma tvådagarsval och (SOU 1969:19) Ny Valteknik. I sistnämnda betänkande lade utredningen fram förslag om övergång till maskinell teknik i valförfarandet för riksdagsvalens del.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande 29.10.1969 uppdrog chefen för justitiedepartementet i tilläggsdirektiv åt utredningen att vidareutveckla det föreslagna systemet, bl. a. så att den maskinella tekniken kunde användas även för de kommunala valen.

Vid utförandet av detta uppdrag har utredningen förutom av Nilsson biträtts av följande experter nämligen numera departementsrådet Nils Olof Wentz (förordnad 23.4.1968), numera avdelningschefen Ulf Carlsson och avdelningschefen Gunnar E. Ekstam (förordnade 10.5.1968), numera avdelningsdirektören Kenny Thärnström (förordnad 27.3.1969), byrådirektören Karl Axel Eriksson (förordnad 12.3.1970). Därjämte har Larsson före sitt förordnande till sekreterare biträtt utredningen som expert (förordnande 27.3.1969).

Dessutom har utredningen biträtts av organisationskonsulten Bengt Bohman.

Utredningen har i vissa frågor överlagt med företrädare för de i riksdagen representerade politiska partiernas kanslier.

Chefen för justitiedepartementet har uppdragit åt Svenska Utvecklings AB att ansvara för framtagandet av den föreslagna valapparaturen.

Utredningen får härmed överlämna sitt betänkande Maskinell teknik vid de allmänna valen. I betänkandet föreslår utredningen

att maskinell teknik skall användas vid de allmänna valen med undantag av kyrkofullmäktigvalen.

För utredningen återstår att pröva reglerna för kyrkofullmäktigvalen och vissa andra frågor som överlämnats till utredningen.

Till betänkandet har fogats ett särskilt yttrande av experterna Ekstam och Carlsson.

Stockholm 27.8.1971

Björn Widegren

Thure Dahlberg *Stig Lundgren*
N. Yngve Nilsson *Olaus Nyberg*
Ivan Svanström

/*Per-Ola Larsson*

1 Utredningsuppdraget

Vägledande för utredningens arbete har varit framför allt de tilläggsdirektiv som innefattas i chefens för justitiedepartementet anförande till statsrådsprotokollet 24.10.1969. Tidigare direktiv till utredningen finns redovisade i betänkandena (1965:74) Gemensam valdag och (1969:19) Ny valteknik. I de nämnda tilläggsdirektiven anförde *chefen för justitiedepartementet* följande.

1965 års valtekniska utredning har i sitt betänkande III Ny valteknik (SOU 1969:19) lagt fram förslag om övergång till ett valförfarande som bygger på användning av maskinella hjälpmedel. I korthet innebär förslaget följande.

Valsedlarna får formen av hålkort, som skall räknas maskinellt. Vid röstningen ersätts valkuverten av specialkonstruerade kassetter. Sedan väljaren stoppat in sin valsedel i en kassett, överlämnar han kassetten till valförrättaren, som skjuter in kassetten i en likaledes specialkonstruerad valbox. Valförrättaren trycker därefter ned en manöverarm på valboxen, varvid valsedeln förs över från kassetten till valboxen utan att valhemligheten röjs. Kassetten kan därefter användas av en ny röstande. Räkningen av rösterna koncentreras till räkningscentraler, dit valmaterialet förs omedelbart efter röstningens slut. Transporten av valsedlarna sker direkt i valboxen. Förfarandet används även vid röstning på postanstalt.

Enligt utredningens förslag skall det nya systemet tillämpas första gången vid riksdagsvalet år 1970. Beträffande de samtidiga kommunalvalen föreslår utredningen att röstavgivningen skall äga rum i samma former som vid riksdagsvalet men att röstsammanräkningen liksom hittills skall ske manuellt. Utredningen fortsätter sitt arbete och har som nästa punkt på sitt program att utarbeta ett system för maskinell sammanräkning även av de kommunala valen.

Utredningens betänkande har remissbehandlats och därvid i det stora hela fått ett gynnsamt mottagande. Inom justitiedepartementet har arbetet fortsatts med sikte på att en proposition i huvudsaklig överensstämmelse med utredningens förslag skulle läggas fram för riksdagen under hösten 1969. Emellertid har det nyligen visat sig att Facit AB, som skulle tillverka den specialkonstruerade valapparaturen, inte längre kan garantera leverans av tillräckligt antal valboxar och kassetter till 1970 års val. I detta läge har övergången till den nya tekniken måst skjutas upp till år 1973.

Uppskovet bör uttnyttjas till att låta valtekniska utredningen vidareutveckla det föreslagna systemet och för att ytterligare förbereda övergången till detta. Det kan härvid bli aktuellt att företa jämkningar i de lösningar som utredningen har föreslagit när systemet byggs ut till att omfatta maskinell sammanräkning även av de kommunala valen. I det fortsatta utvecklingsarbetet bör vidare beaktas synpunkter och uppslag som har kommit fram vid remissbehandlingen.

Det är framför allt i två hänseenden som kritik har riktats mot utredningens förslag. Dels har det ansetts vara en brist att förslaget inte innebär redovisning av valresultatet valdistriktsvis. Dels har det framställts önskemål om att resultat från de kommunala valen skall kunna lämnas redan på valdagens kväll. Det sistnämnda önskemålet bör bli tillgodosett i och med att man genomför maskinell sammanräkning av de kommunala valen. Vad

beträffar den valdistriktsvisa redovisningen av valresultatet visar undersökningar som gjorts inom justitiedepartementet att man bör kunna åstadkomma en sådan redovisning genom att i större utsträckning än utredningen har tänkt sig använda datamaskiner för sammanräkningen. Undersökningarna visar dessutom att man i det föreslagna systemet inte behöver avsluta poströstningen redan på fredagen före valdagen utan kan låta den pågå t. o. m. valdagen utan att man därigenom äventyrar möjligheterna till snabba och rättvisande besked om valresultatet. Jag vill desssutom inte hålla för uteslutet att den snabba utvecklingen bl. a. på datateknikens område kan erbjuda möjligheter att ytterligare utveckla och förbättra det föreslagna systemet. Givetvis bör sådana möjligheter tas till vara i det fortsatta arbetet.

En fråga som bör särskilt undersökas vid det fortsatta utredningsarbetet gäller möjligheterna att minska antalet valsedlar som framställs till valen. De nuvarande formerna för distribution av valsedlar till väljarna leder till att åtgången på valsedlar blir mångdubbelt större än som behövs för själva röstningen. Det torde inte vara en överdrift att räkna med att det vid tre samtidiga val kommer att framställas mer än 500 milj. valsedlar, om inte distributionsformerna ändras. Detta antal bör jämföras med att själva röstningen i de tre valen inte kräver mer än ca 15 milj. valsedlar. För framställningen av de hålkortsvalsedlar som skall användas i det nya systemet finns endast ett mycket begränsat antal tillverkare, och valsedelsupplagorna får därför stor betydelse för den tid som går åt för att få fram valsedlarna. Ju större valsedelsupplagorna blir, desto tidigare måste valsedlarna beställas. Härtill kommer att hålkortsvalsedlarna ställer sig dyrare i framställning än de nu använda typerna av valsedlar och att en begränsning av valsedelsupplagorna kan innebära en besparing både för staten och för partierna. Det är därför önskvärt att finna sådana former för distribution av valsedlar att valsedelsupplagorna minskar utan att vare sig väljarnas möjligheter att få tag i önskad valsedel eller partiernas möjligheter att sprida information om sina valsedlar försämras.

Utredningens förslag till valtekniskt system bör läggas fram före mitten av år 1971.

Ett grundvillkor för det nya valtekniska systemet är att kassetterna och valboxarna fungerar på ett fullt tillfredsställande sätt. De prototyper som den tilltänkte tillverkaren har konstruerat innefattar i och för sig en bra lösning av de rent tekniska delarna av systemet. Emellertid måste man även när det såsom här är fråga om relativt okomplicerade tekniska apparater räkna med att konstruktionens tillförlitlighet inte kan absolut garanteras förrän man har varit i tillfälle att i praktiska prov testa apparater som framställts i serieproduktion. Det rådrum som nu har uppstått bör därför utnyttjas för att på ett så realistiskt sätt som möjligt prova ut serieproducerade kassetter och valboxar. En sådan utprovning bör också utnyttjas för att ge administrativa erfarenheter av det nya systemet inför 1973 års val. Valtekniska utredningen bör i samråd med centrala valmyndigheten utarbeta planer för en sådan utprovning. Tidsmässigt bör utprovningen förläggas så att dess resultat kan beaktas när statsmakterna skall ta ställning till den nya valtekniken, vilket bör ske under våren 1972.

I valtekniska utredningens uppgifter ingår en lagteknisk modernisering av vallagstiftningen. Ett stort steg i denna riktning har tagits genom det förslag till lag om val till riksdagen som utredningen har utarbetat. Den omständigheten att den nya tekniken redan från början kommer att tillämpas på alla de tre samtidiga valen talar emellertid för att man nu går in för att åstadkomma en gemensam vallag för riksdagsvalen och de kommunala valen.

En mera systematisk fördelning av lagreglerna beträffande val än som nu gäller bör därvid kunna åstadkommas. Det torde sålunda vara lämpligt att en ny vallag begränsas till att omfatta de rent valtekniska reglerna rörande riksdagsval samt stads- och kommunalfullmäktigval. De materiella reglerna om mandatfördelning, inbegripet reglerna om utseende av representanter på partiernas mandat, bör i så fall tas in i den författning som närmast innehåller reglerna för ifrågavarande representation, d. v. s. i resp. riksdagsordningen, landstingslagen samt kommunallagen och kommunallagen för Stockholm.

Även inom andra utredningar än valtekniska utredningen, såsom grundlagberedningen och kommunalvalskommittén, behandlas frågor som kan få betydelse för det fortsatta reformarbetet på den lagtekniska sidan av vallagstiftningen. Det synes därför mest ändamålsenligt att arbetet på modernisering av vallagstiftningen fortsätts inom justitiedepartementet och där bedrivs i nära kontakt med de olika utredningarna. Valtekniska utredningens uppdrag bör således inte omfatta den fortsatta lagtekniska moderniseringen av vallagstiftningen. Min avsikt är att arbetet

inom departementet skall bedrivas så att förslag till ny lagstiftning på valområdet kan läggas fram samtidigt som valtekniska utredningen presenterar sina slutliga förslag beträffande valsystemet.

2 Sammanfattning

2.1 *Inledning*

År 1969 lade utredningen i betänkandet Ny valteknik (SOU 1969:19) fram förslag till ett nytt valförfarande där maskinella hjälpmedel utnyttjades vid både röstning och sammanräkning. Förslaget, som i första hand tog sikte på riksdagsvalen, fick ett i stort sett positivt mottagande vid remissbehandlingen, och enligt de ursprungliga planerna skulle det nya förfarandet ha tillämpats första gången vid 1970 års val. Dessa planer kunde emellertid inte realiseras på grund av förseningar vid tillverkningen av de maskinella hjälpmedlen. I tilläggsdirektiv 24.10.1969 fick utredningen i uppdrag att utnyttja det nödtvungna uppskovet med reformens genomförande för att vidareutveckla och förbättra det föreslagna systemet med sikte på ett genomförande till 1973, varvid den maskinella tekniken skulle komma till användning fullt ut inte bara för riksdagsvalet utan även för de samtidiga landstings- och kommunfullmäktigvalen. I föreliggande betänkande redovisar utredningen resultatet av detta arbete.

Det förslag som utredningen nu lägger fram bygger alltså på de grundläggande systemlösningar som anvisades i 1969 års betänkande. De allmänna utgångspunkterna för arbetet i denna etapp har sålunda varit *dels* att röstningen i såväl vallokal som på postanstalt skall ske med användande av valboxar och kassetter, *dels* att sammanräkningen av rösterna skall ske maskinellt i särskilt inrättade räkningscentraler *och dels* att ett i princip fullständigt valresultat – i första hand såvitt gäller mandatens fördelning mellan partierna – skall föreligga redan under valnatten.

Utredningsarbetet har vidare syftat till att utforma systemet så att valresultaten kan redovisas valdistriktsvis och så att poströstning kan ske även på valdagen. Det förslag som utredningen nu lägger fram innebär att samtliga dessa krav tillgodoses. Utredningen föreslår även andra förbättringar i förhållande till 1969 års förslag, bl. a. ett förenklat kontrollförfarande. Den utformning som utredningen sålunda gett kontrollförfarandet ger som en biprodukt möjlighet att redovisa även poströsterna valdistriktsvis.

2.2 *Valsedlarna*

Enligt förslaget skall standardiserade valsedlar i form av hålkort användas vid alla de samtidiga valen. Valsedlarna, som skall vara gula för riksdagsval, blå för landstingsval och vita för kommunfullmäktigval, framställs av statsverket och tillhandahålls partier och andra efter beställning. Centrala valmyndigheten skall ansvara för valsedelsframställningen. Valsedlar som partierna beställer förses vid framställningen dels med partibeteckning, kandidatnamn osv. i klartext enligt partiernas önskemål, dels med maskinläsbar information för parti, slag av val och för den kandidatgrupp (listtyp) som sedel gäller för

(maskinläsbara valsedlar). Dessutom tillhandahåller statsverket för partier som är representerade i riksdagen valsedlar till samtliga tre val som endast upptar partibeteckning och uppgift om det slag av val sedeln avser i klartext och i maskinläsbar form men som i övrigt är blanka (partimarkerade valsedlar), samt valsedelsblanketter på vilka väljarna själva kan fylla i partibeteckning och kandidatnamn (ifyllningsvalsedlar).

Förändrar en väljare innehållet i en maskinläsbar sedel eller skriver han till namn på en partimarkerad valsedel, skall han trycka ut ett förmarkerat fält. Underlåter han detta beaktas inte förändringen eller de namn som han kan ha försett valsedeln med.

Utredningen föreslår i förhållande till 1969 års förslag nya regler om valsedelstilldelningen. Enligt det nya förslaget ställer staten inför varje val till förfogande för de partier som är representerade i den församling valet gäller, ett belopp som är lika med kostnaden för framställning av maskinläsbara valsedlar till ett antal som motsvarar fyra gånger antalet röstberättigade vid valet i valkretsen (vid riksdagsval) och i landstingskommunen resp. kommunen (vid landstings- och kommunfullmäktigval). Partierna får sedan själva avgöra om de vill ha valsedlar för hela detta belopp eller endast en del av detta. Vill partiet endast utnyttja en del av beloppet till valsedlar, erhåller partiet kontant det överskjutande beloppet som partiet får utnyttja efter eget gottfinnande. Görs valsedelsbeställningen av parti utan representation i den församling valet avser eller görs beställningen av någon som inte är behörig att företräda partiet skall valsedlarna betalas i förskott. Blir ett parti som betalt valsedlar i förskott genom valet representerat i den församling valet avser, erhåller partiet i efterskott ett kontantbelopp som motsvarar vad det skulle ha kostat att framställa valsedlar för partiet till ett antal av fyra gånger antalet röstberättigade.

Partierna får självfallet beställa större valsedelsupplagor än som motsvarar fyra gånger antalet röstberättigade. Sker det får emellertid partiet betala överupplagan.

Partiernas beställning kan avse valsedlar av alla de tidigare nämnda typerna. Enligt förslaget skall emellertid statsverket svara för att partimarkerade valsedlar och ifyllningsvalsedlar finns tillgängliga överallt där röstning äger rum (vallokaler, postkontor osv.)

Förslaget utgår från att valsedlarna i princip skall ha samma innehåll som f. n., dvs. uppta bl. a. kandidatnamn. Den ändringen förordas dock att föreskrifterna om hur många namn valsedeln högst får innehålla slopas. Utredningen för emellertid till diskussion fram ett alternativt valsedelssystem, som enligt utredningen från främst tekniska synpunkter är överlägset det nuvarande. Det alternativa förslaget innebär i korthet att valsedlarna inte skall förses med namn utan endast uppta parti- och listtypsbeteckning. Vilka kandidater som förekommer på de olika listtyperna, därom förutsätts väljarna bli grundligt informerade genom partiernas propaganda före valet. Vidare skall det i de lokaler där röstning äger rum finnas information att tillgå om vilka kandidater de olika listtypsbeteckningarna avser.

2.3 *Röstning i vallokal*

Utredningen föreslår att röstningen på valdagen avslutas en timme tidigare än nu. På valdagen sker alltså röstningen mellan klockan 8 och 20. I undantagsfall får dock – när särskilda skäl föreligger – medges att röstningen i vallokal skall sluta redan klockan 17 på valdagen.

Vid röstningen i vallokal används en valbox för varje val. Valboxarna förseglas vid en offentlig förrättning före valet. Valet inleds med att valförrättaren matar in ett särskilt hålkort – valdistriktskort – i varje valbox. Valdistriktskortet är försett med maskinläsbar information om valdistriktet. Härigenom blir det möjligt att vid sammanräkningen, som förutsätts ske i datorer, fördela rösterna valdistriktsvis.

Vid förrättningen tar valförrättaren hand om väljarens röstkort. Har väljaren inte med sig röstkortet antecknar valförrättaren förhållandet på en särskild lista.

Någon sammanräkning av de avgivna rösterna skall inte ske i vallokalerna. Omedelbart efter röstningens slut skall valboxarna i förseglat skick transporteras till särskilt inrättade räkningscentraler (se avsnitt 2.5).

Möjligheten för make samt sjuka personer m. fl. att rösta med valsedelsförsändelse behålls.

2.4 *Röstning på postanstalt, hos utlandsmyndighet och på fartyg*

Röstning på postanstalt och hos utlandsmyndighet föreslås börja 18 dagar före valdagen. På svenskt fartyg i utrikes fart skall röstningen få börja 45 dagar före valdagen. På postanstalt inom riket skall röstningen på valdagen börja senast klockan 9 och alltid avslutas klockan 11. Hos utlandsmyndighet och på fartyg skall röstningen avslutas på sådan tid att de avgivna rösterna är framme hos centrala valmyndigheten före klockan 11 på valdagen.

Vid röstning på postanstalt används en valbox för alla de samtidiga valen. Postfunktionären matar ned alla de valsedlar väljaren avlämnar i valboxen. Dessutom matas röstkortet ned i boxen sedan väljarens namn och adress gjorts oläsliga. Med hjälp av röstkorten – som utformas som hålkort – kontrolleras sedan att väljaren inte har dubbelröstat. Vidare bygger den valdistriktsvisa redovisningen av poströsterna på röstkorten.

De valsedlar som mottagits på postanstalt sänds – inneslutna i den förseglade valboxen – som regel in för sammanräkning i två omgångar, den första på fredagen, den andra när röstningen slutar klockan 11 på valdagen.

2.5 *Sammanräkning och kontrollförfarande*

För sammanräkning av vallokalrösterna indelas landet i sammanräkningsområden med en räkningscentral i varje område. I räkningscentralerna sker sammanräkningen i datorer. Praktiskt taget samtliga valboxar som använts ute i valdistrikten beräknas vara framme i räkningscentralen inom två timmar efter röstningens slut på valdagen.

Poströsterna föreslås räknas i en för hela riket gemensam central förlagd till Stockholm. Undersökningar som postverket på utredningens begäran gjort visar att de valboxar som använts ute på postanstalterna under valdagen och lördagen dessförinnan kan vara framme i Stockholm senast omkring klockan 23, om särskilda åtgärder vidtas.

De röster som avgetts utomlands och på fartyg sänds till centrala valmyndigheten där valsedlarna matas ner i valbox. Räkningen sker sedan i den för hela riket gemensamma räkningscentralen.

Vid inläsningen i datorn sker en registrering på band av de uppgifter som det inlästa materialet – valdistriktskort, valsedlar osv. – innehåller. Valsedlar utan maskinläsbar information utsorteras och banden kompletteras med de uppgifter de innehåller. Uppgiften om hur rösterna fördelar sig på parti på varje räkningscentral inrapporteras så snart den föreligger till centrala valmyndigheten som sammanställer uppgifterna till ett för hela riket (landstingskommunen resp. kommunen) gällande resultat. Det förutsätts i förslaget att delresultat från de olika valen skall lämnas vid lämpliga tidpunkter under sammanräkningens lopp.

Det föreslagna förfarandet gör det också möjligt att göra fördelningen av platser inom partierna maskinellt i mycket stor utsträckning.

Innan ett slutligt resultat fastställes måste kontrolleras att dubbelröstning inte skett och att endast röstberättigade personer deltagit i valet. Som redan sagts föreslår utredningen ett i förhållande till 1969 års förslag nytt kontrollförfarande. Det nya kontrollförfarandet bygger på att röstkorten innehåller ett för varje väljare unikt identifikationsbegrepp i maskinläsbar form, och att de uppsamlas vid röstningen.

I en särskild maskinell bearbetning jämförs röstkorten som avlämnats vid poströstningen dels med röstkorten som omhänder-

tagits i vallokal och dels med innehållet i ett register innehållande samtliga personer som har rösträtt (röstlängsbandet). Om det därvid framkommer att dubbelröstning skett eller att poströstning förekommit av person som ej finns på röstlängdsbandet kasseras motsvarande poströster.

2.6 *Övriga förslag*

Utredningen lägger i betänkandet också fram förslag till ändringar i fråga om röstlängdsförfarandet, såvitt gäller den allmänna röstlängden, och reglerna om valnämnd.

Beträffande röstlängdsförfarandet förordar utredningen att kyrkobokföringen och inte som nu mantalsskrivningen läggs till grund för röstlängden. Bakom förslaget ligger önskemålet att göra röstlängden aktuellare än vad den är i dag. Det föreslås att 30.4 görs till kvalifikationsdatum så att alla personer som den 30 april är svenska medborgare och i övrigt uppfyller rösträttsvillkoren tas upp i röstlängden för året. Denna kommer alltså enbart att uppta namn på personer som är röstberättigade under längdens giltighetstid. Dessutom föreslås vissa justeringar av tidpunkterna för anmärknings framställande och sammanträde för prövning av gjorda anmärkningar.

I fråga om valnämnden förordar utredningen att den nuvarande bestämmelsen att det obligatoriskt skall finnas en valnämnd i varje kommun utgår. I stället förordas att kommunerna själva får bestämma vilken organisationsform man vill ha för att fullgöra uppgiften att organisera och administrera genomförandet av val, som är den enda uppgift som valnämnden numera har att svara för.

Utredningen föreslår slutligen att bestämmelserna om vals kungörande slopas i nuvarande form.

3 1969 års förslag och remissyttrandena

3.1 *1969 års förslag*

I den utredningsetapp som avslutades med betänkandet "Ny valteknik" (SOU 1969: 19) hade det uppdragits åt utredningen att undersöka möjligheterna för en sådan omläggning av valtekniken att valmaterialet skulle kunna sorteras, räknas och registreras på maskinell väg. Därvid hade angivits som särskilt angeläget att resultatet av poströsterna redovisades redan på valnatten. Utredningen som fick uppdraget om en övergång till maskinell teknik i tilläggsdirektiv 1.3. 1968 arbetade med sikte på en reform av valtekniken till 1970 års val.

I betänkandet lade utredningen fram förslag till helt nytt valtekniskt förfarande beträffande *riksdagsvalen*. Om förslaget genomförts hade det blivit möjligt att redan under valnatten lämna ett i princip definitivt valresultat såvitt gällde mandatens fördelning på partier. Detta skulle åstadkommas bl. a. genom att poströstningen avslutades på fredagen före valdagen och att sammanräkningen skulle ske maskinellt i hålkortssorterare och/eller datorer. Förslaget fick formen av en ny lag om val till riksdagen.

Beträffande val av *kommunfullmäktige* och *landstingsmän* kunde inte utredningsarbetet drivas lika långt. Utredningen var av tidsskäl nödsakad att begränsa sig till att få fram ett enhetligt system för röstningen vid de val som skulle äga rum samtidigt för att därigenom göra röstavgivningen så enkel som möjligt för väljarna. Något maskinellt sammanräkningsförfarande föreslogs inte infört vid de kommunala valen. Utredningen framhöll att denna fråga skulle tas upp i en senare utredningsetapp.

I korthet innebar förslaget beträffande riksdagsvalen följande.

De röster som avges i valdistrikt på valdagen skulle räknas samman i särskilt inrättade räkningscentraler. I varje riksdagsvalkrets skulle det finnas minst en räkningscentral. Räkningscentralen skulle förläggas så att valsedlarna från de valdistrikt som skulle räknas där som regel kunde nå centralen inom loppet av två timmar. I vissa valkretsar borde därför flera räkningscentraler inrättas. Centrala valmyndigheten skulle i samråd med länsstyrelserna och valnämnderna bestämma var centralerna skulle vara belägna.

Poströsterna skulle räknas i en för hela riket gemensam räkningscentral.

Valsedlarna skulle enligt förslaget standardiseras och få formen av hålkort. De skulle framställas av statsverket och tillhandahållas partier och andra efter beställning.

Vid framställningen skulle valsedlarna förses dels med tryckt text dels med markeringar för den maskinella räkningen. Parti med representation i riksdagen skulle kostnadsfritt få valsedlar till ett högsta antal motsvarande fem gånger antalet röstberättigade i den valkrets beställningen avsåg. Statsverket skulle dessutom tillhandahålla väljarna blanketter, som de själva kunde fylla i för

det fall att inte någon av parti uppgjord valsedel godtogs (ifyllningsvalsedlar).

Poströstningsreglerna föreslogs ändrade så att detta slag av röstning generellt förlades före valdagen samtidigt som kretsen av dem som fick rösta före valdagen väsentligt utvidgades. Röstmottagning föreslogs anordnad på postanstalt fr. o. m. 18:e dagen före valdagen. Möjligheterna för makar, sjuka personer m. fl. att rösta med valsedelsförsändelse bibehölls.

Vid personlig röstning i vallokal och på postanstalt skulle väljaren lägga in sin valsedel i en kassett som tillhandahölls i röstningslokalen. Vid röstning genom valsedelsförsändelse skulle dock alltjämt användas kuvert liksom vid röstning utom riket.

Efter röstningens slut skulle valboxarna från vallokalerna oöppnade sändas till den regionala räkningscentralen, medan poströsterna skulle sändas till den för riket gemensamma centralen i Stockholm. Vid sammanräkningen skulle i första hand de avgivna rösterna fördelas på de partier som deltagit i valet. Resultatet skulle genast per telex eller telefon under valnatten meddelas till centrala valmyndigheten som hade att sammanställa uppgifterna och under valnatten räkna fram ett riksresultat inklusive poströsterna. När därefter protokollen över förrättningarna i räkningscentralerna kommit in till centrala valmyndigheten och det kontrollerats att samma väljare vid valet inte avgett mer än en valsedel, skulle den fastställa det definitiva valresultatet.

Vidare föreslogs väsentligt enklare regler för valsedlars ogiltighet.

Angående förslaget hänvisas i övrigt till det nämnda betänkandet (SOU 1969:19). Utredningen lämnar dessutom en närmare redogörelse för vissa delar av förslaget i det följande.

3.2 *Remissyttrandena*

Utredningens betänkade remissbehandlades. Över förslaget avgavs yttrande av regeringsrättens ledamöter, poststyrelsen, statskontoret, statistiska centralbyrån (SCB), centrala folkbokförings- och uppbördsnämnden (CFU), samtliga länsstyrelser, grundlagberedningen, Svenska landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, Föreningen Sveriges fögderichefer, Sveriges radio och Tidningarnas telegrambyrå (TT). Dessutom inkom yttrande från Kristen demokratisk samling (KDS).

Utredningens förslag fick ett genomgående positivt mottagande vid remissbehandlingen. Så gott som alla remissinstanser tillstyrkte eller lämnade utan erinran att ett nytt valtekniskt förfarande genomförs i huvudsak enligt de riktlinjer som utredningen dragit upp. I flera yttranden – bl. a. från *länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar* och *Norrbottens län* – framhölls också att det nuvarande valförfarandet var föråldrat och otidsenligt och att tiden otvivelaktigt var mogen för en radikal omläggning av röstnings- och sammanräkningsförfarandet.

Som allmänt omdöme om de lösningar som utredningen kommit fram till anfördes från flera håll att förfarandet skulle bli enklare utan att säkerhetskraven eftersattes. Uttalanden av denna innebörd gjordes bl. a. av *CFU, grundlagberedningen, länsstyrelserna i Östergötlands, Malmöhus* och *Västerbottens län. Statskontoret* ansåg att utredningen väl löst de problem som hängde samman med ett mekaniserat valsätt. Enligt *postverket* hade utredningen åstadkommit en teknisk lösning som skulle göra röstningen på postanstalt enklare och framför allt säkrare än tidigare både för väljare och röstmottagare. Betänkandet innehöll enligt *TT* en rad förslag som kunde leda till klara förbättringar. *Länsstyrelsen i Gotlands län* ansåg att förslaget i stort sett var väl avvägt och genomtänkt samt präglat av sinne för praktiska väsentligheter. Denna länsstyrelse framhöll dock att man inte kunnat bilda sig en närmare uppfattning om funktionssäkerheten hos de hjälpmedel – kassett och valbox – som utredningen föreslog komma till användning vid röstavgivningen. Man förutsatte emellertid att såväl kassett som valbox ingående prövats och att de skulle uppfylla säkerhetskravet. Liknande uttalanden förekom i ytt-

randena från bl. a. *länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus* samt *Värmlands län.*

Förslagets allmänna konstruktion föranledde i huvudsak kritik i två hänseenden. Dels menade åtskilliga remissinstanser att det var en brist hos förslaget att det inte skulle ge en valdistriktsvis redovisning av valresultatet. Dels ansågs det från flera håll otillfredsställande att resultaten från de kommunala valen inte kunde redovisas preliminärt redan under valnatten.

Grundlagberedningen underströk att det såväl för den partipolitiska verksamheten som för den vetenskapliga analysen var ytterst angeläget att de röster som på valdagen avgetts i vallokalerna, särredovisades på valdistrikt. Beredningen menade att det inte rimligen kunde vara omöjligt att finna tekniska eller administrativa metoder att åstadkomma en sådan redovisning. Beredningen förutsatte därför att valresultatet också i framtiden skulle redovisas för valdistrikten. *SCB* var än skapare i sin kritik och uttalade att utredningens förslag om ett ändrat röstavgivningsförfarande kunde godtas endast under förutsättning att förfarandet ändrades så att valdistriktsresultat från samtliga samtidiga val kunde erhållas redan vid 1970 års val. Krav på att förfarandet vid riksdagsvalen skulle utformas så att resultatet kunde redovisas valdistriktsvis restes även av *Svenska landstingsförbundet* och *Svenska kommunförbundet.*

Bl. a. *länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Kronobergs, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs* och *Västmanlands län* ansåg att det varit önskvärt att få fram rösternas fördelning på valdistrikt. Man betonade att det var angeläget att ytterligare undersökningar gjordes för att möjliggöra en redovisning valdistriktsvis. Analyser av kommunalvalen kan, menade man från flera håll, ersätta den analys av riksdagsvalet, som en distriktsvis redovisning av detta val ger möjlighet till. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* erinrade dock om att ingen kunde förutse vilka avvikelser från riksdagsvalets tendens som där kan framkomma. *Länsstyrelsen i Västernorrlands län* konstaterade att många torde beklaga att möjligheten att redovisa valresultatet distriktsvis skulle försvinna i och med det nya förfarandet.

Av de remissinstanser som tog upp frågan om den valdistriktsvisa redovisningen gick *statskontoret* uttryckligen på utredningens linje. Denna remissinstans menade att starka skäl talade för den föreslagna ordningen. Statskontoret pekade därvid dels på att kommunvalen skulle ge uppgift kommunvis om partifördelningen vid dessa val, dels på att en valdistriktsvis redovisning skulle innebära vissa risker för valhemligheten. De lösningar som är tänkbara för att åstadkomma en sådan lösning skulle alla bli mycket arbetskrävande. I några av dessa yttranden diskuterades olika tekniska eller administrativa åtgärder som skulle kunna vidtas för att möjliggöra en sådan redovisning. *CFU* delade utredningens uppfattning att avgörande invändningar kan riktas mot lösningen att vid framställningen förse valsedlarna med hålmarkering för valdistrikt. Genom att räkna varje valbox för sig skulle det vara möjligt att få en valdistriktsvis redovisning av de valsedlar som avgetts i vallokal. Ett sådant förfarande skulle emellertid inte tillåta ett rationellt utnyttjande av hålkortssorterarna, framhölls det i yttrandet. CFU betonade också att en valdistriktsvis räkning enligt denna modell skulle skärpa kraven på arbetsdisciplin i räkningscentralerna. Den åtgärd som låg närmast till hands var enligt *SCB* och *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* att förse valboxarna med en anordning som vid inmatningen i valboxen försåg valsedeln med en markering för valdistrikt.

Länsstyrelsen i Uppsala län uttalade rent allmänt att det borde övervägas att förse valsedeln med hålmarkering för valdistrikt. *Länsstyrelsen i Västmanlands län* noterade att en valdistriktsvis redovisning kunde fås om sammanräkningen gjordes i datorer, eftersom matriskort för de olika valdistrikten då kunde framställas. Denna metod skulle emellertid inte vara möjlig att använda om hålkortssorterare användes som sammanräkningsmaskiner.

De båda *kommunförbunden* framförde bestämd kritik mot att enligt förslaget kommunalvalen inte skulle räknas preliminärt i omedelbar anslutning till röstningens slut. Förbunden utvecklade utförligt skälen varför även resultaten från kommunalvalen borde bli kända redan under valnatten. *Svenska landstingsförbundet* konstaterade att kommunalpolitiken får en allt större betydelse inom samhällsförvaltningen. Under senare tid hade flera förslag lagts fram för att stärka den kommunala demokratins ställning inom folkstyret. Redan den omständigheten att de kommunala frågorna skulle konkurrera om väljarnas intresse i den gemensamma valrörelsen, ställde stora krav på de lokala partierna när det gällde att föra fram de kommunala frågorna vid sidan av de rikspolitiska. Kommunal- och landstingsvalen är – liksom riksdagsvalen – en höjdpunkt i det demokratiska livet. Valhandlingen med åtföljande valvaka betraktas av en bred allmänhet som ett väsentligt inslag i demokratin, betonade förbundet. Utredningens förslag i denna del skulle innebära en otillfredsställande lösning. Det borde därför allvarligt övervägas menade förbundet att för 1970 års val behålla det nuvarande förfarandet, dvs. med preliminär räkning av kommunalvalen ute i valdistrikten. På liknande sätt uttalade sig *Svenska kommunförbundet.*

Grundlagberedningen och åtskilliga länsstyrelser beklagade eller fann det otillfredsställande att enligt förslaget några preliminära resultat från kommunalvalen inte skulle tas fram. *CFU* framhöll emellertid att om riksdagsvalet redovisades på mindre enheter än valkretsar så behövde frånvaron av preliminär redovisning av kommunalvalen inte inge betänkligheter. Några remissinstanser – bl. a. *länsstyrelserna i Södermanlands, Östergötlands* och *Jönköpings län* – betonade vikten av att utredningens arbete på att få fram ett maskinellt förfarande vid dessa val bedrevs med största möjliga kraft och skyndsamhet. Andra länsstyrelser gick på kommunförbundens linje och förordade att den nuvarande ordningen skulle behållas så att kommunalvalsrösterna räknades preliminärt redan på valnatten. För denna lösning uttalade sig *länsstyrelserna i Stockholms* och *Kronobergs län.* I nästan alla länsstyrelsers yttranden framhölls att utredningens förslag beträffande sammanräkningen av kommunalvalen medförde ett ökat arbete för länsstyrelserna eftersom valmaterialet kom in i helt obearbetat skick. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län* menade för sin del att den lättnad som uppstod genom att länsstyrelserna befriades från uppgiften att räkna samman riksdagsvalet syntes ringa i förhållande till det merarbete som åsamkades länsstyrelserna genom det nya förfarandet, allra helst som det förutsattes att cheferna för räkningscentralerna i första hand skulle utses bland länsstyrelsernas personal. Det kan befaras, uttalade länsstyrelsen, att inte alla länsstyrelser hinner slutföra samtliga sammanräkningar före valårets utgång.

CFU tog upp kassett- och valboxmetoden till en principiell granskning. CFU framhöll att riskerna för fel och misstag vid röstningen minskade genom metoden. Väljaren skulle visserligen få tre kassetter att hålla reda på, men han behövde inte bekymra sig om i vilken kassett de olika valsedlarna placerades. Det blev i stället valförrrättarens sak att se till att valsedlarna hänfördes till rätt val. Enligt CFU:s mening medförde användandet av valbox större säkerhet än dagens förfarande, eftersom valsedlarna hela tiden fram till sammanräkningen kom att ligga inneslutna i boxen utan möjlighet för någon att komma åt dem.

I fråga om röstmottagningen på postanstalt uttalade *postverket* att kassett- och valboxmetoden eliminerade de felkällor som finns i nuvarande system för poströstningen. Väljaren behövde med den föreslagna metoden inte fylla i uppgifter om kommun, valdistrikt, nummer i röstlängden etc. Det nya systemet inrymmer, framhöll postverket, inte några nya felkällor av motsvarande omfattning.

Stockholms stads valnämnd ifrågasatte om valboxar och kassetter borde användas vid röstningen. Valnämnden framhöll att införandet av en helt ny röstavgivningsmetod vid röst-

ning i vallokal samtidigt med den gemensamma valdagen kunde befaras medföra att valet blev svårmanövrerat och – även i mindre valdistrikt – leda till stockningar och köer. Utredningens förslag torde göra det nödvändigt med formliga instruktionskurser för valfunktionärerna. Själva tjänstgöringen torde bli mer krävande än hittills, vilket kunde visa sig bli ett försvårande moment vid rekryteringen. Härtill kom att åtgärder måste vidtas för att underlätta valförrättarens handhavande av kassett och valboxar. Valnämnden menade att en omläggning till kassett- och valboxmetoden inte var en förutsättning för eller en ofrånkomlig konsekvens av en övergång till hålkortsvalsedlar, vilken nämnden tillstyrkte. Även med sådana valsedlar borde det vara nyttigt att använda en kuvertmetod. Nämnden skisserade i sitt yttrande hur en sådan metod skulle kunna utformas. När det gällde poströstningen däremot menade nämnden att kassett- och valboxmetoden hade vissa fördelar framför kuvertmetoden. Sammanfattningsvis uttalade nämnden att den visserligen inte ville hävda att kassett- och valboxmetoden inte gick att använda också vid vallokalsröstningen. Nämnden menade emellertid att en totalredovisning av rösterna kan uppnås med den enklare kuvertmetoden, som mera ansluter till hittillsvarande förfarande. Nämnden hemställde därför att detta alternativ skulle tas upp till en noggrann prövning innan ett avgörande träffades.

Även *länsstyrelsen i Gotlands län* ifrågasatte – under hänvisning till att den tekniska utrustningen kan klicka – om inte den nuvarande kuvertmetoden kunde användas men det föreslagna systemet i övrigt behållas. Även i andra yttranden framhölls att man förutsatte att driftsäkerheten fyllde mycket högt ställda krav. Man utgick också allmänt från att en betryggande reserv av boxar skulle finnas så att om något skulle hända med boxen denna snabbt kunde bytas ut mot en ny. Uttalanden av denna innebörd gjordes av bl. a. *länsstyrelserna i Stockholms, Göteborgs- och Bohus, Jämtlands* och *Norrbottens län* samt *Svenska kommunförbundet* och ett flertal valnämnder.

Över förslaget att kassett- och valboxmetoden skulle användas även till röstning med valsedelsförsändelse har endast *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* yttrat sig. Länsstyrelsen anförde att reglerna om hur kuvertet skulle öppnas föreföll invecklade och att det torde innebära viss risk för att valsedeln skadades.

Att den maskinella sammanräkningen skulle utföras i hålkortssorterare godtogs eller lämnades utan erinran av majoriteten av remissinstanserna. *CFU* delade utredningens uppfattning att hålkortssorterare var lämpliga för sammanräkningen i de regionala räkningscentralerna. Dessa maskiner tillgodosåg väl kraven på snabbhet, säkerhet och noggrannhet. Även datorer skulle vara användbara för denna uppgift. Datorerna är emellertid, framhöll CFU, inte nämnvärt överlägsna hålkortssorterarna i detta sammanhang, eftersom vissa nödvändiga kontrollåtgärder skulle kräva hålkortssortering.

Till förmån för datorer som sammanräkningsmaskiner uttalade *sig länsstyrelserna i Gävleborgs* och *Västmanlands län* samt *datasektionen vid länsstyrelsen i Jönköpings län.* I datasektionens yttrande framhölls bl. a. att hålkortssorterare kräver en stor manuell arbetsinsats. Någon egentlig programmering av arbetsuppgiften förekommer inte. Datorn däremot har en högt uppdriven styrning av arbetsuppgifterna genom programmering. Antalet manuella rutiner är därför ringa. Härtill kommer, betonades det i yttrandet, att hålkortssorteraren ställer höga krav på kortmaterialets kvalitet. Kortläsaren vid datorn är mera tolerant i detta hänseende. Några förödande kortkvaddar uppstår inte vid bearbetningen i en sådan maskin. Även *TT* syntes förorda sammanräkning i datorer.

SCB anslöt sig i sitt yttrande till utredningens uppfattning att en maskinell sammanräkning i princip kan innebära ett enklare och säkrare förfarande. Det föreslagna sammanräkningsförfarandet kan dock ifrågasättas, menade denna instans. Den omständigheten att sammanräkningen måste ske

under stark tidspress enligt rutiner som innebär ett stort antal manuella moment, kan lätt leda till att fel uppkommer. SCB fann det därför angeläget att sammanräkningen under valnatten efter valet borde kontrolleras med hjälp av datorer.

I flera yttranden tog man upp frågan om hur sammanräkningen skulle organiseras och genomföras. *CFU* ifrågasatte om inte systemet med regionala räkningscentraler borde inrymmas i länsstyrelsefunktionerna, så att det skulle ankomma på länsstyrelsen att fullgöra de uppgifter som skulle utföras på räkningscentralerna. CFU menade dock att det skulle vara myndighetens sak att utfärda instruktioner för länsstyrelserna och fastställa vilka räkningscentraler som skulle finnas. I samma riktning uttalade sig *länsstyrelserna i Stockholms* och *Kalmar län.* Den senare länsstyrelsen fann det mindre välbetänkt att skapa ett nytt fristående organ för en så speciell arbetsuppgift som det här gällde. I stället föreslog länsstyrelsen att de regionala räkningscentralernas uppgifter skulle läggas på något redan befintligt statligt organ. Länsstyrelsen torde redan av det skälet att tillgången på lämplig personal där är begränsad inte böra komma i fråga. Däremot borde lokala skattemyndigheten kunna anförtros dessa uppgifter. Lokala skattemyndigheten har redan nu hand om flera uppgifter som har samband med valen. Den nödvändiga förstärkningen av personalen skulle kunna fås från bl. a. de lokala skattemyndigheter som inte tas i anspråk för sammanräkningsarbete.

Tanken på att sammanräkningen i räkningscentralerna skulle gälla inte bara att räkna fram hur rösterna fördelar sig på partier utan även att fastställa ordningen mellan namnen på partiernas valsedlar, föranledde invändningar från några länsstyrelser. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* befarade att centrala valmyndigheten skulle ställas inför en hel del svårlösta problem om myndigheten – utan att ha tillgång till valsedlarna – skulle fastställa vilka kandidater som skall gå in på partiernas mandat. All erfarenhet visar enligt denna länsstyrelse hur svårt det är att räkna ut namnen om man inte har valsedlarna direkt under ögonen, och enligt länsstyrelsens bestämda uppfattning måste den myndighet som verkställer namnräkningen ha samtliga valsedlar till sitt förfogande. Två alternativ i fråga om sammanräkningen skulle därför stå öppna. Antingen skulle allt material sändas till centrala valmyndigheten direkt efter det partifördelningen var klar, varefter myndigheten med ledning av detta primärmaterial kunde räkna fram namnen. Eller också skulle en av de regionala centralerna få karaktären av "länscentral", som skulle ta emot allt valmaterial inom valkretsen, varefter uträkning av namnen kunde ske regionalt. För egen del förordade länsstyrelsen det senare alternativet. Genom ett sådant förfarande kunde även problemet med personalrekryteringen lösas på ett enkelt sätt. Detta problem kunde annars bli svårbemästrat, i varje fall så länge som länsstyrelserna var kvar som sammanräkningsmyndighet för kommunvalen. På i princip samma linje som länsstyrelsen i Gävleborgs län gick även *länsstyrelserna i Örebro* och *Västernorrlands län.*

Nästan alla remissinstanser tog upp frågan om tiden för val. Man diskuterade i det sammanhanget både frågan om en eller två valdagar och spörsmålet när under valdagen som röstning skulle få ske. Huvudproblemet i detta sammanhang är – framhöll *grundlagberedningen* – att de samtidiga valen skulle kunna leda till ökad köbildning av väljare. Allt bör därför göras för att påskynda röstavgivningen i vallokalen. Med hänsyn till de olägenheter som skulle vara förenade med ett tvådagarsval var det enligt beredningens mening önskvärt om endagsval kunde bibehållas. En ändring som borde kunna få stor betydelse för undvikande av köbildning i de mera folkrika distrikten var att vallokalerna skulle vara öppna utan avbrott mellan kl. 8 och kl. 21. Till dem som uttryckligen anslöt sig till förslaget att valen skulle genomföras på en dag var bl. a. *länsstyrelserna i Stockholms, Jönköpings, Kalmar, Kronobergs* och *Jämtlands län.*

Meningarna gick något mera isär om förslaget att valförrättningen undantagslöst skulle pågå till kl. 21. Från flera håll ifrågasattes om inte en dispensmöjlighet skulle vara både önskvärd och lämplig. *Grundlagberedningen* menade att det är osäkert om röstningen kan få pågå så länge som till kl. 21 även i avlägsna eller eljest isolerade distrikt utan att äventyra den preliminära sammanräkningen. Beredningen föreslog därför att centrala valmyndigheten skulle få möjlighet att förordna att röstningen skulle sluta något tidigare än eljest i valdistrikt där svårighet kunde föreligga att i rimlig tid få in valboxarna till räkningscentralen. Samtidigt betonade beredningen vikten av att undantag skulle medges restriktivt för att inte väljarnas möjligheter att delta i valet skulle beskäras. Synpunkter av liknande slag fördes fram i yttrandena från *länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Värmlands, Kopparbergs, Jämtlands* och *Norrbottens län.*

Flera instanser tog i detta sammanhang också upp frågan om valdistriktens storlek. *Grundlagberedningen* framhöll att endagsval torde få till konsekvens att vissa av de större distrikten måste förminskas något. Enligt beredningens mening var dock detta en konsekvens som borde tas. *Länsstyrelsen i Södermanlands län* betonade vikten av en sådan översyn av valdistriktsindelningen att valförrättningen kunde fortgå relativt obehindrat. I samma riktning uttalade sig *länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Göteborgs och Bohus* samt *Jämtlands län.*

Länsstyrelsen i Stockholms län ifrågasatte om det inte skulle bli nödvändigt att göra valdistriktsindelningen så att distrikten omfattade högst 1 200 röstberättigade och *länsstyrelsen i Jämtlands län* fann det väl optimistiskt att tro att röstningen skulle kunna genomföras utan svårighet i så stora valdistrikt som med 1 500 röstberättigade.

I anslutning till behandlingen av särskilda frågor återkommer utredningen med utförligare redogörelse för remissinstansernas ståndpunkter.

4 Allmänna överväganden

4.1 *Utgångspunkter*

Varje valtekniskt system måste uppfylla vissa allmänna krav. Ett självklart sådant krav är att systemet skall vara absolut tillförlitligt i alla led. Både röstning och sammanräkning måste sålunda genomföras under sådana former att valhemligheten alltid skyddas och så att ett riktigt valresultat kan garanteras. Systemet bör vidare vara enkelt för både väljare och valförrättare och medge en enkel och snabb röstning. Samtidigt bör systemet vara så konstruerat att valresultatet kan bli känt i mycket nära anslutning till valet.

Den allmänna uppfattningen om det valtekniska system som utredningen år 1969 föreslog för riksdagsvalen är att detta i högre grad än det hittills använda tillgodosåg ovannämnda allmänna krav. Enligt planerna skulle också systemet ha tillämpats första gången redan vid 1970 års val. Dessa planer kunde emellertid inte fullföljas. (Se prop 1969:148, s 61.)

Det utredningsarbete som nu redovisas har därför kunnat bygga på de grundläggande systemlösningar som anvisades i 1969 års betänkande. De allmänna utgångspunkterna för arbetet i denna etapp har alltså varit dessa:

1. Röstningen såväl i vallokal som på postanstalt skall ske med användande av valboxar och kassetter.
2. Sammanräkningen av rösterna skall ske maskinellt i särskilt inrättade räkningscentraler.
3. Ett i princip fullständigt valresultat såvitt angår mandatens fördelning mellan partierna skall föreligga redan under valnatten.

Uppgiften har varit att ifrån dessa utgångspunkter vidareutveckla och förbättra det år 1969 föreslagna maskinella systemet. Därvid har det i första hand gällt att undersöka möjligheterna till att fullt ut foga in även de kommunala valen – dvs. landstings- och kommunfullmäktigvalen – i systemet. Som har framgått av vad som tidigare sagts, innebar 1969 års förslag en fullständig reglering endast av riksdagsvalet. För de kommunala valens del innebar förslaget att röstningen skulle ske med hjälp av valboxar och kassetter, medan sammanräkningen skulle ske i manuella former. De tilläggsdirektiv som utredningen fick 29.10.1969 förutsätter dessutom att 1969 års system justeras dels så att valresultatet kan redovisas valdistriktsvis och dels så att poströstningen kan få pågå t. o. m. valdagen.

Det bör i detta sammanhang framhållas att utredningen under denna utredningsetapp i samarbete med centrala valmyndigheten prövat den föreslagna röstningstekniken under realistiska former, något som av tidsskäl inte var möjligt under det arbete som ledde fram till 1969 års förslag. Valapparaturen (dvs. valboxar och kassetter) har

sålunda använts vid valet år 1971 av fullmäktige för Umeå studentkår. Vidare har apparaturen använts vid några "val" på pensionärshem. För dessa prov lämnas en redovisning i kap 9. Här skall bara sägas att dessa val visat att det alldeles övervägande flertalet av de deltagande funnit den maskinella röstningstekniken både enklare och snabbare än den hittills använda. Avsikten är att dessa praktiska prov skall fortsättas under hösten och vintern bl. a. vid valet av ombud till 1972 års värnpliktskonferens. Meningen är att hela systemet – dvs. såväl röstnings- som sammanräkningsdelen – därvid skall prövas. Resultatet av dessa nya prov bör föreligga innan statsmakterna går att ta slutlig ställning till det förslag som nu läggs fram.

Justitieministern uppdrog i juni 1970 åt Svenska Utvecklings AB (SU) att på statens vägnar upphandla och leda framtagandet av den nödvändiga valapparaturen (valboxar och kassetter). Apparaturen har därefter underkastats omfattande tester. Utfallet av dessa tester har föranlett ett antal ändringar i den ursprungliga konstruktionen. Både SU och tillverkaren (Facit AB) har lämnat garantier för att apparaturen kommer att fungera med den höga grad av säkerhet som måste ställas på denna.

4.2 *Maskinell sammanräkning av de kommunala valen*

Det ligger i sakens natur att en maskinell sammanräkning av de kommunala valen kräver valsedlar som är anpassade till den maskinella behandlingstekniken. Redan i sitt förra betänkande förordade utredningen att de kommunala valsedlarna skulle ha formen av hålkort, trots att sammanräkningen av dem skulle ske i manuella former. Förslaget att även de kommunala valsedlarna skulle ha hålkortsform motiverades av önskemålet att samma röstningsteknik skulle kunna användas vid alla de samtidiga valen. För att steget från en manuell sammanräkningsteknik till en maskinell skall kunna tas krävs i och för sig inte annat än att de kommunala valsedlarna förses med uppgifter om parti osv. i maskinläsbar form. En annan sak är att om resultatet av de kommunala valen, som förutsätts i direktiven, skall föreligga redan under valnatten, behövs uppenbarligen också större maskinella och personella resurser i sammanräkningscentralerna än som förutsattes i 1969 års förslag. Detta är emellertid inte någon systemteknisk utan en organisatorisk-administrativ fråga.

Utredningen kan konstatera att övergången till maskinell sammanräkning av alla de samtidiga valen inte bereder några svårigheter från rent sammanräkningstekniska synpunkter. De frågor som måste lösas är av annat slag och hänger samman med att det här i landet f. n. finns endast två företag som kan tillverka hålkortsvalsedlar med maskinläsbar information. Att framställa maskinläsbara valsedlar för alla de samtidiga valen ställer mycket stora krav på både produktions- och distributionsapparaten. Utredningen går emellertid inte i detta sammanhang närmare in på frågan om valsedelsframställningen. Denna behandlas särskilt i ett följande kapitel. Utredningen för där fram två alternativa förslag till lösning av valsedelsfrågan. Utan att ta ställning till vilken av alternativlösningarna som är att föredra, vill utredningen emellertid i detta sammanhang slå fast att problemet att få fram maskinläsbara valsedlar för alla de samtidiga valen kan lösas. De överväganden som redovisas i det följande har detta konstaterande som utgångspunkt.

4.3 *Vallokalsrösterna. Sammanräkningsorganisation och redovisning*

1969 års förslag utgick från att sammanräkningen av de röster som avgetts i vallokal och som avsåg riksdagsvalet skulle ske i 58 särskilt inrättade räkningscentraler som var gemensamma för flera valdistrikt. Där skulle i första hand hålkortssorterare användas vid sammanräkningen. Utredningen framhöll att man genom att använda hålkortssorterare, som fanns i betydande antal och som dess-

utom var lätta att flytta, kunde bygga upp en tätare sammanräkningsorganisation än om datorer skulle användas. Utredningen betonade det angelägna i att hålla transporttiderna från vallokalerna till sammanräkningsstället nere och därigenom skapa förutsättningar för att snabbt få fram valresultatet. Utredningen påpekade också att hålkortssorteraren hade den fördelen framför datorn som sammanräkningsmaskin att valsedlarna sorterades fysiskt på parti osv. vid räkningen, vilket innebar en fördel från kontrollsynpunkt. Utredningen framhöll emellertid att den var medveten om att en sammanräkningsteknik som bygger på att hålkortssorterare används vid sammanräkningen inte – med mindre särskilda åtgärder vidtogs – medgav en valdistriktsvis redovisning av valresultatet. En tänkbar åtgärd för att åstadkomma sådan redovisning var att förse valsedlarna med maskinläsbar information om valdistrikt. Utredningen avvisade emellertid denna lösning (s 65). Den skulle, framhölls det, leda till en från flera synpunkter olämplig bindning mellan valsedlarna och valdistrikten och tvinga fram en sammanräkningsordning, där innehållet i varje valbox behandlades för sig. Detta skulle i sin tur förhindra ett rationellt utnyttjande av den maskinella tekniken och försinka sammanräkningen.

I och för sig kan den år 1969 föreslagna sammanräkningstekniken användas även när det maskinella systemet byggs ut till att omfatta alla de samtidiga valen. Skall emellertid valresultatet från alla valen – i varje fall såvitt gäller partifördelningen – dels föreligga redan under valnatten, dels också kunna redovisas valdistriktsvis, är det enligt utredningens uppfattning uteslutet att använda den år 1969 föreslagna sammanräkningstekniken med hålkortssorterare. Förser man inte valsedlarna med maskinläsbar markering för valdistrikt måste man särbehandla varje valbox vid sammanräkningen. Med en sådan ordning är det tveksamt om något resultat alls kan lämnas på valnatten. Förser man å andra sidan valsedlarna med maskinläsbar valdistriktsinformation för att på så sätt möjliggöra en kontinuerlig maskinbehandling så medför det – som utredningen framhöll redan i sitt förra betänkande – *dels* att såväl valsedelsframställning som distribution och röstning i utomordentligt hög grad kompliceras, *dels* att sammanräkningen tar avsevärt mycket längre tid.

Genom att konsekvent utnyttja datorer vid sammanräkningen öppnas emellertid förutsättningar för att tillgodose de nämnda två kraven utan att man behöver tillgripa utvägen att förse valsedlarna med maskinläsbar information om valdistrikt. Detta åstadkoms på följande sätt. Varje valbox innehåller när den kommer till räkningscentralen ett särskilt hålkort som upptar en unik beteckning i maskinläsbar form för det valdistrikt där boxen använts. Vid sammanräkningen är datorn så programmerad att den med ledning av det nämnda kortet (benämnt valdistriktskort) *dels* noterar från vilket valdistrikt som ifrågavarande valsedlar kommer *dels* också fördelar valdistriktets röster på parti. Uppgiften om den valdistriktsvisa partifördelningen registreras i datorns minne och kan tas fram antingen i omedelbar anslutning till sammanräkningen eller vid ett senare tillfälle.

Den här skisserade lösningen förutsätter för sitt genomförande att datorer kan disponeras på orter som från transportsynpunkter är lämpliga. Utredningen har undersökt var datorer finns och om dessa kan disponeras för sammanräkningen. I *bilaga 3* redovisas denna undersökning. Enligt utredningens uppfattning är tillgången på datorer sådan att en tillfredsställande indelning av landet i sammanräkningsområden kan åstadkommas. Utredningen finner det angeläget framhålla vikten av att synnerlig omsorg ägnas åt utformningen av transportrutinerna eftersom tidpunkten för presentation av valresultatet är direkt beroende av transportrutinernas effektivitet.

Utredningen kan alltså konstatera att det är tekniskt möjligt att genomföra sammanräkningen av de samtidiga valen dels så att

den kan klaras av redan under valnatten och dels så att valresultatet kan redovisas valdistriktsvis. I ett senare kapitel redogör utredningen närmare för hur sammanräkningen genomförs i detalj. Utredningen vill här bara tillägga att man genom att använda datorer vid sammanräkningen maskinellt kan inte bara fördela rösterna på parti utan även utse innehavare av de mandat som varje parti vunnit.

Utredningen går inte in på frågan hur landets indelning i sammanräkningsregioner skall göras. Att besluta härom bör vara centrala valmyndighetens sak. Utredningen utgår dock från att de allmänna riktlinjer som utredningen angav i sitt förra betänkande (s 63) alltjämt skall vara vägledande. Avvikelser bör göras endast när tillgången på datorer gör detta nödvändigt.

Den omständigheten att sammanräkningen förutsätts ske i datorer föranleder vissa justeringar – bl. a. i fråga om valsedlarnas utformning – av de lösningar som föreslogs år 1969. Till dessa frågor återkommer utredningen i det följande.

4.4 *Poströsterna. Tid för poströstning, sammanräkningsorganisation och valdistriktsvis redovisning*

4.4.1 Tid för poströstning och sammanräkningsorganisation

Med utgångspunkt från det naturliga kravet att det resultat som blir känt under valnatten skall omfatta även de röster som avgetts på postanstalt, ställde utredningen i sitt förra betänkande upp tre alternativa förslag för hur denna sammanräkning kunde organiseras. Antingen kunde sammanräkningen tänkas ske i en för hela riket gemensam central, förslagsvis förlagd till Stockholm, eller i en särskild central i varje valkrets eller också i de centraler som föreslogs inrättade för sammanräkning av vallokalsrösterna. Utredningen fann för sin del att det första alternativet med en för riket gemensam sammanräkningscentral var att föredra. Detta alternativ innebar enligt utredningen den från inrapporteringssynpunkt säkraste lösningen samtidigt som det från administrativ synpunkt var det enklaste.

Den valda lösningen innebar att slutpunkten för poströstningen måste bestämmas med hänsyn till den tid som transporterna av valboxarna från de olika postanstalterna till den gemensamma räkningscentralen krävde. Från förutsättningen att postens reguljära transportorganisation skulle användas, kom utredningen fram till att poströstningen borde avslutas på fredagen före valet. Någon avgörande försämring av väljarnas röstningsmöjligheter betydde inte detta enligt utredningens mening, eftersom utredningen samtidigt föreslog att kretsen av dem som får poströsta före valet skulle utvidgas högst väsentligt. Detta senare förslag, som genomfördes redan till 1970 års val, innebar i praktiken att väljarna själva fick avgöra om de ville rösta i vallokal eller på postanstalt. Av i huvudsak samma skäl förordade utredningen att tiden för poströstning inom riket skulle kortas från 30 till 18 dagar före valet.

I direktiven sägs nu att det bör vara möjligt att så modifiera 1969 års system att det blir möjligt att poströsta även på valdagen. En lösning som ligger nära till hands för att åstadkomma detta är att förlägga sammanräkningen av poströsterna till de regionala räkningscentraler som skall inrättas för räkning av vallokalsrösterna. Denna lösning antyds också i direktiven. Utredningen anser emellertid nu liksom tidigare att detta inte är den lämpligaste lösningen. Övervägande skäl talar enligt utredningens mening i och för sig för en centraliserad sammanräkning av poströsterna enligt 1969 års modell. En förutsättning för att den centraliserade sammanräkningen skall kunna behållas samtidigt som direktivens krav på poströstning t. o. m. valdagen skall tillgodoses är emellertid att det är praktiskt möjligt att få in valboxarna från postanstalterna till räkningscentralen under loppet av valdagen. Utredningen har därför tagit kontakt med postverket och begärt en undersökning för att utrö-

na om det finns praktiska förutsättningar för att åstadkomma detta (se *bil. 1*). Utredningen angav i sin framställning till postverket klockan 23.00 på valdagen som den senaste tidpunkt då poströsterna borde vara framme i räkningscentralen. Utredningen framhöll vidare att den var medveten om att poströstningen inte kunde få pågå hela valdagen men angav klockan 11.00 på valdagen som den tidigaste slutpunkt för poströstningen varmed man borde räkna. I skrivelsen anfördes vidare att om det skulle visa sig möjligt att låta poströstningen pågå t. o. m. valdagen, så var det från sammanräkningssynpunkt önskvärt om tidigare avlämnade poströster kunde sändas in till räkningscentralen redan på fredagen före valdagen. Förutsättningarna för en sådan ordning borde därför också undersökas av postverket. Utredningen hemställde slutligen om uppgift på de kostnader som en lösning enligt skrivelsen skulle föra med sig. Postverkets svar på utredningens skrivelse återfinns i *bilaga 2* med underbilagor.

Resultatet av postverkets undersökningar kan sammanfattas sålunda. Avslutas poströstningen klockan 11.00 på valdagen (alt A) kommer transporten av valboxarna att kunna ordnas så att alla använda valboxar är framme i räkningscentralen senast omkring klockan 23.00 på valdagens kväll. En särskild transportorganisation erfordras, eftersom de ordinarie postförbindelserna inte kan utnyttjas i detta fall. Flertalet av boxarna kommer att kunna transporteras med bil och tåg. Flyg används för transport av boxar från Gotland samt från vissa delar av Värmland, Dalarna och Norrland (totalt 5 linjer). Avslutas poströstningen klockan 13.00 (alt B) eller 14.00 (alt C) kan valboxarna från ett antal orter i Norrland (42 resp 68) inte nå sammanräkningscentralen till omkring klockan 23.00, såvida inte alldeles extraordinära åtgärder vidtas. Vidare förutsätter alternativen B och C att flyg utnyttjas för valboxtransporterna i betydligt större utsträckning än enligt alternativ A.

Den gjorda undersökningen visar alltså att den i direktiven förutsatta förlängningen av poströstningsperioden t. o. m. valdagen i princip kan ske även om – som utredningen tidigare förordat – sammanräkningen av poströsterna koncentreras till en för hela riket gemensam räkningscentral belägen i Stockholm. Visserligen kan inte – som hittills – poströstningen få pågå hela valdagen utan endast en del av denna. Fördelarna med en centraliserad sammanräkning är emellertid så stora att denna konsekvens enligt utredningens mening bör godtas. Utredningen förordar alltså att sammanräkningen organiseras enligt det anförda. Det torde f. ö. inte med fog kunna hävdas att det innebär någon avgörande försämring i den service som erbjuds väljarna om poströstning inte får ske hela valdagen. I sammanhanget får inte glömmas bort att väljarna numera har praktiskt taget obegränsade möjligheter att poströsta före valdagen.

I fråga om vid vilken tidpunkt på valdagen som poströstningen skall avslutas, har utredningen stannat för att förorda att poströstningen avslutas klockan 11.00 (alt A i postverkets undersökning). Denna lösning ökar säkerheten för att valboxarna med poströsterna verkligen når räkningscentralen i tid, bl. a. därigenom att det väderlekskänsliga flyget inte behöver utnyttjas i någon större utsträckning. Det synes också för flertalet fall vara tillräckligt att postanstalterna hålls öppna för röstning på valdagen två timmar, dvs. klockan 09.00–11.00. Möjlighet bör dock finnas för postverket att öppna postanstalterna för röstning redan klockan 08.00 på valdagen på orter med en erfarenhetsmässigt större poströstningsfrekvens. Utredningen har vid sitt ställningstagande inte förbisett att om poströstningen på valdagen koncentreras på sätt här förordats kan det bli svårt att anordna poströstning på sjukhus och liknande vårdinrättningar på valdagen bl. a. av hänsyn till rutinerna på dessa inrättningar. Är detta fallet bör enligt utredningens mening röstning få anordnas där på lördagen före valdagen eller, om särskilda skäl motiverar det, någon annan dag under veckan före valdagen. Hinder bör inte heller möta mot att anordna röstning på sådan

anstalt under mer än en dag, om detta bedöms lämpligt.

Som utredningen framhöll i sin skrivelse till postverket är det från sammanräkningssynpunkt angeläget att inte alla under poströstningsperioden avgivna poströster kommer in till räkningscentralen på valdagens kväll. Postverkets undersökningar visar att det är möjligt att sända in poströsterna i två omgångar så att de poströster som avgetts t. o. m. fredagen sänds in denna dags kväll, medan de poströster som avges på lördagen och på valdagen sänds in vid poströstningens slut sistnämnda dag. Utredningen förordar att denna ordning kommer till användning åtminstone i fråga om de postanstalter där mera betydande röstning förekommer.

Vad angår de kostnader som uppstår om transporterna av poströsterna organiseras på det sätt som föreslagits har postverket företagit vissa beräkningar. Enligt dessa kommer den föreslagna ordningen – inklusive dels ersättning till den personal som tjänstgör på valdagen, dels viss beredskap för att neutralisera störningar som kan inträffa vid transporterna – att i det pris- och löneläge som gällde vid tiden för postverkets beräkningar dra en kostnad av ca 1,7 milj. kr. I jämförelse med nuvarande ordning innebär den angivna kostnaden en ökning. Storleken av denna ökning har inte beräknats men uppskattas utgöra endast en mindre del av den angivna kostnaden. Enligt utredningens mening får en sådan kostnad anses måttlig och utgör ej något avgörande skäl mot den föreslagna ordningen.

Avslutningsvis vill utredningen uttala att den inte funnit anledning att gå ifrån sitt tidigare framförda förslag – mot vilket remisskritik ej framfördes – att poströstningen skall påbörjas 18 dagar före valet. Det bör härvid även framhållas att vid 1970 års val inte mindre än 94,9 % av de poströstande avlämnade sina röster på 18:e dagen före valdagen eller senare.

Vad gäller den förtidsröstning som liksom hittills skall äga rum hos svensk utlandsmyndighet finns det numera med de snabba transportmöjligheter som står till buds enligt utredningens uppfattning knappast skäl varför denna skall påbörjas så tidigt som 30 dagar före valdagen. Utredningen förordar därför att även den röstning som sker hos sådan myndighet skall börja först 18 dagar före valdagen. Däremot bör den år 1969 införda regeln att röstning på svenska fartyg i utrikes fart får börja 45 dagar före valdagen behållas. De förhållanden under vilka fartygsröstning sker är så speciella att längre röstningperiod är motiverad. Med hänsyn till att den tid som det tar att befordra de röster som avgetts hos utlandsmyndighet eller på fartyg till centrala valmyndigheten varierar starkt, är det inte lämpligt att ange en bestämd tidpunkt när röstningen där skall avslutas. I principiell överensstämmelse med vad som hittills gällt, bör i stället föreskrivas att röstningen bör avslutas så att avgivna röster är myndigheten till handa vid en angiven tidpunkt. Denna bör bestämmas till kl. 11.00 på valdagen. Som närmare skall utvecklas i ett följande kap. bör denna tidpunkt vara fast i den meningen att valsedlar som kommer in därefter inte tas med i sammanräkningen.

4.4.2 Valdistriktsvis redovisning av poströsterna

I föregående avsnitt har utredningen förordat sådan modifiering av det år 1969 föreslagna systemet att de i vallokal avgivna rösterna skall redovisas valdistriktsvis. Värdet av att kunna redovisa vallokalsrösterna på detta sätt minskar emellertid i samma mån som antalet poströster ökar. Vid 1970 års val röstade ca 700 000 väljare eller drygt 14 % på postanstalt. Det kan inte uteslutas att än fler väljare vid kommande val kommer att utnyttja denna möjlighet att rösta. Det nuvarande valsystemet medger som känt inte en valdistriktsvis redovisning av poströsterna. Väl har det uttalats önskemål om en sådan reform att även poströsterna kan redovisas valdistriktsvis, men i medvetande om det besvärliga i att med bevarande av valhemligheten åstadkomma en så-

dan ordning har några krav härom inte uttryckligen framställts. När utredningens direktiv talar om valdistriktsvis redovisning av rösterna, avses därmed också endast vallokalsrösterna.

Som närmare skall utvecklas i ett följande kapitel föreslår utredningen att den i 1969 års betänkande angivna metoden för kontroll att väljare som röstat på postanstalt inte dubbelröstat eller röstat utan att vara röstberättigad skall ersättas av en annan metod som enligt utredningens mening är både enklare och snabbare. I den nya metoden, som ifråga om poströstningen förutsätter dels att alla de valsedlar som en väljare avger uppsamlas i en och samma valbox, dels att datorer används vid sammanräkningen, förses röstkortet redan vid framställningen med ett för varje röstberättigad unikt identifikationsbegrepp i maskinläsbar form. Röstkortet tas om hand vid såväl vallokals- som poströstning. Vid poströstning matas röstkortet ner i boxen tillsammans med de valsedlar väljaren avger sedan person- och adressuppgifter gjorts oläsliga. Vid sammanräkningen av poströsterna läses röstkorten in på ett band och valsedlarna på ett annat. De två banden förvaras och bearbetas därefter åtskilda. Härigenom förhindras att någon skaffar sig kännedom om hur väljaren röstat. För att möjliggöra en senare maskinell justering av eventuella dubbelröster anges i de två banden ett anonymt referensbegrepp. De röstkort som tagits om hand i vallokalerna sänds in till centrala valmyndigheten och läses in på band. Genom att köra de olika röstkortsbanden mot varandra och mot de band som upptar alla de röstberättigade (dvs. det band från vilken röstlängden framställs, röstlängdsbandet; se vidare kap 8) får man besked om någon dubbelröstat eller röstat på postanstalt utan att vara röstberättigad. Det band på vilket post- och utlandsröster lästs in justeras därefter. Detta sker med hjälp av det förut nämnda referensbegreppet som finns mellan röstkorts- och valsedelsbanden.

Genom att utforma det identifikationsbegrepp som varje röstkort sålunda skall vara försett med så att därav också framgår vilket valdistrikt väljaren tillhör, kan man som en biprodukt av det nya kontrollförfarandet få en valdistriktsvis redovisning även av poströsterna. Utredningen menar att denna möjlighet bör tillvaratas och föreslår därför att röstkorten utformas på sätt här skisserats. Det bör tilläggas att varken röstkortsframställningen eller sammanräkningen kompliceras härigenom. I likhet med vad som gäller för vallokalsrösterna kan uppgifterna om poströsternas valdistriktsvisa fördelning lämnas antingen redan vid sammanräkningen eller vid en annan senare tidpunkt om detta bedöms lämpligare.

4.5 *Information om det nya valsystemet*

I sitt förra betänkande (s 83) förklarade utredningen att den utgick från att en fyllig och slagkraftig information skulle lämnas både väljare och valförrättare om hur röstningen skulle gå till och hur det nya systemet i stort fungerade. Betydelsen av en sådan information kan knappast överskattas. Det förhållandet att 1970 års val, som även förrättades enligt regler som i åtskilliga hänseenden avvek från de tidigare gällande, kunde genomföras snabbt och säkert, torde till väsentlig del få tillskrivas den utomordentligt omfattande och upplysande informationskampanj som föregick valet. Utredningen vill med anledning av de förslag som nu framläggs ånyo understryka värdet av sådan information. Utredningen förutsätter sålunda att både väljare och valförrättare grundligt informeras om det nya systemet till 1973 års val. För denna informationskampanj bör den som föregick 1970 års val kunna stå som modell.

5 Valsedlarna. Utformning, framställning och tillhandahållande

5.1 *Inledning*

5.1.1 Gällande bestämmelser

I 59 § ValL föreskrivs att valsedel för riksdagsval skall vara av gult papper. Enligt 23 § KVL skall valsedel för landstingsval framställas på blått papper och valsedel för fullmäktigval på vitt. Några bestämmelser om papperskvalitet ges inte i vallagarna. Inte heller innehåller de några föreskrifter om valsedels storlek.

Valsedel *skall* enligt båda de nämnda lagrummen innehålla partibeteckning och namn på en eller flera kandidater. På valsedel *får* dessutom finnas valkrets- och valbeteckning. Några tvingande regler om var på valsedeln som de olika beteckningarna skall placeras ges inte. Däremot rekommenderar lagen att partibeteckningen placeras ovanför namnen och vidare att valkretsbeteckningen placeras överst och valbeteckningen nederst på valsedeln.

Namnen på valsedeln får ordnas antingen i en följd under varandra (rak valsedel) eller i två kolumner (spaltad valsedel). Används spaltad valsedel avser namnen i den högra kolumnen val av efterträdare till avgången ledamot (vid riksdagsval och fullmäktigval i kommun där det inte skall finnas suppleanter för fullmäktige) eller suppleant (vid landstingsval). Används rak valsedel får antalet namn vara vid riksdagsval högst fyra fler än antalet fasta valkretsmandat i kretsen och vid val av landstingsmän och kommunfullmäktige högst dubbelt så många namn som antalet platser valet avser. På spaltad valsedel får namnen i vänstra kolumnen vara vid riksdagsval högst fyra fler än antalet fasta valkretsmandat i valkretsen och vid val av landstingsmän eller kommunfullmäktige högst två fler än det antal landstingsmän eller fullmäktige som valet avser. För varje namn i vänstra spalten får högst två namn upptas i den högra. För val av fullmäktige i kommun eller församling, där det skall finnas suppleanter för fullmäktige, får spaltad valsedel inte användas.

Vallagarna bygger i nu aktuellt hänseende på förutsättningen att väljaren själv framställer sin valsedel. I praktiken torde det emellertid vara utomordentligt sällsynt att så sker. I stället används nära nog undantagslöst valsedlar som partierna låtit trycka och tillhandahåller väljarna. För att förebygga misstag som kan leda till kassationer (t. ex. genom färgavvikelser som kan tolkas som en märkning av sedeln) infördes år 1969 den bestämmelsen att statsverket kostnadsfritt skall tillhandahålla partierna det papper de behöver för sin valsedelsframställning enligt de närmare regler som Kungl. Maj:t meddelar (97 § ValL och 60 a § KVL). Några sådana regler har hittills inte meddelats.

Utöver de valsedlar som partierna tillhandahåller skall det i vallokalen finnas blanka valsedlar (valsedelsblanketter) i färgerna gult,

blått och vitt. Dessa skall användas av väljare som vill framställa sin egen sedel (t. ex. under en egen partibeteckning).

Enligt 97 § ValL och 60 a § KVL har parti som är representerat i riksdagen rätt att erhålla ersättning av statsverket för de kostnader partiet haft för att trycka upp valsedlar för riksdags- och landstingsvalen. De närmare bestämmelserna härom finns i KK (1964:395) om gottgörelse för kostnader för valsedlar. Enligt denna kungörelse är parti berättigat att få ersättning för att trycka upp högst det antal valsedlar som motsvarar fem gånger antalet röstberättigade vid valet i de valkretsar där val förrättas samtidigt. Ersättningen skall utgå med belopp som motsvarar den faktiska kostnaden dock högst med sex kronor för 1 000 valsedlar. I fråga om valsedlar för fullmäktigval kan kommunfullmäktige enligt 60 a § KVL besluta att lämna bidrag för framställning av valsedlar till parti som är eller genom valet blir representerat i fullmäktige. Ersättning skall utgå efter enhetliga grunder till de bidragsberättigade partierna. Den får inte utgå i den mån partiet får gottgörelse av statsverket.

5.1.2 1969 års förslag

Utgångspunkten för den reform som utredningen föreslog år 1969 var att valsedlarna skall räknas maskinellt. I fråga om *riksdagsvalet* innebar förslaget en övergång till en sådan teknik. Frågan om möjligheterna att införa motsvarande sammanräkningsteknik av de kommunala valen avsåg utredningen att ta upp i en senare etapp.

En nödvändig förutsättning för att valsedlarna skulle kunna behandlas maskinellt var att valsedlarna fick en till denna behandlingsform anpassad yttre utformning. Utredningen föreslog därför att valsedlarna skulle få formen av hålkort.

I fråga om valsedelns närmare utformning innebar förslaget att det på sedeln skulle finnas maskinläsbar information (hålmarkeringar) för parti, listtyp (fraktion) och valkrets. I klartext skulle finnas parti-, valkrets- och valbeteckning. Partibeteckning och – såvitt gällde valsedlar som avlämnades på postanstalt, hos utlandsmyndighet eller på fartyg – valkretsbeteckning måste alltid finnas på valsedeln. Något krav på att det skulle finnas kandidatnamn på valsedeln uppställdes inte men väl en rekommendation att valsedeln skulle uppta sådana namn. Fanns det mer än ett kandidatnamn på sedeln skulle kandidaterna numreras.

Utöver de tidigare angivna hålmarkeringarna skulle det på valsedeln finnas ett förmarkerat hål. Detta skulle tryckas ut av den väljare som gjort strykning eller tillägg på valsedeln. Ändrade väljaren valsedelns innehåll utan att trycka ut det förmarkerade hålet, beaktades enligt förslaget inte ändringen vid sammanräkningen.

Utöver valsedlar med hålmarkering och de tidigare nämnda uppgifterna i klartext (*tryckta valsedlar*), skulle väljarna ha tillgång till valsedelsblanketter *(ifyllningsvalsedlar)* att användas om väljaren själv ville framställa sin valsedel.

Enligt förslaget skulle endast statsverket få framställa valsedlar. Partierna fick beställa det antal valsedlar de önskade hos centrala valmyndigheten. Önskade parti, som var representerat i riksdagen, tryckta valsedlar tillhandahöll statsverket sådana gratis till ett antal som motsvarade fem gånger antalet röstberättigade i den valkrets för vilken de var avsedda. En förutsättning för att partiet skulle få valsedlar gratis var dock att beställningen gjordes av det ombud som partiet anmält enligt registreringsbestämmelserna eller någon som denne förordnat. Beställdes valsedlar av parti utan representation i riksdagen eller gjordes beställningen av annan än behörigt ombud för partiet, utfördes beställningen endast under förutsättning dels att beställaren förskottsvis ersatte statsverket för framställningskostnaden, dels att den partibeteckning som önskades utsatt på valsedlarna överensstämde med registrerad partibeteckning eller tydligt skilde sig från sådan beteckning.

Hade förskott betalts för valsedlar för parti som var berättigat att få sådana

utan kostnad, skulle förskottet återbetalas till partiet i den mån antalet valsedlar som partiet fick gratis inte kom att överstiga det antal som partiet maximalt kunnat få kostnadsfritt.

Ifyllningsvalsedlar skulle utan kostnad tillhandahållas väljarna i lokal där röstning ägde rum.

I fråga om *de kommunala valen* föreslogs att även de valsedlar som skulle användas vid dessa val skulle få formen av hålkort. Eftersom de kommunala valen t. v. föreslogs skola räknas manuellt skulle valsedlarna inte ha någon maskinläsbar information. Statsverket skulle efter beställning tillhandahålla partier och andra blanketter till valsedlar enligt i princip samma regler som gällde för riksdagsvalet. Det skulle emellertid vara beställarens sak att förse valsedelsblanketterna med tryck, dvs. parti-, valkrets- och valbeteckning samt kandidatnamn.

5.1.3 Remissyttrandena över 1969 års förslag

I stort sett godtogs utredningens förslag om valsedlarnas utformning av de remissinstanser, som tog upp denna del av förslaget i sina yttranden. Några av dessa instanser pekade dock på risken för att avvikelser kunde förekomma mellan partibeteckningen i klartext och hålmarkeringen för sådan beteckning. *Länsstyrelsen i Kristianstads län* framhöll sålunda att den röstande syntes sakna möjlighet att på något sätt kontrollera sambandet mellan dessa båda beteckningar. Möjligheterna till valfusk var också uppenbara menade länsstyrelsen. Skulle t. ex. falska eller felaktiga valsedlar placeras i vallokalen torde dessa bli svåra att avslöja. Länsstyrelsen föreslog att man – för att förebygga möjligheterna till oegentligheter – skulle förse varje utrymme där väljarna skulle lägga in sin valsedel i kassetten med en mall med vars hjälp väljaren snabbt kunde kontrollera korrektheten hos den valsedel han tänkte använda. Även *länsstyrelserna i Stockholms, Örebro* och *Värmlands län* uttryckte farhågor för att det kunde bli möjligt att manipulera med valsedlarna så att partibeteckningen i klartext var en men hålmarkeringen för parti en annan. *Länsstyrelsen i Stockholm* ifrågasatte om inte valsedelsframställningen borde förenas med någon form av offentlig granskning av valsedelsprototyperna.

Ett par remissinstanser kände tveksamhet inför utformningen av strykningsvalsedlarna. Man kunde utgå från, anförde sålunda *länsstyrelsen i Blekinge län,* att väljarna i betydande omfattning inte skulle trycka ut det perforerade fältet för att markera att en partivalsedels innehåll ändrats. Liknande farhågor uttalade *valnämnden i Stockholm. CFU* menade att det fanns viss risk för att "strykningshålet" trycktes ut av okynne. Detta skulle öka det manuella arbetet vid namnfördelningen. Emellertid syntes det f. n. vara svårt att finna en bättre lösning summerade CFU.

Grundlagberedningen anförde att det kanske skulle vara en fördel om det fanns en mellanform mellan tryckt valsedel och ifyllningsvalsedel, dvs. valsedel med parti- och valkretsbeteckning i klartext och i form av hålmarkering resp. valsedelsblankett med enbart partibeteckning. Därigenom skulle, uttalade beredningen, behovet av manuell behandling av valsedlarna minska i viss mån.

5.1.4 Valsedlarna vid 1970 års val

Enligt planerna skulle, som nämnts, den nya maskinella valtekniken ha använts redan vid 1970 års val. Av skäl för vilka tidigare redogjorts kom emellertid så ej att ske. I det uppkomna läget beslutade statsmakterna på hösten 1969 (prop. 1969:148, KU 50) om vissa ändringar i valförfarandet för att trygga ett smidigt och snabbt genomförande av 1970 års samtidiga val.

Vissa av dessa ändringar – t. ex. de som berörde poströstningsreglerna – byggdes in i den gällande vallagstiftningen. Andra – bl. a. de som gav bestämmelser om valsedels utformning m. m. – samlades i lagen (1969:825) om de allmänna valen den 20 september 1970 som gällde endast vid nämnda valtillfälle. Lagens bestämmelser ersatte

alltså vid detta tillfälle motsvarande regler i ValL och KVL.

Enligt 1969 års lag skulle till valsedlar användas blanketter som centrala valmyndigheten tillhandahöll. Valsedlarna skulle vara lika till storlek och material (standardiserade valsedlar) samt framställas i de förut bestämda färgerna gult, blått och vitt.

Reglerna om valsedels utseende i övrigt anknöt nära till motsvarande bestämmelser i 1969 års förslag. I lagen föreskrevs sålunda att valsedel måste ha partibeteckning. Saknades partibeteckning eller fanns det mer än en sådan beteckning på valsedeln var sedeln ogiltig. På valsedeln fick men behövde inte finnas kandidatnamn samt valkrets- och valbeteckning. Några regler eller rekommendationer om var på valsedeln som de olika beteckningarna skulle placeras innehöll lagen dock inte.

Partierna fick beställa sina valsedlar hos centrala valmyndigheten som svarade för framställningen. Om beställaren begärde det försåg centrala valmyndigheten utan särskild kostnad valsedlarna med önskad text (partibeteckning, kandidatnamn osv.). I övrigt gällde för tillhandahållandet de regler som utredningen föreslagit i fråga om hålkortsvalsedlarna.

Lagen gav centrala valmyndigheten rätt att bestämma den sista dag som beställning måste göras för att leverans av valsedlar med tryck skulle kunna garanteras senast 31.7.1970. För särskilda fall – varmed avsågs den situationen att kommun var föremål för indelningsändring i anslutning till 1970 års val – fick centrala valmyndigheten bestämma en senare beställningsdag och även en senare leveransdag än 31.7. Det föreskrevs vidare att om beställning gjordes senare än den dag som centrala valmyndigheten sålunda bestämt, så skulle de beställda valsedlarna levereras endast under förutsättning att leverans kunde ske före valdagen och utan att tidigare gjorda beställningar försenades.

Centrala valmyndigheten fastställde sedermera 11.5.1970 som sista beställningsdag. I kommuner och landstingsområden som berördes av indelningsändringar fick valsedlar beställas senast 30.6 för leverans senast 20.8.1970.

I sammanhanget kan framhållas att centrala valmyndigheten till 1970 års val lät framställa totalt ca 540 milj. valsedlar. Antalet valsedelstyper var vid riksdagsvalet 359, vid landstingsvalet 1 139 och vid kommunfullmäktigvalet drygt 4 500. Totalt förekom alltså vid valet över 6 000 valsedelstyper.

För tryckningen anlitades 30 tryckerier. Tre av dessa tryckte vart och ett mer än 50 milj. valsedlar. Vid distributionen från dessa tryckerier uppstod i några fall sammanblandning av de olika partiernas valsedlar. Genom en intensiv arbetsinsats kunde dock dessa fel rättas till i tid.

5.2 *Utredningens överväganden*

5.2.1 Inledning

I val skall väljaren ge till känna dels vilket parti han vill stödja, dels vilka personer han vill se i den församling valet gäller. Konkret sker detta genom att väljaren avger en valsedel som upptar en viss partibeteckning och namnet på en eller flera kandidater. Vid vart och ett av de samtidiga riksdags- och kommunalvalen avges ca 5 milj. valsedlar. Det antal valsedlar som framställs till valen är emellertid mångdubbelt större. Vid 1970 års samtidiga val var, som nämnts, antalet drygt 540 milj. Att så stora valsedelsupplagor framställs torde till väsentlig del bero på att valsedeln anses fylla funktioner vid sidan av den som sedeln primärt är avsedd för. Partierna sprider sålunda före val regelmässigt sina valsedlar bland allmänheten oftast tillsammans med annat valtryck, t. ex. propagandabroschyrer och kandidatpresentationer. Valsedeln som sådan tilläggs alltså ett propagandavärde.

Den maskinella sammanräkningstekniken kräver, som tidigare framhållits, valsedlar av ett annat slag än dem som hittills använts. Valsedlarna måste ha formen av hålkort och vara försedda med maskinläsbar information för parti m. m. Detta ställer speciella krav. Absoluta garantier måste sålunda finnas för

att den information av valsedelns innehåll som vägleder väljaren – dvs. i första hand partibeteckningen i klartext – överensstämmer med den som styr den maskinella bearbetningen – dvs. motsvarande maskinläsbara markering. Sådana garantier kan uppenbarligen inte uppnås i en ordning som innebär att framställningen delas upp så att valsedlarna förses med den maskinläsbara informationen i ett framställningsled och med motsvarande information i klartext i ett annat. Den enda framkomliga vägen är enligt utredningens mening att *hela* framställningsproceduren fram till den färdiga produkten sker på ett och samma ställe. Det kan knappast komma i fråga annat än att låta staten svara för valsedelsframställningen – förslagsvis genom centrala valmyndigheten. Valsedlarna bör alltså framställas på i princip samma sätt som vid 1970 års val. Till frågan hur valsedelstillverkningen rent tekniskt skall gå till återkommer utredningen i det följande. Här skall bara tilläggas att den enda tekniskt möjliga framställningsordningen synes vara att förse valsedlarna med tryck och hålmarkeringar i en och samma process.

Antalet företag som här i landet kan tillverka valsedlar av det slag som den maskinella tekniken kräver är begränsat. F. n. finns det bara två sådana – IBM Svenska AB i Stockholm och Th. Stråhlfors AB i Ljungby. Såvitt nu kan bedömas kommer antalet inte att öka under en överskådlig framtid. Det ligger i sakens natur att valsedelssystemet – dvs. de regler som rör framställning och tillhandahållande av valsedlar – måste påverkas av det förhållandet att endast två tillverkare finns att tillgå.

5.2.2 Införande av hålkortsvalsedlar i nuvarande valsedelssystem

Med 1970 års tilldelningsregler som utgångspunkt har utredningen undersökt vilka konsekvenser som en övergång till hålkortsvalsedlar men med i övrigt oförändrade regler om valsedelsutformning och valsedelstilldelning skulle få från produktionstekniska och andra synpunkter. Det antal valsedlar som i så fall behöver framställas torde komma att uppgå till i runt tal 600 miljoner. Anlitas en av de två möjliga hålkortstillverkarna blir produktionstiden för detta antal valsedlar – inklusive tillverkningen av de nödvändiga klichéerna – ungefär sju månader. Det kan tilläggas att framställningen av fullmäktigvalsedlarna är den produktionsmässigt tyngsta posten i sammanhanget. Dessa valsedlar förekommer i många olika varianter (4 500 vid 1970 års val) och i förhållandevis korta serier.

Undersökningen visar alltså att en övergång till hålkortsvalsedlar men med i övrigt oförändrade valsedelsregler får till följd att partierna måste klara av sina nomineringar i mycket god tid före valen. Vid ordinarie val bör man räkna med att nomineringen för samtliga val måste vara klar i gynnsammaste fall senast under mars månad. I detta sammanhang bör även eventualiteten av ett nyval tas med i bilden. Med hänsyn till de regler som gäller för sådant val (se RO 5 §) är det angeläget att få fram valsedlarna snabbt. Även om valsedlar för bara ett val skall framställas får man räkna med att framställningen – inklusive nominering – kommer att kräva drygt en månad. Även andra konsekvenser måste beaktas. Sålunda kommer kostnaderna för valsedelsframställning att öka. I dagens läge kostar det ca 11 kr att framställa 1 000 hålkortsvalsedlar. Kostnaden för att framställa samma antal "konventionella" valsedlar ligger på ca 5 kr. Vidare kommer distributionen av det stora antal valsedlar av många olika typer som det blir fråga om att fordra stora insatser. Garanti måste skapas för att varje parti får de valsedlar det beställt för de olika valen i landets olika delar. Det måste därför förutsättas att tillverkarnas egen, interna distributionskontroll kompletteras med ingående, kontinuerlig kontroll från statens (centrala valmyndighetens) sida.

5.2.3 Allmänna synpunkter på ett valsedelssystem

Ett naturligt krav på ett valsedelssystem är enligt utredningens mening att nomineringar-

na kan ske förhållandevis nära inpå valet. En tidig nominering kan bl. a. leda till att kandidatordningen måste göras om och en omfattande nytillverkning av valsedlar ske därför att en kandidat avlider eller av annan anledning inte bör stå på valsedeln. Den leder vidare till att de partier som brukar låta sina nomineringar föregås av provval tvingas att hålla dessa vid en tidpunkt när det politiska intresset ännu inte hunnit stimuleras i någon högre grad av det förestående valet.

Utredningen anser också att man bör sträva efter en rimligare relation än f. n. mellan det antal valsedlar som framställs till ett val och det antal som verkligen används. Utredningen erinrar i detta sammanhang om att den enligt sina direktiv har att söka finna sådana former för distribution av valsedlar att valsedelsupplagorna minskar utan att väljarnas möjligheter att få tag i önskad valsedel eller partiernas möjligheter att sprida information om sina valsedlar försämras.

Enligt utredningens uppfattning bör valsedelssystemet vidare i princip vara så konstruerat att väljarna har tillgång till valsedlar inte bara i vallokalerna utan även på postanstalterna. Hittills har detta inte varit praktiskt möjligt men mot bakgrund av att antalet poströstande ökat från val till val – vid 1970 års val röstade sålunda 14 % av väljarna på detta sätt – är en sådan ordning numera långt mera angelägen. Som utredningen kunnat konstatera, har det förhållandet att väljarna inte kunde få tag på valsedlar på postanstalterna vållat irritation och missnöje, särskilt när som vid 1970 års val partierna inte hade sin valbyråorganisation klar när poströstningsperioden började.

Det nuvarande valsedelssystemet överfört på hålkortsvalsedlarna uppfyller inte dessa allmänna krav. Även i andra hänseenden kan enligt utredningens mening invändningar riktas mot att föra över systemet till en ordning med hålkortsvalsedlar. Dels blir det kostsamt och dels ställer det utomordentligt stora krav på distributionsapparaten. Utvägen att skära ner partiernas "fria" kvot erbjuder enligt utredningens mening ingen väg att komma förbi dessa invändningar. Redan den omständigheten att partierna – som erfarenheterna från 1970 års val visar – ofta beställer valsedlar till avsevärt större antal än vad de kan få gratis, innebär att produktionsuppläggning måste ske med beaktande av denna eventualitet med de konsekvenser detta får bl. a. för nomineringarna.

Mot denna bakgrund har utredningen utarbetat ett system som enligt dess mening bättre än det nuvarande tillgodoser både de principiella och praktiska aspekter som bör läggas på ett sådant.

5.2.4 Ett alternativt valsedelssystem

Det system som utredningen utarbetat är i korthet konstruerat på följande sätt.

Den nuvarande ordningen enligt vilken kandidatnamnen skall tas upp på valsedeln slopas. I stället får väljarna på annat sätt än direkt av valsedeln kännedom om vilka kandidater som partierna ställer upp med. Valsedeln upptar – förutom partibeteckningen – en särskild beteckning, som består av partiets namn i sedvanlig förkortning (M, Fp, C, S, Vpk, KDS) plus en siffra (1, 2, 3 osv.) som anger vilken listtyp det är fråga om. Ett exempel kan illustrera det sagda. I en valkrets avser X-partiet att gå fram med tre olika listor. På listorna står resp. A, B och C som första namn. Under partibeteckningen (X-partiet) finns på lista 1 beteckningen X 1 (lämpligen inramad) som alltså anger att valsedeln gäller för listan med A som första namn, X 2 anger att valsedeln har B som första namn och X 3 avser den listtyp där C står först. För att väljarna skall få detta klart för sig skall de genom broschyrer, annonser, affischer o. l. informeras vad de olika beteckningarna betyder. I varje avskärmat utrymme i vallokalerna skall det dessutom finnas pärmar med förteckningar över vilka kandidater som partierna ställer upp med under de olika beteckningarna. I den mån väljaren inte före besöket i vallokalen har bestämt sig för vilken lista han skall rösta på, så kan han alltså i vallokalen snabbt skaffa sig kännedom om vilka kandidater han stöder genom att ta den ena eller andra listan. På varje

postanstalt skall det finnas förteckningar över samtliga partier och de kandidater de ställer upp med i de olika valen och i de olika valkretsarna eller kommunerna.

Utöver beteckningar för parti och listtyp i klartext skall valsedlarna självfallet vara försedda med motsvarande beteckningar i maskinläsbar kod. Dessutom skall det på valsedeln finnas utrymmen där väljaren kan ange dels vilken eller vilka kandidater som han vill ha strukna på listan, dels de ev. namn som han vill ha tillagda på den. I likhet med vad som gällde vid 1970 års val skall kandidaterna vara numrerade i den ordning som partiet ansett att de skall komma ifråga. Väljare som vill stryka något eller några namn från listan, behöver alltså bara ange ifrågavarande kandidats nummer på det för strykningar anvisade utrymmet. På motsvarande sätt går han till väga om han vill ändra ordningsföljden mellan kandidaterna. (Se *bil. 6.*)

Gör väljaren ändringar av ett angivet slag, skall detta markeras på ett maskinläsbart sätt genom att ett perforerat fält trycks ut.

En analys av det tänkta systemet visar att både de principiella och praktiska nackdelarna elimineras vilka är oupplösligt förenade med ett system som bygger på nuvarande valsedelsregler.

Sålunda bryts sambandet mellan kandidatnomineringar och valsedelsframställningen. Nomineringarna kan alltså ske mycket nära valet. Valsedlarna kan tryckas upp när som helst och vid den från kostnadssynpunkt lämpligaste tidpunkten. Eftersom valsedeln som sådan inte har något större informations- eller propagandavärde, bör valsedelsupplagorna kunna hållas på en rimlig nivå.

De valsedlar som inte använts vid ett val kan utnyttjas vid ett följande val. Systemet innebär alltså på sikt lägre valsedelskostnader och förkortad framställningstid. Dessutom bör framhållas att det alltid kommer att finnas ett tillräckligt antal valsedlar i lager om ett nyval skulle bli aktuellt.

En väsentlig fördel är att valsedelsdistributionen blir enklare. Riskerna för svårbemästrade fel och misstag reduceras praktiskt taget helt. Eftersom valsedlarna inte är knutna till någon viss valkrets kan valsedlar avseende samtliga val och av alla typer tillhandahållas på postanstalterna. Den här beskrivna valsedelsordningen har vidare den fördelen att antalet namn på valsedeln inte behöver begränsas av hänsyn till valsedelns format.

En fördel med det tänkta systemet är vidare att antalet valsedelstyper kan avsevärt nedbringas. En gul valsedel med beteckningen X 1 representerar i t. ex. Stockholm en viss grupp kandidater för X-partiet där. Samma sedel representerar i Göteborg X-partiets kandidatgrupp där. En väljare som har rösträtt i Stockholm men som poströstar i Göteborg kan alltså använda samma valsedelstyp som väljare med rösträtt i Göteborg. Om X-partiet inte i någon valkrets nominerar mer än en grupp kandidater behövs bara en enda valsedelstyp för partiet. Antalet valsedelstyper minskar alltså i sådant fall med 27 för partiet i riksdagsvalet. Under samma förutsättning minskar antalet för partiet vid kommunfullmäktigvalet med ca 500. Förekommer fler listtyper blir minskningen givetvis större. Att detta väsentligen underlättar valsedelsframställningen som helhet säger sig självt.

Enligt utredningens uppfattning erbjuder det skisserade systemet partierna åtminstone lika goda möjligheter som de nuvarande att sprida information om sina kandidater. Väljarna kan lätt informeras om sambandet mellan listtypsbeteckningen och viss eller vissa kandidater: "Vill Ni se N.N. i riksdagen, tag lista X 1." Enligt utredningens mening kan man lägga upp valkampanjerna så att personvalsmomentet stimuleras utan att partivalseffekten går förlorad. Utredningen vill i sammanhanget erinra om att en informationsteknik av här antytt slag inte är ny. Vid tidigare val har partierna distribuerat broschyrer där man presenterat sina kandidater med porträtt och kortfattade redogörelser för deras politiska målsättning. Utredningen vill tillägga att den förutsatt att statsverket – med hänsyn bl. a. till de minskade valsedelskostnaderna – skall lämna bidrag till partiernas informationskampanj.

Avslutningsvis kan erinras om att inte heller idén att förse valsedlarna med nummer, vilkas innebörd klargörs på annat sätt, är alldeles ny. Vid ATP-valet år 1958 tilldelades de olika alternativen (linjerna) var sitt nummer och dessa nummer trycktes sedan upp på valsedlarna. Vad linje 1, 2 eller 3 innebar, informerades väljarna separat om.

5.2.5 Sammanfattande synpunkter

Det valsedelssystem som presenterats i avsnitt 5.2.4. är enligt utredningens mening – främst från tekniska synpunkter – överlägset det som hittills tillämpats oavsett vilken typ av valsedlar som används. Denna överlägsenhet blir än mer framträdande i system sådant som det som avses skola tillämpas fr. o. m. 1973 års val. Med hänsyn till att systemet bryter tämligen radikalt med den traditionella ordningen på detta område har utredningen emellertid ansett det lämpligt att redan under utredningsarbetets gång inhämta synpunkter på systemet från de politiska partierna. Utredningen har därför utförligt presenterat systemet dels vid ett tillfälle då representanter från samtliga partier (M, C, Fp, S, Vpk och KDS) deltagit, dels också för varje parti för sig och inför en större krets av huvudsakligen partiombudsmän. I ett fall har partiet självt ombesörjt presentationen av systemet för sina funktionärer på olika nivåer.

Reaktionerna på det tänkta systemet har varit blandade. De som var positiva menade att systemet visserligen inte var helt invändningsfritt men framhöll att fördelarna med systemet dock var så uppenbara att utredningsarbetet borde bedrivas enligt de angivna principerna. De som var kritiska mot systemet har visserligen vitsordat dess tekniska förtjänster. Man har emellertid ansett att systemet från andra synpunkter är sämre än det nuvarande främst därigenom att det enligt kritikernas mening innebär en försvagning av personvalsmomentet i valakten.

Utredningen delar, som framgått av vad som tidigare anförts, inte sistnämnda uppfattning att ett nytt system utarbetat enligt angivna grunder innebär en försvagning av personvalsmomentet. Enligt utredningens mening blir effekten snarare den motsatta. Som utredningen redan uttalat anser den att systemet även i övrigt är överlägset den nuvarande ordningen. Från de rent tekniska synpunkter som utredningen har att anlägga kan därför en övergång till det nya systemet förordas. Frågan om valsedlar enligt det nya systemet skall införas har emellertid andra, närmast psykologiska aspekter. Mot bakgrund av detta förhållande och med hänsyn till den tveksamhet som enligt det nyss anförda kommit till synes vid den första presentationen inför partierna av tanken på ett sådant nytt valsedelssystem anser sig utredningen inte nu kunna föreslå att valförfarandet skall grundas därpå utan begränsar sig till att framföra uppslaget som en alternativ lösning på frågan om valsedlarnas utformning beträffande sitt innehåll. Det sätt på vilket denna fråga löses får emellertid som antytts betydande återverkningar i skilda hänseenden vid valens genomförande. Utredningen finner det därför angeläget att frågan blir föremål för fortsatta överväganden, närmast inom de politiska instanserna. Genomförandet av maskinell teknik vid de allmänna valen är mer krävande om den nuvarande ordningen med namnvalsedlar bibehålls än om den skisserade nya ordningen för valsedlarnas innehåll godtas. Skulle inställningen till detta nya system ändras under tiden före 1973 års val, möter det därför knappast några svårigheter att anpassa det valtekniska förfarandet i övrigt till detta.

Om man sålunda tills vidare får utgå från att det nuvarande valsedelssystemet i princip behålls, innebär detta att valsedlarna utformas i principiell överensstämmelse med vad utredningen föreslog år 1969. Längre fram i detta avsnitt utvecklar utredningen närmare hur valsedlarna bör utformas i första hand såvitt gäller den maskinläsbara informationen. I detta sammanhang vill utredningen dock framhålla följande. F. n. innehåller, som nämnts, vallagarna regler om hur många kandidatnamn som valsedlarna vid de olika valen får innehålla. Reglerna härom torde ha

haft sin grund i att man ville undvika att så många namn togs upp på valsedlarna att dessa blev ohanterligt stora. Genom övergången till valsedlar av hålkortsformat står ett givet utrymme till förfogande för den text – partibeteckning, kandidatnamn osv. – som skall resp. får finnas på valsedeln. Mot denna bakgrund är det enligt utredningens mening svårt att motivera en regel som maximerar antalet kandidatnamn på valsedeln. De omständigheter som bestämmer hur många namn som ett parti anser sig böra föra fram växlar från valkrets till valkrets och från kommun till kommun, bl. a. beroende på hur många listtyper som partiet avser att gå fram med. Det framstår mot denna bakgrund som en lämpligare ordning att partierna själva inom den givna utrymmesramen får bedöma och avgöra hur många kandidater som de vill föra fram på varje valsedelstyp. Vill t. ex. ett parti i en kommun på en valsedel gå fram med mer än dubbelt så många namn som antalet platser i fullmäktige så bör partiet få göra detta om man är villig att godta en liten typografisk stilsort.

I förhållande till den år 1969 använda nomenklaturen vill utredningen föreslå den ändringen att benämningen "hålmarkerade valsedlar" för valsedlar med tryck och fullständig maskinläsbar information byts ut mot benämningen "maskinläsbara valsedlar". Denna benämning är enligt utredningens mening att föredra, eftersom den inte – till skillnad från den tidigare föreslagna – säger något om själva inläsningstekniken, varför den alltså kan användas om förutsättning för en optisk inläsning av valsedlarna framledes kommer att föreligga och övergång till en sådan teknik kan ske.

Genom att införa ytterligare en valsedelstyp kan man emellertid uppnå några av de fördelar som är förbundna med det tidigare skisserade alternativa systemet. För den händelse det hittillsvarande valsedelssystemet bibehålls föreslår utredningen sålunda att statsverket tillhandahåller – förutom maskinläsbara valsedlar och ifyllningsvalsedlar – valsedlar med enbart partibeteckning i klartext och maskinläsbar form (jfr grundlagberedningens yttrande över utredningens tidigare betänkande). Genom att införa denna typ av valsedlar – som lämpligen kan benämnas partimarkerade valsedlar – kan önskemålet att valsedlar för de olika valen skall finnas tillgängliga på postanstalterna i princip tillgodoses. Eftersom utredningen förutsätter att regeln att valsedel inte behöver uppta något namn för att bli giltig skall behållas, kan alltså väljarna alltid räkna med att finna "sitt" partis valsedlar på posten för vart och ett av valen. Väljaren skall kunna fylla i namn på partimarkerad valsedel om han vill göra det. En förutsättning för den maskinella bearbetningen är att även på dessa valsedlar finns en förmarkerad ruta som väljaren får trycka ut om han utnyttjar möjligheten att förse valsedeln med kandidatnamn. Dessa valsedlar bör självfallet framställas för vart och ett av de samtidiga valen. Av främst praktiska skäl kan det knappast ifrågakomma att statsverket skall för väljarna tillhandahålla partimarkerade valsedlar för andra partier än sådana som är representerade i riksdagen. Vill annat parti ha sådana valsedlar kan partiet beställa sådana valsedlar enligt de regler som gäller för valsedlar med namn.

Enligt sina direktiv har utredningen, som nämnts tidigare, att pröva vilka åtgärder som kan vidtas för att minska de valsedelsupplagor som framställs för val utan att väljarnas möjligheter att få tag i önskad valsedel eller partiernas möjligheter att sprida information om sina valsedlar minskar. Det torde inte kunna bestridas att sådana åtgärder framstår som motiverade när man besinnar att endast inemot 3 % av de valsedlar som framställdes till 1970 års val användes för sitt primära ändamål. Utredningen har tidigare också klarlagt de produktionstekniska och ekonomiska konsekvenser som dessa stora valsedelsupplagor drar med sig när en övergång till hålkortsvalsedlar sker. En åtgärd som i och för sig ligger nära till hands för att minska valsedelsupplagorna är att skära ned partiernas "fria" valsedelskvot, som f. n. uppgår till ett antal motsvarande fem gånger antalet röstberättigade i valkretsen (vid riksdagsval) och i valet (vid de kommunala

valen). Skälen för en sådan nedskärning får ökad tyngd om, som utredningen tidigare förordat, partimarkerade valsedlar införs. Det kan då först konstateras att om partierna även i fortsättningen beställer lika mycket valsedlar som hittills så ökar istället för minskar det totalantal valsedlar som måste framställas, något som står i strid mot de i direktiven uttalade önskemålen. Vidare kan anföras att partiernas behov av att före valet sprida sina valsedlar bland allmänheten bör minska i viss utsträckning, när staten garanterar att partimarkerade valsedlar finns tillgängliga överallt där röstning sker.

Mot bakgrund av det anförda har utredningen funnit det motiverat att förorda att partiernas fria valsedelskvot minskas från fem till fyra gånger antalet röstberättigade. Med detta förslag som utgångspunkt har utredningen emellertid gått ett steg längre och även tagit upp den principiella frågan om tilldelningssystemets allmänna konstruktion. Därvid har utredningen kommit fram till ett system som enligt utredningens mening kan bidra till att hålla valsedelsupplagorna på en rimlig nivå men som även från andra synpunkter är överlägset det år 1969 föreslagna och vid 1970 års val praktiskt tillämpade systemet. Det tänkta systemet bygger på dessa principer. Staten ställer för varje val ett visst belopp till partiernas förfogande. Detta belopp skall motsvara kostnaden för att framställa valsedlar till ett antal som motsvarar fyra gånger antalet röstberättigade i valkretsen resp. landstingskommunen och kommunen. Partierna får därefter bestämma om de vill ha valsedlar för hela beloppet eller om de vill använda en del av detta till valsedlar och återstoden för annan verksamhet, t. ex. informationsverksamhet inför valet. Närmare utfört innebär systemet följande. Centrala valmyndigheten infordrar före varje val i god tid uppgift från valsedelstillverkarna till vilket pris de är villiga att framställa valsedlar. Med ledning härav fastställer myndigheten det valsedelspris som skall gälla vid valet. När så skett underrättar myndigheten varje parti om storleken av de medel som står till partiets förfogande i varje riksdagsvalkrets, landstingskommun och kommun. Samtidigt begär myndigheten besked hur partiet vill disponera dessa medel, dvs. hur stor del därav som skall användas för valsedlar. I den mån partiet inte vill använda hela beloppet till valsedlar så utbetalas den del av totalbeloppet som inte tas i anspråk för valsedlar till partiet. Centrala valmyndigheten svarar sedan för framställningen av de valsedlar som partiet uppgivit sig vilja ha. Centrala valmyndigheten bestämmer en sista dag när partiet s. a. s. skall ha träffat sitt val och när partiet skall ha kommit in med sin beställning. Försitter partiet den bestämda fristen, skall det visserligen kunna få valsedlar, om det är produktionstekniskt möjligt att få fram sådana i tid före valet och förutsatt att i rätt tid gjorda beställningar inte därigenom försenas, men partiet får självt stå kostnaden för valsedlarna. Betalningen bör då erläggas i förskott.

Självfallet skall det vara partierna obetaget att beställa större valsedelsupplagor än den fria kvoten innebär. Gör parti detta får dock partiet – i likhet med vad som gällde vid 1970 års val – betala överupplagan med egna medel. Även en sådan överbeställning skall göras inom den tidigare nämnda fristen.

De nu angivna reglerna tar sikte på parti som är representerat i den församling valet gäller och förutsätter att beställning görs av behörig företrädare för partiet. Beställer annat parti valsedlar eller görs beställningen av annan än sådan företrädare för partiet skall den utföras endast om beställaren betalar framställningskostnaden i förskott. Blir parti som beställt och betalt sina valsedlar i förskott representerat i ifrågavarande församling, skall centrala valmyndigheten räkna fram och till partiet återbetala ett belopp som motsvarar vad det skulle ha kostat att framställa valsedlar till ett antal om fyra gånger antalet röstberättigade. Återbetalningen sker alltid till partiet oavsett vem som gjort beställningen och erlagt förskottet.

Systemets konstruktion är sådan att antingen utnyttjar partiet hela det belopp som står till dess förfogande till valsedlar eller

också uppbär partiet skillnaden mellan valsedelskostnaden och det nämnda beloppet kontant. Till skillnad från 1970 års system kommer det i detta system aldrig att finnas någon s. a. s. "outnyttjad" kvot.

Utredningen som förordar att det nu beskrivna systemet kommer till användning, utgår från att partierna i mycket god tid före valet bör kunna lämna besked om hur de vill utnyttja det disponibla beloppet. Centrala valmyndigheten bör alltså tidigt få kännedom om hur mycket valsedlar som behöver framställas, vilket underlättar planeringen av valsedelsframställningen i olika hänseenden.

Utredningen kan givetvis inte här exakt ange de tider för beställning och tillverkning av valsedlar av tidigare beskrivet slag som kommer att gälla vid olika valtillfällen. Att fastställa beställnings- och leveranstider får bli centrala valmyndighetens sak sedan myndigheten inför varje valtillfälle noggrant analyserat marknadsläge och behov. Det synes emellertid realistiskt att vid de samtidiga valen räkna med en produktionstid om 3–4 månader förutsatt att produktionen delas upp på de två möjliga tillverkarna inom landet. Det bör här tilläggas att båda dessa tillverkare har tryckerikapacitet utom landet. Utredningen anser emellertid det mindre lämpligt att bygga valsedelstillverkningen på detta förhållande. Däremot anser utredningen att man i speciella fall när så erfordras kan utnyttja den möjlighet som utlandstillverkning erbjuder.

I fråga om den närmare utformningen av valsedlarna vill utredningen framhålla följande. 1969 års förslag innebar att valsedlarna skulle förses med maskinläsbar information för parti, fraktion och valkrets. Valkretsbeteckningen behövdes visserligen inte på de valsedlar som avgavs i vallokal, eftersom dessa s. a. s. automatiskt styrdes till den valkrets där väljaren hörde hemma och där valsedeln därför skulle räknas. Däremot måste de valsedlar som användes vid röstning på postanstalt, hos utlandsmyndighet och på fartyg ha denna beteckning i klartext och maskinläsbar form. I fråga om de valsedlar som avges där finns nämligen inte något inbyggt samband mellan röstavgivningsställe och valkrets. Det ålåg enligt förslaget den som tog emot valsedeln att mot väljarens röstkort kontrollera att väljaren använt en valsedel från den egna valkretsen. Utredningen betonade dock att det av flera skäl var olämpligt att i fråga om valsedels utformning såvitt gällde valkretsmarkeringen ha *en* regel för de valsedlar som avges i vallokal och *en annan* för dem som avges på postanstalt. Utredningen utgick därför från att samtliga valsedlar vid framställningen skulle förses med valkretsbeteckning i klartext och i maskinläsbar form.

Utredningen har i avsnitt 4.4.2 skisserat en i förhållande till 1969 års förslag ny metod för rösträtts- och dubbelröstkontrollen och i samband därmed även ett i vissa hänseenden modifierat förfarande vid röstning på postanstalt. Som där framgått innebär metoden bl. a. att röstkortet utformas som ett hålkort med ett för varje väljare unikt identifikationsbegrepp, utvisande väljarens valdistrikt och hans nummer i röstlängden. Vid poströstningen skall röstkortet – efter utplåning av person- och adressuppgifter – matas ner i valboxen tillsammans med de valsedlar väljaren avger. I och med att detta identifikationsbegrepp införs blir det möjligt att hänföra väljarens valsedlar till hans valdistrikt och därmed också till den valkrets eller – vid kommunfullmäktigval i inte valkretsindelad kommun – till den kommun där väljarens röst skall räknas. Röstkortet övertar m. a. o. de uppgifter som valkretsbeteckningen på valsedeln i 1969 års förslag skulle fylla. Av den beskrivna ordningen följer också att den som tar emot röster på postanstalt, hos utlandsmyndighet och på fartyg inte behöver kontrollera att väljaren använt en valsedel för den valkrets eller kommun där han är röstberättigad. De valsedlar som avges på postanstalt behöver därför lika litet som de som avlämnas i vallokal i och för sig vara försedda med valkrets- eller kommunbeteckning i klartext eller maskinläsbar form. En annan sak är att det särskilt med tanke på de kommunala valen är lämpligt att valsedlarna till väljarnas

ledning upptar sådan beteckning i klartext. Väljarna kan då vid dessa val genom att ta en valsedel från den egna valkretsen eller kommunen vara säkra på att de kandidater som finns på valsedeln också är valbara. Som bekant är endast sådana personer valbara till landsting eller kommunfullmäktige som är bosatta inom landstingskommunen eller kommunen.

Som utredningen tidigare antytt och som närmare skall utvecklas i kap. 7 öppnar användandet av datorer vid sammanräkningen möjligheter att göra även mandatfördelningen inom partierna maskinellt. En förutsättning härför är dock att valsedlarna förses med en unik, maskinläsbar uppgift om den grupp av kandidater som just den valsedeln innehåller (listtyp). Utredningen förordar därför att valsedlarna i principiell överensstämmelse med vad som föreslogs år 1969 förses med sådan uppgift.

I avsnitt 4.4 har framhållits att den föreslagna nya kontrollmetoden förutsätter att alla de valsedlar som den poströstande väljaren avlämnar uppsamlas i en och samma valbox. När det gäller poströsterna liksom utlandsrösterna sker i stället uppdelningen av valsedlarna på de olika valen vid sammanräkningen i datorn. För att möjliggöra denna uppdelning måste valsedlarna vara försedda med maskinläsbar uppgift om vilket val som resp. sedel gäller för. Då det är olämpligt att ha olika regler för valsedlar som används för poströstning och eljest föreslår utredningen att samtliga valsedlar förses med en sådan uppgift. Vad nu sagts skall självfallet gälla samtliga förekommande valsedelstyper (maskinläsbara valsedlar, partimarkerade valsedlar och ifyllningsvalsedlar).

Dessutom skall samtliga valsedelstyper vara försedda med en förmarkerad ruta, som väljaren skall trycka ut om valsedeln förändrats.

Sammanfattningsvis föreslår alltså utredningen att valsedlarna – utöver partibeteckning, kandidatnamn samt valkrets- och valbeteckning i klartext – vid framställningen förses med uppgifter i maskinläsbar form för (1) det slag av val som sedeln avser, (2) parti och (3) listtyp. Det ligger i sakens natur att de partimarkerade valsedlarna skall ha de vid (1) och (2) angivna uppgifterna men ifyllningsvalsedlarna endast uppgiften vid (1).

6 Röstning och rösträttskontroll

6.1 *Gällande bestämmelser, m m*

När en väljare avlämnar sina valkuvert till valförrättaren i vallokalen skall denne förvissa sig om att väljaren är upptagen som röstberättigad i röstlängden och att han endast avlämnat ett valkuvert för varje val. Vid varje val används valkuvert med ändamålsbeteckning för valet ifråga. Vid 1970 års val användes emellertid enhetliga valkuvert med avskurna hörn, så att valförrättaren med ledning av färgen på den inneliggande valsedeln kunde hänföra valkuvertet till rätt val. Sedan valförrättaren konstaterat att väljaren äger rösträtt läggs kuverten ned i valurnan samt antecknas i röstlängden att rösträtten utövats. Det bör observeras att röstkort ej är obligatoriskt vid röstning i vallokal.

Vid röstning på postanstalt, hos utlandsmyndighet och på fartyg är röstkort obligatoriskt. Den som innehar sjöfartsbok kan dock rösta utan röstkort på det fartyg där han är anställd. Väljaren avlämnar valkuvert av samma typ som i vallokal. Dessutom avlämnas tre ytterkuvert som väljaren fyllt i med ledning av röstkortet. Röstmottagaren lägger in valkuverten i var sitt ytterkuvert. Till 1970 års val förenklades emellertid reglerna så att ett gemensamt ytterkuvert (fönsterkuvert) användes för samtliga val. Röstmottagaren lade in väljarens röstkort i ytterkuvertet tillsammans med de tre valkuverten. Ytterkuverten insändes successivt till resp länsstyrelse.

Sedan röstlängderna kommit till länsstyrelsen efter valet kontrolleras för varje väljare att han ej har röstat i vallokal och att han är röstberättigad. När detta konstaterats bryts ytterkuvertet och en markering görs i röstlängden att rösträtten utövats.

6.2 *1969 års förslag*

Röstningen i såväl vallokal som på postanstalt skulle som nämnts enligt 1969 års förslag ske med hjälp av kassetter och valboxar.

Rösträttskontrollen i vallokal förutsattes enligt förslaget ske på samma sätt som f n. Dock skulle röstkorten samlas upp för senare kontroll.

För väljare som röstat på postanstalt skulle enligt förslaget rösträttskontrollen ske på följande sätt.

1. Vid röstningen numreras såväl valsedeln som väljarens röstkort med samma nummer i löpande följd innan valsedeln uppsamlas i valboxen. Numreringen utförs med en stämpel och anbringas på den del av valsedeln som är synlig när valsedeln är inlagd i kassetten.

2. Röstmottagaren tar hand om väljarens röstkort. Röstkorten sänds in till centrala valmyndigheten som för över röstkortens uppgifter på band med hjälp av s k optiska läsare. På bandet ordnas uppgifterna i kameral ordning, dvs valdistriktsvis efter fastighetsbeteckning och personnummer. Hos centrala valmyndigheten kontrolleras om samme väljare förekommer mer än en gång på bandet. Skulle detta vara fallet skall samtliga de förtidsröster som väljaren avlämnat kasseras.

Röstkort och valsedlar från dem som röstat på detta sätt plockas fram med hjälp av nummerbeteckningen.

3. Bandets uppgifter överförs till valkretsvisa förteckningar.

4. Förteckningarna översänds därefter omgående till vederbörande länsstyrelse, där förteckningarna granskas mot röstlängderna. Skulle denna granskning visa att en väljare röstat både före valet och vid valförrättningen, plockas röstkortet från vallokalen fram för att verifiera att anteckningen i röstlängden är riktig, varefter centrala valmyndigheten genast underrättas om detta förhållande. Med ledning av röstkortsnumret kan den valsedel som avgetts vid förtidsröstningen tas fram och kasseras. Förfarandet blir detsamma om det skulle visa sig att den förtidsröstande över huvud taget inte är röstberättigad.

5. De röstkort som inte plockats fram förstörs omedelbart efter kontrollgenomgången.

Visade det sig vid kontroll enligt 1969 års förslag att en väljare röstat utan att vara röstberättigad eller att han avgivit mer än en röst, skulle således förtidsrösten kasseras. Vallokalsrösten påverkades inte och sammanräkningen i de regionala räkningscentralerna kunde alltså genomföras utan att hänsyn behövde tas till eventuellt oriktigt avgivna röster. Utredningen avsåg inte heller att sammanräkningen i den för hela riket gemensamma räkningscentralen skulle anstå till dess kontrollen var klar.

6.3 *Utredningens överväganden*

6.3.1 Inledning

Utredningen utgår från att röstningen skall ur väljarens synpunkt tillgå på samma sätt som föreslogs i 1969 års betänkande. Utredningen har som nämnts emellertid nu funnit en enklare och snabbare kontrollmetod. Den nya metoden beskrivs närmare i avsnitt 6.3.6.

Som föreslogs i 1969 års betänkande skall valboxen tillslutas och plomberas vid offentlig förrättning som skall utsättas och kungöras i god tid före förrättningen. Utredningen utgår från förslaget i dessa delar. En väsentlig fördel med det nya systemet är att valboxarna sedan de förseglats före valet är tillslutna under hela valförrättningen. Som en ytterligare försiktighetsåtgärd vill emellertid utredningen nu förorda att ett hålkort med valboxens nummer (valboxkort) läggs in i valboxen i samband med förseglingen av valboxen.

6.3.2 Öppethållande

Vid 1970 års val var vallokalerna öppna klockan 8–21. Länsstyrelsen fick medge undantag från denna regel. Alla vallokaler skulle dock vara öppna klockan 19–21. Vid 1970 års val var länsstyrelserna ytterligt restriktiva vid sin bedömning av kommunernas ansökan om avkortad valtid. Motiveringen torde ha varit att tre val för första gången förrättades samtidigt.

Motsvarande överväganden föranledde utredningen att år 1969 avstå från att ingå på frågan om att generellt avsluta valförrättningen tidigare än vad hittills varit fallet. Utredningen framhöll emellertid att tillströmningen av väljare brukar vara relativt begränsad under den första och sista timmen av öppethållandet.

Starka önskemål föreligger otvivelaktigt såväl från allmänhetens som från de nyhetsförmedlande organens sida att valresultatet framkommer så tidigt på valnatten som möjligt. Röstningens avslutande vid en tidigare tidpunkt bidrar givetvis härtill. Erfarenheterna från 1970 års samtidiga val har gett utredningen anledning att uppta även denna fråga.

Såvitt kommit till utredningens kännedom var vid 1970 års val längre köbildningar ovanliga i vallokalerna. På en del håll i mindre valdistrikt förekom t o m mycket långa pauser mellan väljarnas besök. Det standardiserade valmaterial som för första gången användes 1970 medförde vissa förenklingar för väljarna och bidrog därigenom säkerligen till det smidiga genomförandet av röstningsproceduren. En annan bidragande

orsak var otvivelaktigt den omfattande statliga informationskampanjen om de tekniska nyheterna vid valen. Att poströstningen ökade torde också i viss mån ha bidragit till en något lugnare tillströmning av röstande till vallokalerna på valdagen.

Till erfarenheterna från 1970 års allmänna val bör även läggas de prov med praktisk tillämpning av den nya valapparaturen som nu genomförts bl a vid ett studentkårsval. Utredningen har i dessa fall funnit bekräftat att det för väljarna i allmänhet ter sig lättare att föra in en valsedel av hålkortstyp i en kassett än att lägga ned en valsedel av traditionellt utförande i ett valkuvert. Den tid som erfordras för väljaren vid röstningen bör därför snarast bli mindre vid genomförandet av det nya röstningsförfarandet.

På grund av anförda förhållanden hyser utredningen numera ingen tvekan om att röstningen väl kan medhinnas i vallokalerna på en dag även om tiden för öppethållandet något förkortas.

Mot tanken att stänga vallokalerna tidigare än nu är fallet kan möjligen anföras att vissa väljare – om än jämförelsevis få – kan vara hindrade att rösta tidigare under dagen och att man därför av hänsyn till dem alltjämt bör hålla lokalerna öppna till klockan 21.00. Med de starkt vidgade möjligheter till röstning på postanstalt som genomfördes 1970 och även avses bli införda enligt föreliggande förslag synes den nämnda invändningen dock inte behöva bli avgörande. Skäl föreligger emellertid att framgå med viss försiktighet.

Utredningen har vid sina överväganden på anförda skäl stannat för att som allmän regel förorda att vallokalerna stängs klockan 20.00 i stället för klockan 21.00.

Det är ett naturligt önskemål att vallokalerna i allmänhet hålls öppna samma tider. Förhållandena skiljer sig emellertid avsevärt på olika håll i landet. Av hänsyn till väljarna i avskilda bygder inrättas där ofta särskilda valdistrikt ehuru befolkningen inom området är jämförelsevis fåtalig. Om kommunikationsförhållandena inom valdistriktet inte talar däremot, kan det för sådana fall framstå som föga påkallat att hålla öppet för röstning hela dagen. När särskilda skäl av denna beskaffenhet föreligger i något valdistrikt bör det därför liksom hittills vara möjligt att förordna om ett kortare öppethållande av vallokalen i distriktet. En förutsättning för ett sådant förordnande bör emellertid vara att det finns skäl att anta att väljarnas möjligheter att utöva sin rösträtt inte nämnvärt begränsas genom det kortare öppethållandet. Även de undantagsfall varom här är fråga bör emellertid kunna regleras jämförelsevis enhetligt, förslagsvis så att röstningen i dessa fall avslutas klockan 17.00. Särskilt för att få till stånd en enhetlig bedömning torde det böra ankomma på centrala valmyndigheten att förordna om sådan tidigare stängning av vallokal. Det torde få förutsättas att kommunala organ ofta tar initiativ till en sådan åtgärd och i varje fall får tillfälle yttra sig före beslut.

Om tidpunkten för röstning på postanstalt har redogjorts i kapitel 4.

6.3.3 Röstkort

Som tidigare nämnts i kapitel 5 behöver valsedel ej vara försedd med maskinläsbar kod för valkrets. Valsedel som avlämnas i vallokal kommer att styras till rätt valkrets av de valdistriktskort som finns i valboxen. Poströsterna skall styras till rätt valkrets med hjälp av följekortet (röstkortet). Röstkortet kan användas även för rösträttskontrollen. Röstkortet får då två nya funktioner. Det måste därför utformas som hålkort med maskinläsbar information om valdistrikt och väljarens nummer i röstlängd. Dessa uppgifter skall även finnas i klartext liksom väljarens namn och adress samt övriga uppgifter som finns på det nuvarande röstkortet (se *bil 5*). Beträffande rutinerna för genomförandet av rösträttskontrollen hänvisas till avsnitt 6.3.6.

Röstkort som här avses kan ej framställas med hjälp av länsstyrelsens datorer. Det krävs en specialmaskin varför röstkorten med ledning av länsstyrelsens justerade röstlängdsband måste framställas genom service-

körning på annan dator. Utredningen har förvissat sig om, att kapacitet av sådana specialmaskiner finns tillgänglig för detta arbete (se *bil 4*).

Sedan röstkorten framställts sänds de till vederbörande lokala skattemyndighet för kontroll. Efter kontrollen sänds de till väljaren. Detta bör ske i god tid före valet.

Enligt gällande regler kan den som ej fått röstkort eller den som förlorat sitt röstkort begära ett nytt sådant (dubblettröstkort) hos lokala skattemyndigheten senast dagen före valdagen. Möjligheten att erhålla dubblettröstkort bör bibehållas. Lokal skattemyndighet har emellertid ej apparatur för framställning av dubblettröstkort med maskinläsbar information. Enligt utredningens mening bör dubblettröstkort utfärdas av centrala valmyndigheten eller den myndighet centrala valmyndigheten bestämmer. För att dubblettröstkort skall kunna utfärdas före valdagen bör stadgas att beställning av sådant röstkort skall ha kommit in till myndigheten senast fredagen före valdagen.

6.3.4 Röstningen

6.3.4.1 Vallokal

Röstningen i vallokal bör inledas med att valförrättaren visar de närvarande att valboxarnas räkneverk står på noll. Vidare kontrolleras att varje box är låst. Därefter bryts nyckelplomben och boxen låses upp. I kapitel 4 har nämnts att rösterna kan redovisas per valdistrikt. För röster avgivna i vallokal kan detta åstadkommas bl a med hjälp av det omtalade valdistriktskortet. Detta kort stoppas nu in i en kassett och matas ned i valboxen, varefter räkneverket visar 1. (Skulle valdistriktskortet glömmas bort kan dock valdistriktstillhörigheten i efterhand avgöras med hjälp av det tidigare omtalade valboxkortet.)

Då väljaren kommer till vallokalen får han en kassett för varje val, dvs i allmänhet tre. På en av de avskilda platserna lägger han in en valsedel i varje kassett, varefter kassetterna överlämnas till valförrättaren tillsammans med röstkortet. I likhet med vad som gällde vid 1970 års val bör valsedeln ej få vikas innan den läggs in i kassetten. Sedan valförrättaren konstaterat att väljaren är röstberättigad och ej röstat i vallokalen tidigare, sätter han kassetterna i valboxarnas intag. En valbox finns för varje val. Valsedlarna nedmatas i valboxarna, vilket registreras av räkneverket. Kassetterna frigörs och kan användas på nytt.

Liksom hittills skall valsedel i vissa fall få inges genom bud (röstning med valsedelsförsändelse). Make kan sålunda avlämna valsedel för andra maken. Vidare får den som på grund av sjukdom, rörelsehinder eller hög ålder ej kan inställa sig i vallokalen för det valdistrikt där han är uppförd i röstlängd rösta med valsedelsförsändelse.

För detta ändamål föreslår utredningen i enlighet med 1969 års förslag att speciella innerkuvert skall användas. Med jämkning av det förslaget föreslår dock utredningen att tillvägagångssättet blir detsamma som vid 1970 års val, nämligen att ett gemensamt ytterkuvert används för samtliga val som väljaren vill delta i. Väljaren lägger alltså för varje val in en valsedel i ett innerkuvert. Innerkuverten läggs in i ett ytterkuvert, på vilket väljaren tecknar försäkran att han själv frivilligt lagt in sina valsedlar i innerkuverten etc. Budet lämnar ytterkuvertet till valförrättaren som kontrollerar rösträtt och kuvert. Valförrättaren bryter ytterkuvertet och kontrollerar för varje innerkuvert mot en särskild spalt i valboxen att kuvertet inte innehåller mer än en valsedel, samt lägger innerkuverten i var sin kassett. Valförrättaren öppnar innerkuvertet i ena ändan när kuvertet ligger skyddat i kassetten, varefter kassetten sätts in i valboxens intag. När manöverspaken trycks ned dras valsedeln ur kuvertet och kassetten samt matas ned i valboxen utan att valhemligheten röjs.

Väljaren skall som föreslogs i 1969 års betänkande lämna röstkortet ifrån sig i vallokalen. Röstkortet är enligt riksdagsordningen ej obligatoriskt vid röstning i vallokal. En undersökning som redovisats i utredningens förra betänkande visar emellertid att 97,8 % av väljarna medförde röstkort till vallokalen.

En förutsättning för rösträttskontrollen är att valförrättaren samlar upp röstkorten. För de väljare som inte har röstkorten med sig föreslår utredningen att valförrättarna antecknar deras namn och nummer i röstlängden på en särskild lista som senare får bilda underlag för stansning av de uppgifter som krävs för dubbelröstkontrollen. Röstkorten och stansningsunderlagen insänds tillsammans med valboxarna till räkningscentralen efter valets slut.

När den sista väljaren avlämnat sina valsedlar skall valförrättaren mata ned ett valdistriktskort i valboxen på samma sätt som skedde vid valets början. Det medför att valsedlarna från ifrågavarande valdistrikt ligger inneslutna i valboxen mellan två valdistriktskort.

Sedan valet sålunda avslutats, låses valboxen. Nyckeln stoppas ned i ett särskilt förvaringsutrymme på valboxens lock. Därifrån kan nyckeln ej tas ut med mindre valboxens försegling bryts.

6.3.4.2 Postanstalt

Vid röstning på postanstalt kan valdistriktskort inte användas. Rösterna förs i stället till rätt valdistrikt med hjälp av röstkortet.

Utredningen förordar att röstningen skall tillgå på följande sätt.

Väljaren visar upp sitt röstkort och legitimerar sig för röstmottagaren. Väljaren erhåller en kassett för varje val där han är röstberättigad, dvs i regel tre kassetter, och uppsöker en av de avskilda platserna, där han lägger in en valsedel i varje kassett. Kassetter och röstkort lämnas därefter till postfunktionären. Postfunktionären makulerar uppgifter om väljarens identitet på röstkortet med hjälp av särskild makuleringsstämpel. Röstkortet blir då s k följekort. (Utredningen har förvissat sig om att lämplig makuleringsutrustning finns tillgänglig med vars hjälp identitetsuppgifter på röstkortet utplånas fullständigt.) Postfunktionären lägger följekortet i en fjärde kassett. Följekortet och väljarens valsedlar nedmatas i valboxen. Det bör ankomma på centrala valmyndigheten att fastställa i vilken ordning detta bör ske. Röstningen avslutas på liknande sätt som i vallokalen, dock utan att valdistriktskort matas ned.

Med hänsyn till det nya kontrollsystemet som utredningen föreslår torde den försäkran som föreslogs i 1969 års betänkande ej vara erforderlig. Vidare bör observeras att postfunktionären befrias från flertalet av de kontrollrutiner som ålades honom enligt det förra förslaget.

6.3.4.3 Utlandsmyndighet

I överensstämmelse med 1969 års förslag utgår utredningen från att kassetter och valboxar ej skall användas vid röstavgivning utomlands. I stället för kassetter får väljaren tre innerkuvert, i vilka valsedlarna läggs in. Kuverten lämnas till röstmottagaren, som lägger innerkuverten tillsammans med röstkortet i ett ytterkuvert.

Med ändring av 1969 års förslag vill dock utredningen föreslå, att väljaren får skriva sin namnteckning i ett särskilt fält på ytterkuvertet. Om namnteckningsfältets baksida karboniseras, kopieras namnteckningen på det inneliggande röstkortet varigenom säkerheten i det nya valtekniska systemet ökas. Om namnteckningen saknas på kuvertet eller röstkortet bör följden bli att rösten ej räknas. Utan en sådan regel skulle den säkerhetsfunktion som namnteckningen skall fylla lätt kunna bli illusorisk. Röstmottagaren sänder kuverten till centrala valmyndigheten, där de tas om hand på följande sätt. Ytterkuvertet för varje väljare öppnas och namnteckningen kontrolleras. Röstkortets identitetsuppgifter makuleras på sätt som nämnts för poströsterna och instoppas i kassett och nedmatas i valboxen. Innerkuverten läggs oöppnade i var sin kassett. Kuvertet öppnas i ena ändan när det ligger skyddat i kassetten, varefter kassetten sätts in i valboxens intag. Med hjälp av manöverspaken dras valsedeln ur kuvertet och matas ned i valboxen utan att valhemligheten röjs. Förrättningen hos centrala valmyndigheten bör vara offentlig.

Tidigare har nämnts att utlandsrösterna –

liksom fartygsrösterna – skall vara centrala valmyndigheten tillhanda senast kl. 11.00 på valdagen. Ytterkuvert som inte kommit in vid denna tidpunkt bör ej beaktas. Regeln motsvarar bestämmelsen i gällande lagar (77 § 2 mom. ValL och 44 § 2 mom. KVL) att ytterkuvert som kommer in till länsstyrelsen efter sammanräkningsförrättningens början inte skall beaktas vid sammanräkningen. Regeln motiveras av att centrala valmyndigheten i den här förordade ordningen inte enbart – liksom hittills – är mottagare av ytterkuverten, utan myndigheten kommer också att överta den granskningsfunktion som tidigare ålegat länsstyrelsen och som utgjort det första ledet i själva sammanräkningen. Det synes därför följdriktigt att föreskriva en bestämd tidpunkt när utlandsrösterna senast skall vara myndigheten till handa. Hänsynen till offentlighetskravet talar också härför.

6.3.4.4 Fartyg

Samma röstningsprocedur som gäller för utlandsmyndighet tillämpas ifråga om röstning på fartyg. Ett undantag måste dock göras för de ombordanställda som har rätt att rösta utan röstkort. För sådana väljare upprättade röstmottagaren vid 1970 års val särskilda adresskort. Det hade samma funktion som röstkortet, dvs att leda rösten till rätt valkrets. Det är inte praktiskt genomförbart att röstmottagaren upprättar adresskort med maskinläsbar information. För denna kategori väljare bör därför i princip samma rutin gälla som tillämpades vid 1970 års val.

Väljaren lägger in hålkortsvalsedeln i den sorts innerkuvert som användes vid övrig utlandsröstning. Innerkuverten lämnas till röstmottagaren som upprättar ett adresskort. Innerkuvert och adresskort inlägges i ett ytterkuvert som sänds till centrala valmyndigheten. Dessförinnan skriver väljaren sin namnteckning på kuvertet på samma sätt som angivits i föregående avsnitt.

Centrala valmyndigheten införskaffar med ledning av adresskortet information från vederbörande lokala skattemyndighet om sjömannens valdistriktskod m m. Med ledning härav upprättar centrala valmyndigheten ett röstkort som tillsammans med valsedlarna nedmatas i valboxen på samma sätt som beskrivits i föregående avsnitt.

6.3.5 Transport av valboxar

6.3.5.1 Vallokaler

I kapitel 4 har utredningen behandlat frågan om sammanräkningscentraler. Omedelbart efter vallokalens stängning skall valboxarna oöppnade transporteras till den räkningscentral som bestämts för vallokalen.

Transporterna från vallokalerna inom en sammanräkningsregion bör planeras och organiseras enligt centrala valmyndighetens riktlinjer av ledningen för räkningscentralen i samråd med kommunerna inom regionen. Kostnader för transporter av valboxar bör bäras av statsverket.

6.3.5.2 Postanstalter

På fredagen före valdagen sänds som regel valboxarna från postanstalterna till den för riket gemensamma sammanräkningscentralen för att sammanräkningen av huvuddelen av poströsterna skall kunna vara avslutad tidigt på valdagens kväll. För den följande röstningen fram till och med valdagen används en ny valbox som sänds till Stockholm enligt den transportplan som redovisas i *bilaga 2*. Undantag bör dock göras för postanstalt, där endast ett mindre antal röster avges. I sådana fall bör valboxen behållas och användas fram t o m valdagen. Det kan lämpligen anförtros postverket efter samråd med centrala valmyndigheten att närmare bestämma i vilka fall insändande kan underlåtas på fredagen.

6.3.6 Kontrollrutiner

Som framgår av kapitel 4 utgår utredningen från att alla poströster räknas centralt i Stockholm. Valsedlarna och tillhörande följekort (makulerat röstkort) delas vid den maskinella räkningen av poströsterna upp och registreras på två magnetband. På det

ena (följekortsbandet) registreras sådan information om väljarna som erfordras för kontroll av att en väljare inte utövat sin rösträtt mer än en gång. På det andra (poströstbandet) registreras den information som behövs för röstsammanräkningen dvs valsedlarna och deras valkrets-(valdistrikts)tillhörighet. Informationen i de båda magnetbanden knyts samman genom ett anonymt referensbegrepp. De två banden förvaras skilda åt i separata arkiv. De används i de senare kontrollmomenten aldrig tillsammans. Genom att hålla banden isär kan sålunda uppgifter om *hur* en viss person röstat ej erhållas med hjälp av dessa magnetband.

Röstkorten för dem som röstat i vallokal och listor på dem som ej medfört röstkort till vallokal insändes efter valets slut till räkningscentralen där de läses in på ett särskilt vallokalsband som sänds till centrala valmyndigheten.

Vallokalsbandet och följekortsbandet ingår tillsammans med röstlängdsbanden i en maskinell bearbetning. I denna undersöks dels om dubbelröstning förekommit dels beträffande poströsterna om röstkort förekommer för vilka motsvarande personuppgifter saknas på röstlängdsbandet. Om någon av dessa avvikelser från det normala påträffas markeras att motsvarande poströst skall kasseras. De ogiltiga poströsterna tas i en efterföljande maskinell bearbetning med hjälp av det anonyma referensbegreppet bort från poströstbandet.

Efter det att valet vunnit laga kraft förstörs följekortsbandet. Vidare bortsorteras följekorten från valsedlarna. Genom att vidtaga de beskrivna åtgärderna menar utredningen att betryggande garantier erhålls för att valhemligheten ej skall röjas.

6.3.7 Kontroll av valsedlarnas riktighet

I sitt förra betänkande föreslog utredningen att hålkortssorterare skulle användas vid röstsammanräkningen. Därvid skulle valsedlarna sorteras på parti varvid man genom bläddrings- och genomlysningskontroll kunde förvissa sig om att några valsedlar inte obehörigen framställts där den i klartext angivna partibeteckningen avvek från den maskinläsbara.

De hålkortsläsande datorer som skall användas enligt nu föreliggande förslag kan däremot ej sortera de enskilda valsedlarna.

Kontroll av partibeteckningens överensstämmelse med den maskinläsbara informationen kan dock genomföras på annat sätt.

Till en början kan påpekas att ytterligt små möjligheter föreligger för någon att systematiskt genomföra felstansning. De valsedlar som skall användas tillhandahålls av centrala valmyndigheten. Det bör åligga myndigheten att före leveranserna bl a kontrollera att partibeteckningen överensstämmer med den maskinläsbara informationen på valsedlarna. Denna kontroll kan ske genom bläddring och genomlysning.

Man måste vidare förutsätta att partierna liksom hittills noggrant bevakar utformningen av olika valsedelstyper – såväl dem som berör det egna partiet som övriga partiers valsedlar. I den för allmänheten avsedda informationen om den nya valtekniken bör även ingå upplysning rörande de beteckningar i maskinläsbar information som tilldelats vart och ett av partierna så att även enskilda personer kan förvissa sig om att valsedlarna är riktigt utformade. Möjligheterna att utan upptäckt sprida felaktiga valsedlar vid ett val måste sålunda betecknas som praktiskt taget obefintliga.

Som en ytterligare säkerhetsåtgärd föreslår utredningen att en systematisk stickprovskontroll av valsedlarna skall genomföras i omedelbar anslutning till sammanräkningen av valet. Som närmare framgår av kapitel 8 förutsätter utredningen att denna kontroll skall utföras av särskilda för detta ändamål avdelade arbetsgrupper. Skulle det – trots de omständigheter som nyss berörts – vid denna slutliga kontroll verkligen visa sig att några avvikelser förekommer får centrala valmyndigheten besluta vilka åtgärder som skall vidtagas med anledning därav. Tilläggas bör att om det skulle visa sig att partibeteckningen i klartext på valsedeln avviker från partibeteckningen i maskinläsbar form, så bör i likhet med vad

som förordades år 1969 den förra gälla. Bl. a. för att underlätta sammanräkningen bör dock föreskrivas att tryckt partibeteckning på maskinläsbar valsedel och partimarkerad valsedel ej får ersättas med annan sådan beteckning. Om så skett skall den tryckta och därmed också den maskinläsbara partibeteckningen gälla.

7 Röstsammanräkning och mandatfördelning

7.1 *Inledning*

7.1.1 Gällande bestämmelser

Enligt hittillsvarande bestämmelser uppdelas röstsammanräkningen *dels* i en preliminär del, som görs omedelbart efter valet i vallokalen, *dels* i en slutlig del hos länsstyrelsen. Sammanräkningen är vid båda tillfällena offentlig.

Den preliminära sammanräkningen går i stort sett till på följande sätt. Valförrättarna kontrollerar att antalet valkuvert stämmer mot avprickningarna i röstlängden. Valsedlarna – först för riksdagsvalet och sedan för de kommunala valen – tas ut ur valkuverten. De valsedlar som bedöms som ogiltiga läggs in i särskilda omslagskuvert. Övriga valsedlar ordnas partivis och räknas. Valresultatet för varje enskilt val intelefoneras genast efter sammanräkningen till televerket f v b till massmedia. Protokollet justeras och valmaterialet sänds in till länsstyrelsen.

Den slutliga sammanräkningen hos länsstyrelsen skall påbörjas så snart som möjligt. Vid 1970 års val påbörjades den i allmänhet onsdagen efter valet. Sammanräkningen inleds med en rösträttskontroll av de röster som avlämnats på postanstalt, fartyg och hos utlandsmyndighet. Valsedlarna tas ut ur kuverten och granskas tillsammans med de valsedlar som sänts in från vallokalerna. När rösterna räknats och fördelats på parti görs mandatfördelningen mellan partierna och fördelas platserna inom varje parti. För riksdagsvalet görs dock mandatfördelningen mellan partierna av centrala valmyndigheten på grundval av länsstyrelsernas protokoll.

7.1.2 1969 års förslag

Sedan röstningen avslutats i vallokal skulle valboxarna för riksdagsvalet oöppnade föras till en regional räkningscentral. Där skulle boxarna öppnas och valsedlarna tas ur för maskinell räkning. Sammanräkningen skulle i första hand gå ut på att få fram hur de avgivna rösterna fördelades på de partier som deltagit i valet (partifördelningen). Resultatet därav skulle meddelas till centrala valmyndigheten för sammanställning med resultatet av de tidigare mottagna poströsterna.

När protokollen över förrättningarna i räkningscentralerna kommit in till centrala valmyndigheten och det kontrollerats att samme väljare inte avlämnat mer än en valsedel, skulle det definitiva valresultatet fastställas på grundval av protokollen. Någon ny sammanräkning skulle alltså inte ske hos myndigheten.

Valboxarna för de kommunala valen skulle oöppnade sändas till länsstyrelsen för manuell sammanräkning.

Samtidigt föreslogs enklare regler för valsedels ogiltighet. Saknade valsedeln partibeteckning blev den liksom hittills ogiltig. Kravet att valsedel måste innehålla giltigt namn togs däremot bort, ett förslag som f ö genomfördes redan till 1970 års val. Inte heller märkning blev kassationsanledning. Skulle

valsedels hålmarkering för parti avvika från partibeteckningen i klartext, skulle den senare gälla.

7.2 *Utredningens överväganden*

7.2.1 Maskinell sammanräkning

Som föreslogs i 1969 års betänkande skall valboxarna ej öppnas i vallokalerna. De skall oöppnade transporteras till en regional sammanräkningscentral för räkning i dator.

Sammanräkningen i dator föreslås följa den schematiska plan som presenteras närmare i nästa kapitel. Först räknas riksdagsvalet och därefter de kommunala valen. I de regionala räkningscentralerna påbörjas sammanräkningen så snart de första valboxarna kommit fram dit.

Valboxarna från vallokaler i närheten av sammanräkningscentralen kan således vara framme icke långt efter röstningens avslutning i dessa vallokaler. Omkring två timmar senare beräknas i varje fall huvuddelen av samtliga vallokalsröster ha nått den regionala sammanräkningscentralen.

Röster som avgivits hos utlandsmyndigheter och på fartyg sänds till centrala valmyndigheten, där de samlas upp i valboxar tillsammans med åtföljande följekort (makulerade röstkort). För fartygsröster som åtföljs av adresskort upprättas ett ersättningsröstkort, vilket nedmatas i valboxen tillsammans med valsedlarna. Dessa valboxar överlämnas till den för riket gemensamma sammanräkningscentralen, där även poströsterna räknas.

Räkningen av poströster kan påbörjas redan på fredagskvällen före valdagen, då de första poströsterna beräknas komma till den för riket gemensamma sammanräkningscentralen, och pågår tills de sista poströsterna räknats på valdagens kväll.

Delresultat av sammanräkningen bör vid lämpliga tillfällen, efter det att röstningen avslutats i vallokalerna, meddelas till centrala valmyndigheten. Resultaten omfattar för varje val rösternas fördelning på valkrets och parti.

Centrala valmyndigheten ställer efter hand samman uppgifterna i dator och kungör delresultaten för publicering.

Utredningen utgår från att det övervägande flertalet av poströsterna skall vara räknade när valet avslutas kl 20 på valdagen. Dessa poströsters fördelning på valkrets och parti bör därför kunna meddelas då. Någon publicering dessförinnan får givetvis ej ske. Rutinen för sammanräkning av poströsterna bör för säkerställande härav utformas så att den omöjliggör ett tidigare framtagande av några röstsiffror från den maskinella sammanräkningen. Från de regionala sammanräkningscentralerna kan de första rapporterna om resultaten av röstningen i vallokalerna börja inflyta till centrala valmyndigheten snart därefter.

Vad beträffar riksdagsvalet torde man i normalfallet kunna räkna med att röst- och mandatfördelningen mellan partierna skall vara slutförd inom några timmar efter vallokalernas stängning på valdagens kväll. Att vissa förseningar vid enstaka tillfällen kan uppstå p g a transportsvårigheter eller något svårbemästrat maskinhaveri är dock självklart. Motsvarande resultat från övriga val presenteras så snart som möjligt därefter. På grund av den efterföljande rösträttskontrollen kan dessa uträkningar behöva justeras i någon mån. Då kontrollen förutsätter att samtliga protokoll och vallokalsband från de regionala räkningscentralerna inkommit till centrala valmyndigheten kan denna kontroll genomföras tidigast på tisdagen efter valet. Om den ger vid handen att någon dubbelröstat, bortses från den väljarens poströster.

Så snart rösträttskontrollen genomförts påbörjar centrala valmyndigheten fördelningen av platserna inom partierna. Fördelningen förutsättes ske med hjälp av dator. Utredningen räknar för normalfallet med att de definitiva valresultaten omfattande även de valdas namn skall föreligga en eller två veckor efter valet. Tidpunkten kan givetvis variera till följd av de mer eller mindre komplicerade röstningsförhållandena vid olika val. Rutinen bör också i de senare delarna av förfarandet utformas så att riksdagsvalet prioriteras.

Sammanräkningsförfarandet beskrivs i övrigt detaljerat i nästa kapitel.

7.2.2 Sammanräkningsorganisation

Utredningen utgår från att principerna för den organisation för sammanräkningen av riksdagsvalet som föreslogs i 1969 års betänkande nu skall ligga till grund för sammanräkningen av samtliga tre val. Utredningen har redan tidigare nämnt att de principer för regionindelningen som föreslogs år 1969 alltjämt bör vara vägledande.

För varje central skall finnas en chef och övrig personal för mottagning av boxar, sammanräkning etc. Personalen bör förordnas av centrala valmyndigheten efter hörande av vederbörande länsstyrelse.

Utredningen vill betona att rutinerna för handhavandet av valmaterialet i samband med sammanräkningen noga måste planeras och trimmas. Såväl snabbheten i sammanräkningen som säkerheten i resultatredovisningen är direkt beroende av en mycket god arbetsdisciplin.

Som föreslogs i 1969 års betänkande skall sammanräkningen äga rum inför öppna dörrar. Utrymmet inne i en datahall är emellertid begränsat. Utanför själva hallen torde dock oftast finnas utrymmen där allmänheten kan följa sammanräkningen. För att allmänhetens insyn alltid skall vara tillgodosedd även där utrymmet är begränsat förordar utredningen nu ytterligare en åtgärd för att öka sammanräkningens offentlighetskaraktär. Utredningen föreslår sålunda att vederbörande landsting för varje sammanräkningscentral utser en grupp observatörer om förslagsvis högst fem personer. Observatörsgruppen för den för riket gemensamma sammanräkningscentralen bör lämpligen utses av Stockhoms läns landsting. Observatörerna skall alltid ha rätt att närvara inne i själva datahallen vid sammanräkningen.

7.2.3 Reservrutiner

Utredningen har som tidigare nämnts utgått från att datorer skall användas vid sammanräkningen. För den händelse en dator skulle gå sönder och ej kan repareras inom rimlig tid bör en reservdator kunna utnyttjas. På vissa orter, där sammanräkning måste ske, är tillgången på datorer begränsad. Det skall ankomma på centrala valmyndigheten att för sådana orter förbereda en reservrutin för räkning av vallokalsrösterna i räkningscentralen. Transportrutiner måste även utarbetas av centrala valmyndigheten för att vid ett eventuellt maskinhaveri valsedlarna snabbt skall kunna flyttas till en annan dator.

8 Schematisk plan över röstning och sammanräkning

8.1 *Förfarandet till och med valnatten*

8.1.1 Behandling av vallokalsröster

(Siffror inom parentes hänvisar till figuren på motstående sida).

För varje val används en valbox. Valförrättningen börjar med att valförrättaren visar de närvarande att valboxarnas försegling är obruten samt att räkneverken visar noll.

Därefter bryts nyckelplomberingen och boxarna låses upp. Ett hålkort med uppgift om valdistriktets nummer (valdistriktskort) matas ned i varje box (1).

Varje väljare får vid ankomsten till vallokalen en valkassett för varje val som förrättas där. Väljaren stoppar in en valsedel i varje kassett vid någon av de avskilda platserna. Röstkort och kassetter lämnas till valförrättaren, som i röstlängden undersöker om väljaren är röstberättigad och ej har röstat tidigare (2).

Kassetten med den gula valsedeln sätts in i valboxen för riksdagsvalet, kassetten med den blå valsedeln i landstingsvalboxen och kassetten med den vita valsedeln i kommunvalboxen. Med hjälp av boxarnas manöverspakar nedmatas valsedlarna i valboxarna (3).

Röstkorten samlas upp i en särskild låda (4). Väljare som saknar röstkort antecknas på särskild lista, som används som stansningsunderlag i samband med rösträttskontrollen. Listan sänds efter valförrättningen via den regionala räkningscentralen till centrala valmyndigheten (CVM) (5). När den siste väljaren avlämnat sina röster avslutas röstningen. Därvid nedmatas ett nytt valdistriktskort i varje valbox (6). Vidare låses valboxarna och nyckeln för varje valbox stoppas ned i ett särskilt förvaringsutrymme i boxen. Omedelbart därefter sänds valboxarna tillsammans med de uppsamlade röstkorten, listan över dem som röstat i vallokal men saknat röstkort och valprotokollet till den regionala räkningscentralen (7).

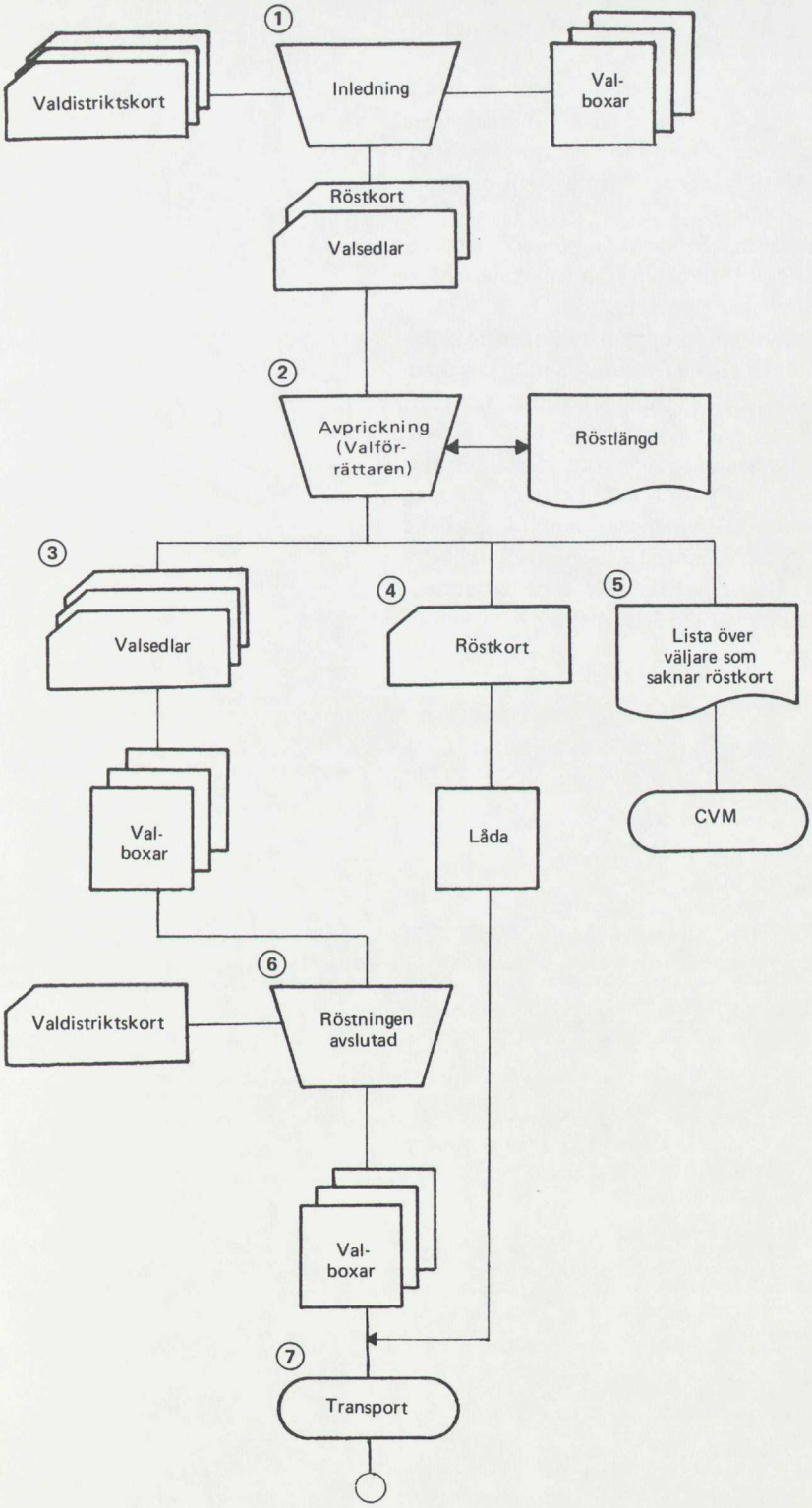
1
Valdistriktskort
Inledning
Val-
boxar
Röstkort
Valsedlar
2
Avprickning
(Valför-
rättaren)
Röstlängd
3
Valsedlar
4
Röstkort
5
Lista över
väljare som
saknar röstkort
Val-
boxar
Låda
CVM
6
Valdistriktskort
Röstningen
avslutad
Val-
boxar
7
Transport

Sid. 55

Valboxarna och övrigt valmaterial mottages efter hand på den regionala räkningscentralen (1).

För varje valbox kontrolleras att sigillet är obrutet (2). På en särskild lista noteras varje valbox som mottagits och räkneverkets ställning. Mottagningsbevis lämnas till den som avlämnat boxen.

Valboxarna för de kommunala valen (K och L) och röstkorten från vallokalerna lagras för senare bearbetning (3).

En arbetsgrupp öppnar valboxen för riksdagsvalet (R) (4). Det kontrolleras att valsedlarna omslutes av valdistriktskort samt att ett riktigt valboxkort finns med i boxen. Kortmassan läggs över i en särskild förvaringslåda med samma nummer som valboxen i avvaktan på sammanräkning. I samband med överflyttningen läggs valboxkortet främst. Uppenbart skadade valsedlar ersätts. Valsedlarna läses in i dator (5).

REGIONAL
RÄKNINGSCENTRAL

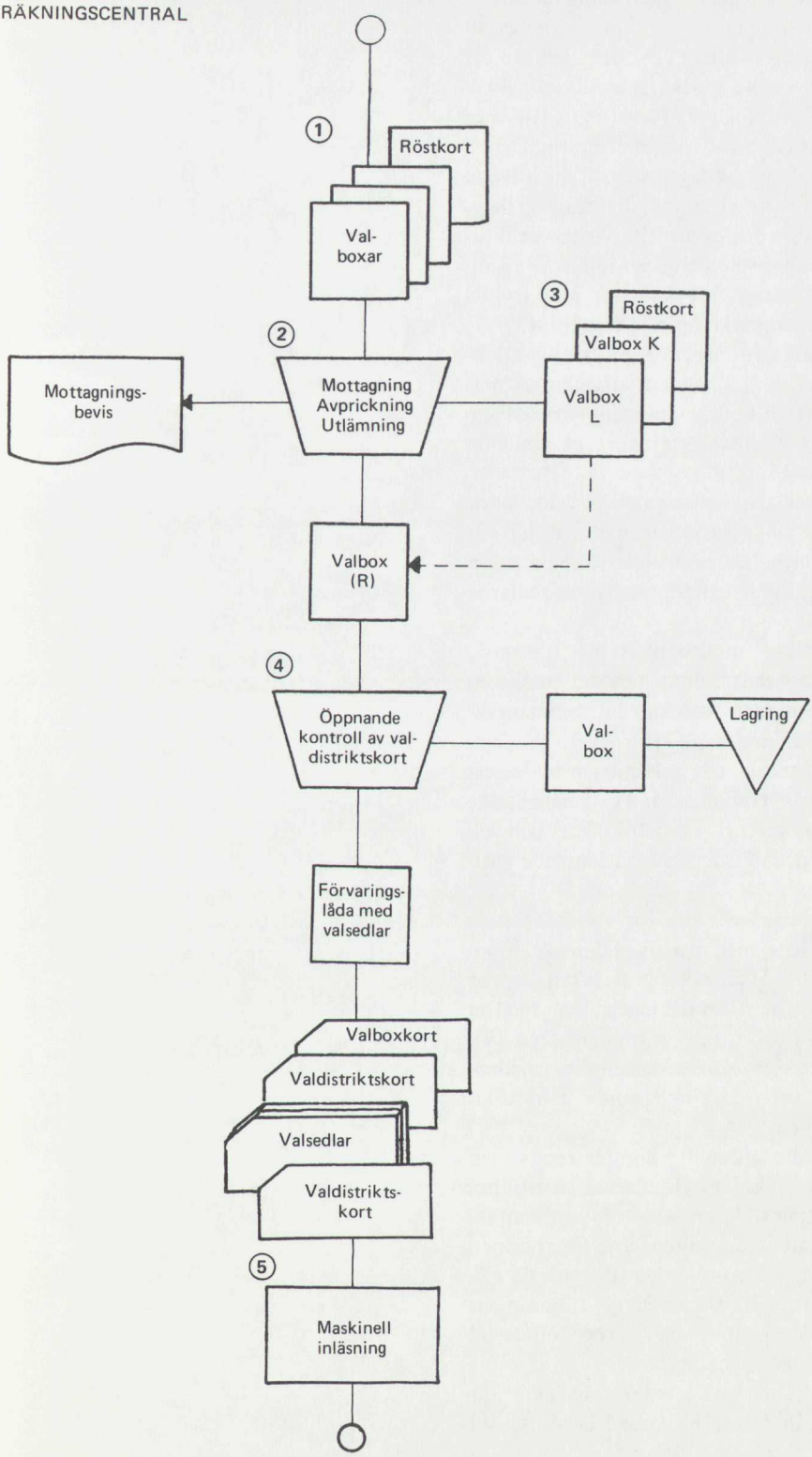

För varje valsedelslåda skrivs på radskrivaren ut en lista med uppgift om ifyllningsvalsedlarnas läge i lådan (1). Listan behövs för att snabbt kunna plocka fram ifyllningsvalsedlar. Den listan läggs i förvaringslådan, som överlämnas till en annan arbetsgrupp. Denna tar med ledning av lägesuppgifterna i listan fram motsvarande valsedlar ur lådan och överför partinamn och eventuellt partikod till listan. Framtagna valsedlar läggs tillbaka på samma plats i lådan (2). Från listan med ifyllda partikoder stansas kompletteringskort (3).

Ytterligare en arbetsgrupp utför stickprovskontroll bl. a. på att valsedlarnas maskinläsbara partikod överensstämmer med partinamnet i klartext. Det sker på följande sätt.

Alla valsedlarna i slumpmässigt valda lådor kontrolleras. För varje partinamn i klartext räknas antalet förekommande valsedlar utan att ordningsföljden ändras mellan valsedlarna inbördes.

De erhållna antalsuppgifterna för varje parti skall överensstämma med det antal som erhållits vid den maskinella sammanräkningen för samma låda (4).

Vid den maskinella inläsningen bildas ett magnetband (vallokalsband) innehållande samtliga valboxkort, valdistriktskort och valsedlar för de tre valen samt avlämnade röstkort (5).

När samtliga valsedlar för ett val lästs in trycks en lista med partifördelningen inom regionen (6). Med ledning av listan lämnas uppgift om partifördelningen per telefon eller telex till centrala valmyndigheten (7). Dessförinnan trycks med lämpliga mellanrum listor med då föreliggande delresultat inom regionen.

Sedan vallokalsbandet kompletterats med uppgift om ifyllningsvalsedlarnas partitillhörighet (8) framställs en lista över sammanräkningsresultatet från vallokalerna för regionen för att biläggas protokollet till centrala valmyndigheten (9). Denna sänds tillsammans med vallokalsbandet och protokollet till centrala valmyndigheten.

När arbetet på regioncentralen är klart sänds de förseglade valsedelslådorna till länsstyrelsen för arkivering (10).

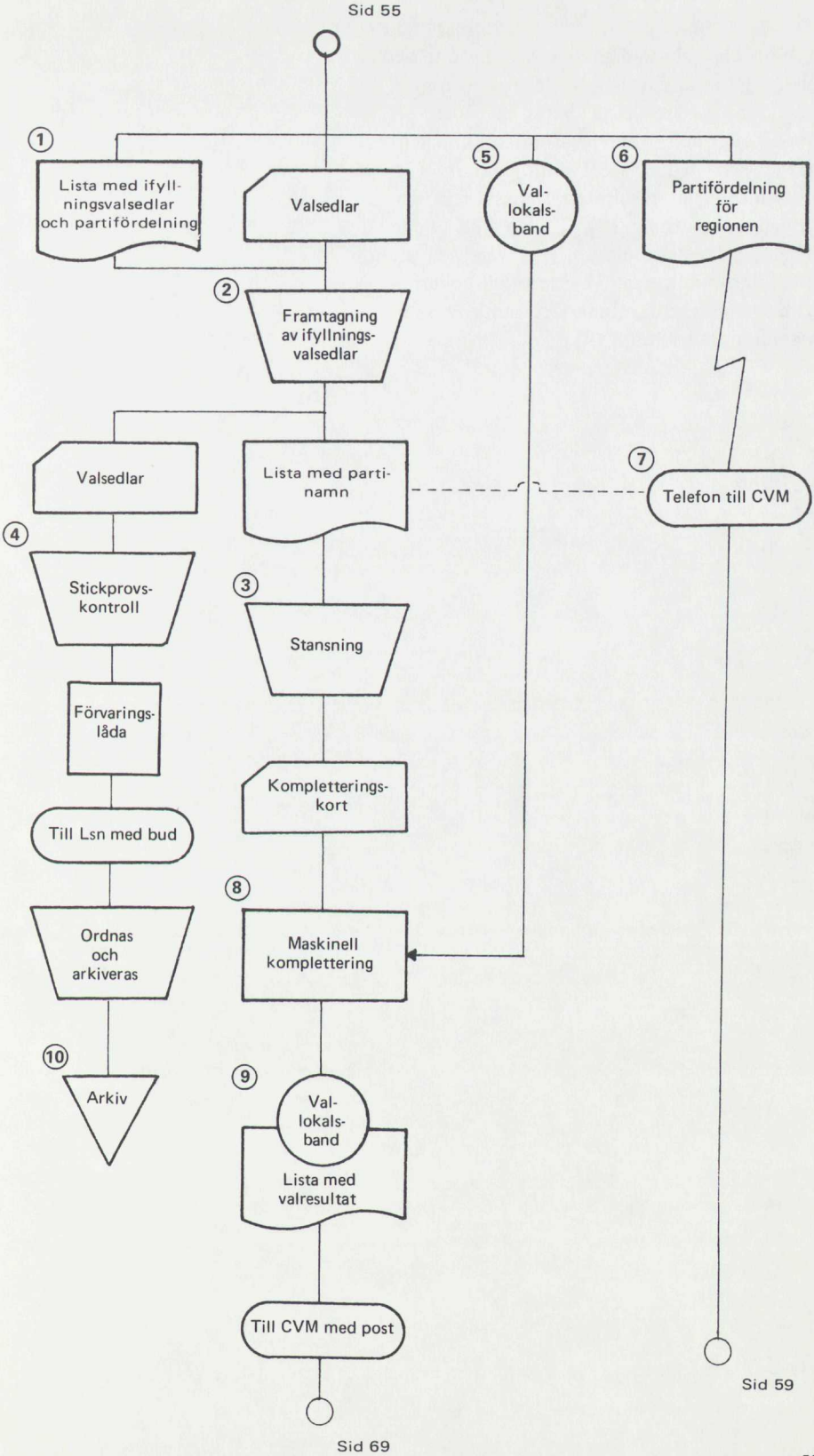
Sid 55
1
Lista med ifyllningsvalsedlar och partifördelning
Valsedlar
5
Val-lokals-band
6
Partifördelning för regionen
2
Framtagning av ifyllnings-valsedlar
Valsedlar
Lista med parti-namn
7
Telefon till CVM
4
Stickprovs-kontroll
3
Stansning
Förvarings-låda
Kompletterings-kort
Till Lsn med bud
8
Ordnas och arkiveras
Maskinell komplettering
10
Arkiv
9
Val-lokals-band
Lista med valresultat
Till CVM med post
Sid 59
Sid 69

Centrala valmyndigheten tar emot telex- eller telefonrapporter från de regionala sammanräkningscentralerna betr. vart och ett av valen, dels under sammanräkningens gång, dels sedan valet färdigräknats (1). Det mottagna resultatet stansas för maskinell bearbetning (2). Undan för undan offentliggörs delresultaten från valet, så att dessa kan publiceras (3). Samtidigt ackumuleras i maskinens minne det samlade sammanräkningsresultatet (4).

CENTRALA
VALMYNDIGHETEN

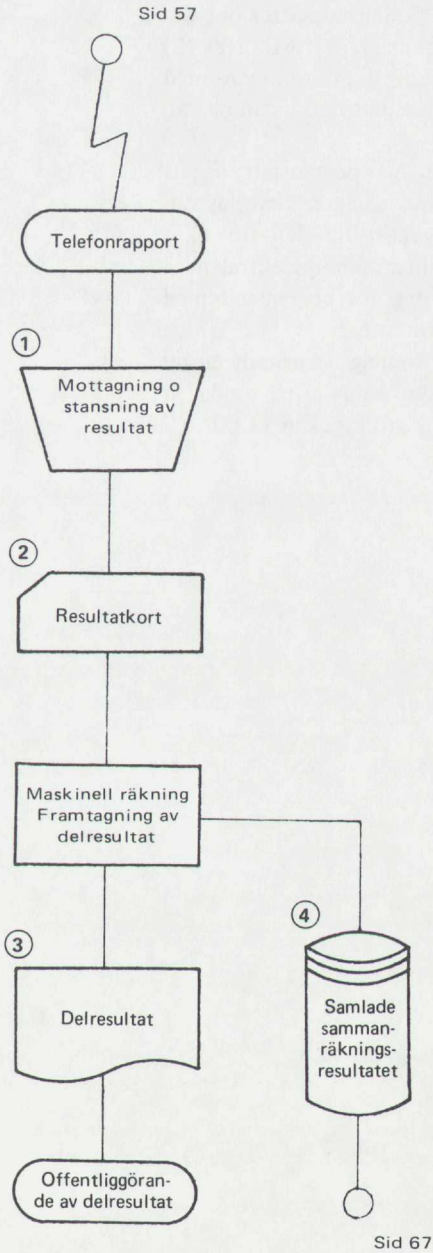

8.1.2 Behandling av poströster

Väljaren lämnar röstkort och kassetter till röstmottagaren (1). Sedan uppgifter om väljarens identitet utplånats på röstkortet (2) matas det som följekort (3) tillsammans med väljarens samtliga valsedlar ned i samma valbox (4).

Sedan röstningen på postanstalt pågått t. o. m. fredagen före valdagen förseglas valboxen och sänds genast till den för riket gemensamma sammanräkningscentralen i Stockholm. (Undantag för postanstalt med obetydlig röstningsfrekvens.)

På lördagen och söndagen används en ny omgång valboxar som sänds in på söndagen efter poströstningens slut klockan 11.00.

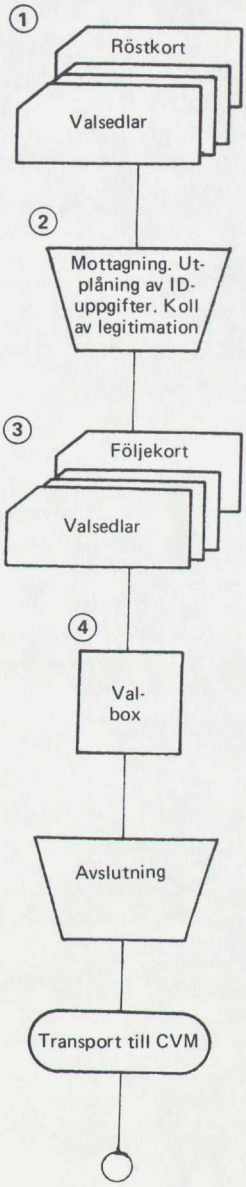
1
Röstkort
Valsedlar
2
Mottagning. Utplåning av ID-uppgifter. Koll av legitimation
3
Följekort
Valsedlar
4
Val-
box
Avslutning
Transport till CVM

Sid 63

Så snart valboxarna börjar anlända till räkningscentralen kontrolleras mot valboxförteckning att rätta boxar tas emot. Samtidigt kontrolleras försegling o. d. (1).

Innehållet i varje box tas ut och läggs in i sådan förvaringslåda som nämnts tidigare för vallokalsrösterna (2). Valsedelslådan förflyttas till kortläsaren och materialet (valboxkort, följekort och valsedlar) läggs in i kortläsaren för maskinell läsning (3).

Sid 61

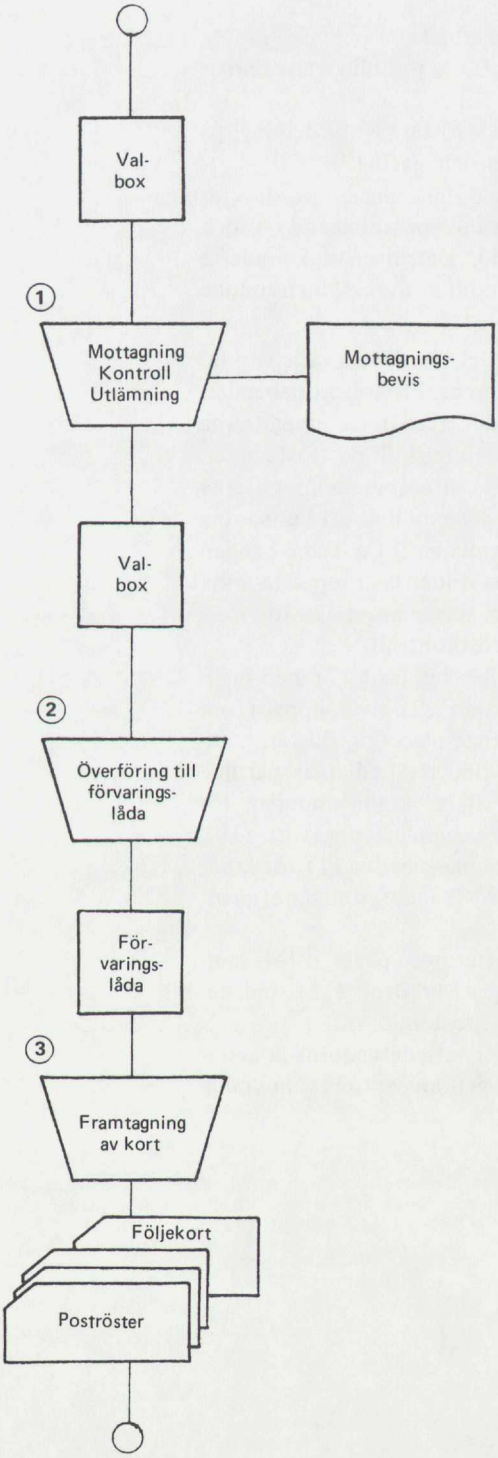
Val-
box
1
Mottagning
Kontroll
Utlämning
Mottagnings-
bevis
Val-
box
2
Överföring till
förvarings-
låda
För-
varings-
låda
3
Framtagning
av kort
Följekort
Poströster

Sid 65

Röster från postanstalterna läses in i datorn. Vid inläsningen utnyttjas dator med stor kapacitet med möjlighet att samtidigt använda minst tre snabba hålkortsläsare (1).

Under inläsningen erhålls
- lista med uppgift om ifyllningsvalsedlarnas placering (2)
- delresultat med rösternas fördelning på valtyp, valkrets och parti (3).

I samband med inläsningen produceras även två magnetband: poströstband (4) och följekortsband (5). Dessutom ackumuleras sammanräkningsresultatet i maskinens minne (6).

På poströstbandet registreras varje enskild valsedel med referens till följekortsbandet. På följekortsbandet registreras uppgifterna om väljaren med referens till poströstbandet. Genom att på detta sätt separera uppgifterna på olika band är det omöjligt att kunna röja en persons valhemlighet. De båda banden som hålls åtskilda under lås i separata arkiv skall i ett senare skede användas för rösträtts- och dubbelröstkontroll.

Ifyllningsvalsedlar tas fram (7) med hjälp av framställda listan (2) med uppgift om ifyllningsvalsedlarnas placering. Listan kompletteras med ifyllningsvalsedlarnas partibeteckningar (8), vilken utgör underlag för stansning (9) av kompletteringskort (10). Korten läses in maskinellt (11) för komplettering av poströstbandet, som därefter arkiveras.

Medan kompletteringen pågår, utförs samma typ av stickprovskontroll (12) som beskrivits för vallokalsrösterna.

När arbetet med valsedelslådorna är avslutat arkiveras dessa genom centrala valmyndighetens försorg (13).

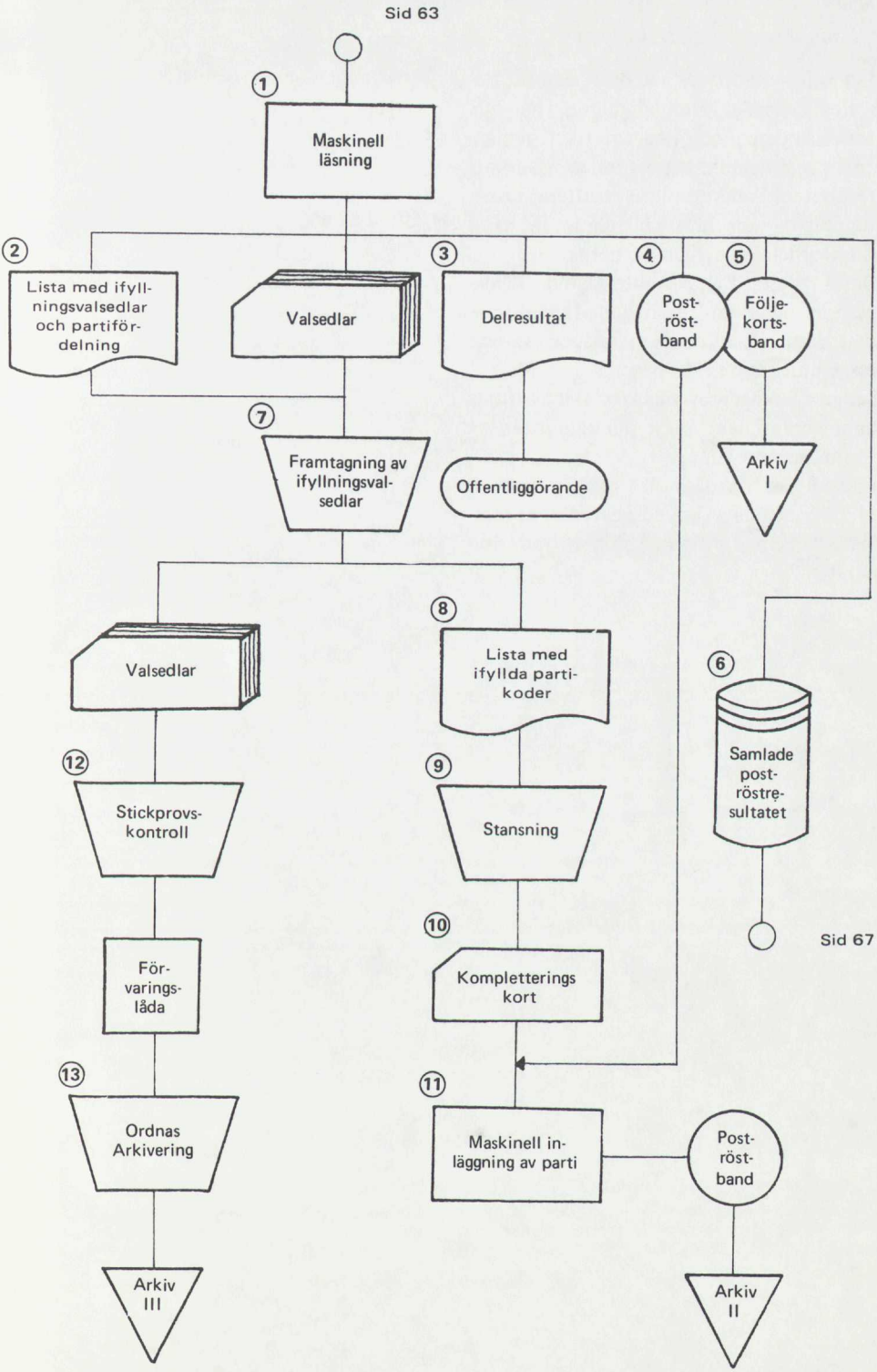
Sid 63
1
Maskinell läsning
2
Lista med ifyllningsvalsedlar och partifördelning
Valsedlar
3
Delresultat
4
Poströsband
5
Följekortsband
7
Framtagning av ifyllningsvalsedlar
Offentliggörande
Arkiv I
Valsedlar
8
Lista med ifyllda partikoder
6
Samlade poströsträsultatet
12
Stickprovskontroll
9
Stansning
Förvaringslåda
10
Kompletterings kort
Sid 67
13
Ordnas Arkivering
11
Maskinell inläggning av parti
Poströsband
Arkiv III
Arkiv II

8.2 *Framkörning av slutresultatet*

Sedan valresultatet för riksdagsvalen mottagits hos centrala valmyndigheten från alla regioncentralerna och den för riket gemensamma sammanräkningscentralen samkörs valresultaten. Samkörningen resulterar i röstfördelning – absolut och relativt – samt mandatfördelning mellan partierna.

Detta resultat behöver inte justeras i vidare mån än det föranleds av den efterföljande rösträttskontrollen eller att någon valbox inte kommit fram i tid.

Sedan räkningen av riksdagsvalet avslutats i räkningscentralen vidtar där räkningen av de kommunala valen.

Liksom för riksdagsvalet meddelas resultatet till centrala valmyndigheten som sammanställer uppgifterna och räknar fram slutresultaten.

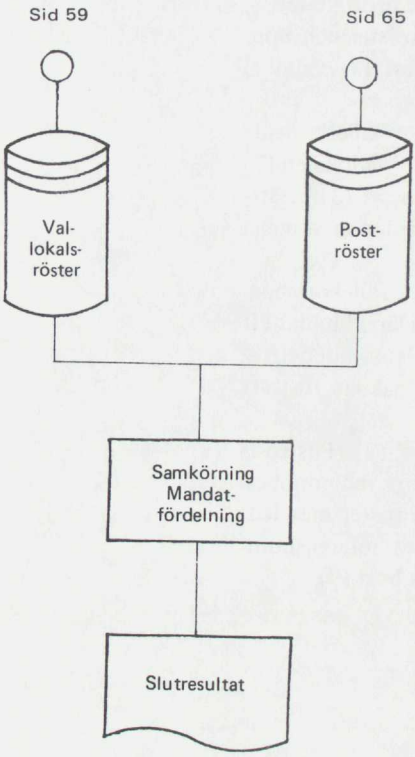
Sid 59
Sid 65
Val-
lokals-
röster
Post-
röster
Samkörning
Mandat-
fördelning
Slutresultat

8.3 *Kontroller efter valnatten*

Omedelbart efter sammanräkningens slut sänder varje regioncentral till centrala valmyndigheten tillsammans med protokollet

- magnetband med vallokalsröster och uppgift om personer som röstat i vallokal (vallokalsband) (1)
- lista över personer som är röstberättigade men som saknade röstkort i vallokalen (2)

Med ledning av listan stansas (3) ersättningsröstkort (4) som ingår i den maskinella bearbetningen.

Röstlängdsbandet körs mot följekortsbandet och vallokalsbandet (5). Därvid bildas ett band som innehåller väljare som dubbelröstat eller poströstande som saknar rösträtt (dubbelröstband) (6).

Följekortsbandet arkiveras (7). Poströstbandet tas fram (8) och körs mot dubbelröstbandet, varvid obehöriga röster med ledning av den dubbelröstandes referensnummer från följekortsbandet tas bort (9).

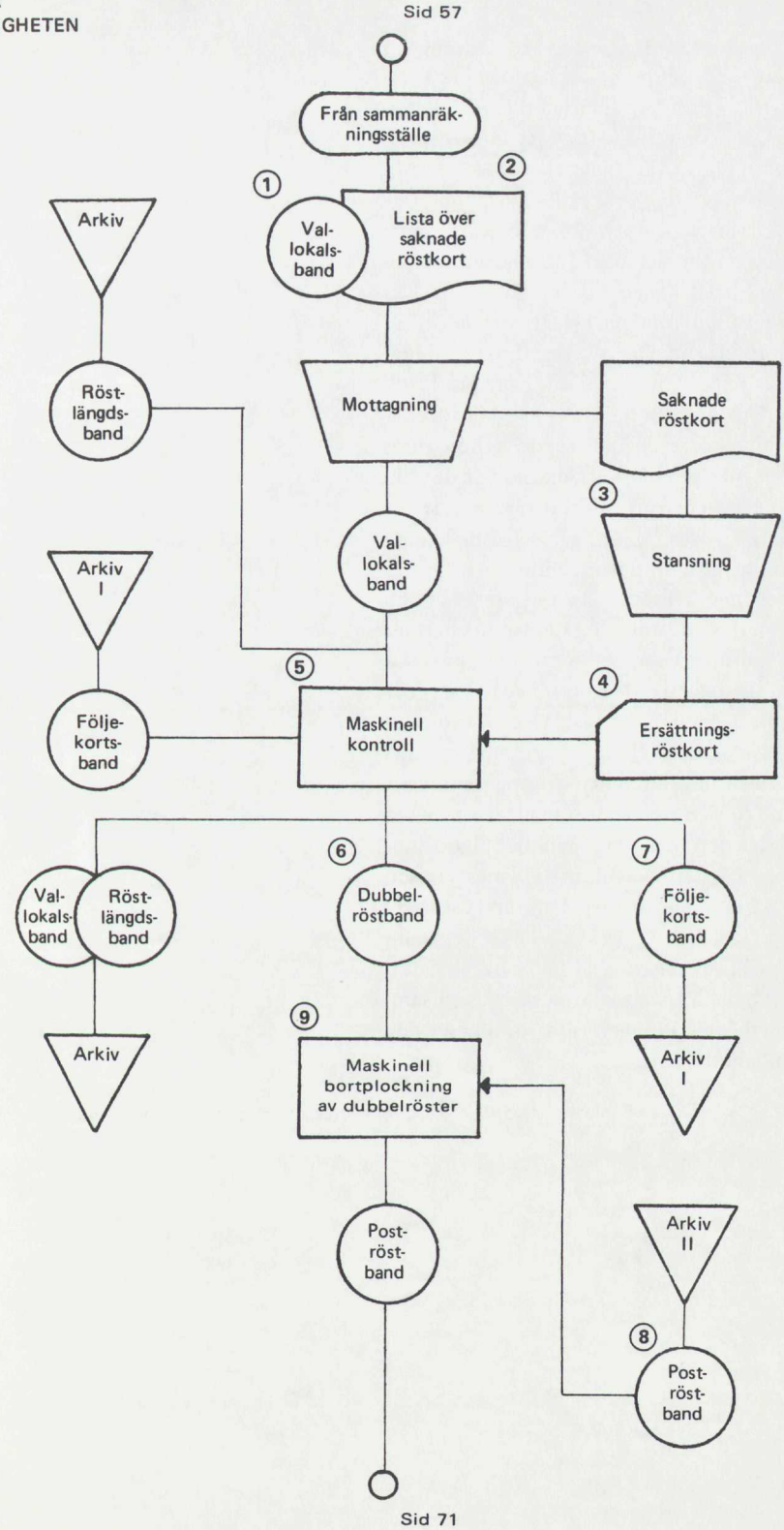
Sid 57
Från sammanräkningsställe
1
2
Val-lokals-band
Lista över saknade röstkort
Arkiv
Röst-längds-band
Mottagning
Saknade röstkort
3
Stansning
Val-lokals-band
Arkiv I
5
4
Följe-korts-band
Maskinell kontroll
Ersättnings-röstkort
6
7
Val-lokals-band
Röst-längds-band
Dubbel-röstband
Följe-korts-band
9
Arkiv
Maskinell bortplockning av dubbelröster
Arkiv I
Post-röst-band
Arkiv II
8
Post-röst-band
Sid 71

8.4 *Namnfördelning och avslutning*

I samband med partiernas beställning av valsedlar har centrala valmyndigheten registrerat samtliga kandidaters namn och personnummer för varje listtyp på särskilt magnetband (1). Detta magnetband körs mot poströstbandet (2) och vallokalsbandet (3).

Vid bearbetningen fördelas för varje parti och valkrets antalet erhållna platser mellan kandidaterna. Hänsyn tas härvid till de förändrade valsedlarna på så sätt att de alltid vid jämförelse mellan två kandidater tillgodoräknas kandidaten med det lägre jämförelsetalet. Om den kandidatens nya jämförelsetal då blir större än den förste kandidatens måste de förändrade valsedlarna för det aktuella partiet i berörd valkrets tas fram. Dessa valsedlar är vid inläsningen lägesbestämda och kan tas fram ur datorns minne.

Syftet med bearbetningen är att utföra en första provnamnfördelning (4) för att få fram de förändrade valsedlar som kan påverka namnfördelningen. Bearbetningen görs för vart och ett av valen och resulterar eventuellt i att en förteckning till länsstyrelsen framställs (5). Förteckningen innebär en uppmaning att ta fram (6) och sända in uppgifter om vilka kandidater de i förteckningen medtagna ändrade valsedlarna innehåller. Vid länsstyrelsen tas en typvalsedel för varje kandidatsammansättning fram och på var och en av dessa antecknas vilka av valsedlarna som avser just dessa kandidater. Typvalsedlarna skickas tillsammans med förteckningen tillbaka till centrala valmyndigheten (7).

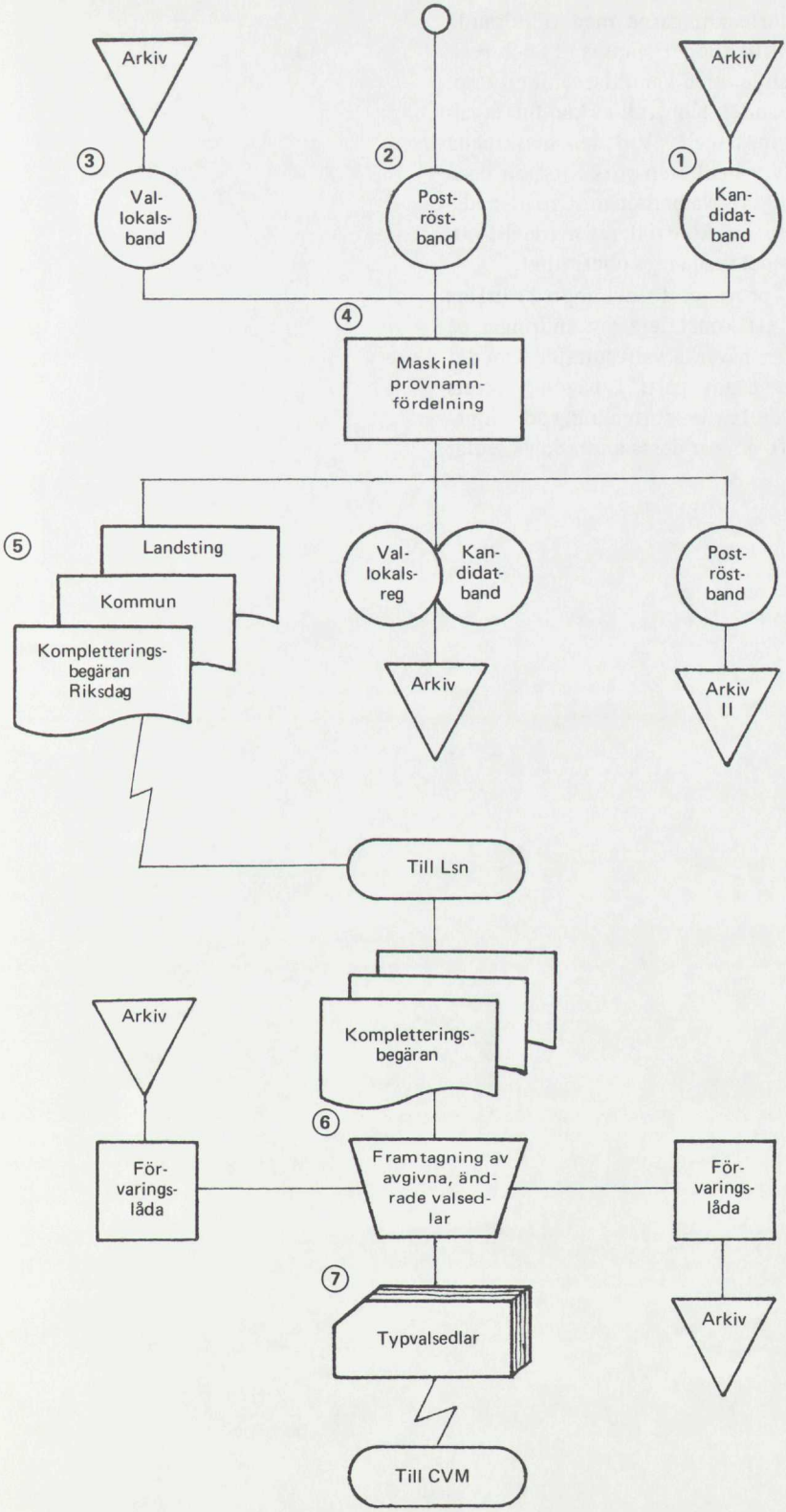
Arkiv
Arkiv
3
2
1
Val-
lokals-
band
Post-
röst-
band
Kan-
didat-
band
4
Maskinell
provnamn-
fördelning
5
Landsting
Kommun
Kompletterings-
begäran
Riksdag
Val-
lokals-
reg
Kan-
didat-
band
Post-
röst-
band
Arkiv
Arkiv
II
Till Lsn
Arkiv
Kompletterings-
begäran
6
För-
varings-
låda
Framtagning av
avgivna, ändr-
rade valsed-
lar
För-
varings-
låda
7
Typvalsedlar
Arkiv
Till CVM

Kandidatförteckningarna med tillhörande valsedelsidentifikationer stansas (1) och registreras på bandet med kandidatnamnen resp. på vallokalsbandet. Kontroll av kandidats valbarhet görs maskinellt. Vid den maskinella kontrollen av valbarheten görs först en kontroll av kandidats valbarhet mot röstlängdsbandet. Dessutom kontrolleras manuellt om namn på valsedel skall anses obefintligt.

En andra provnamnfördelning (2) utförs därefter för att konstatera om ändringar på poströster kan påverka valresultatet. Om det är fallet för något parti i någon valkrets framställs även här en förteckning som innehåller uppgift om var dessa ändrade valsedlar ligger.

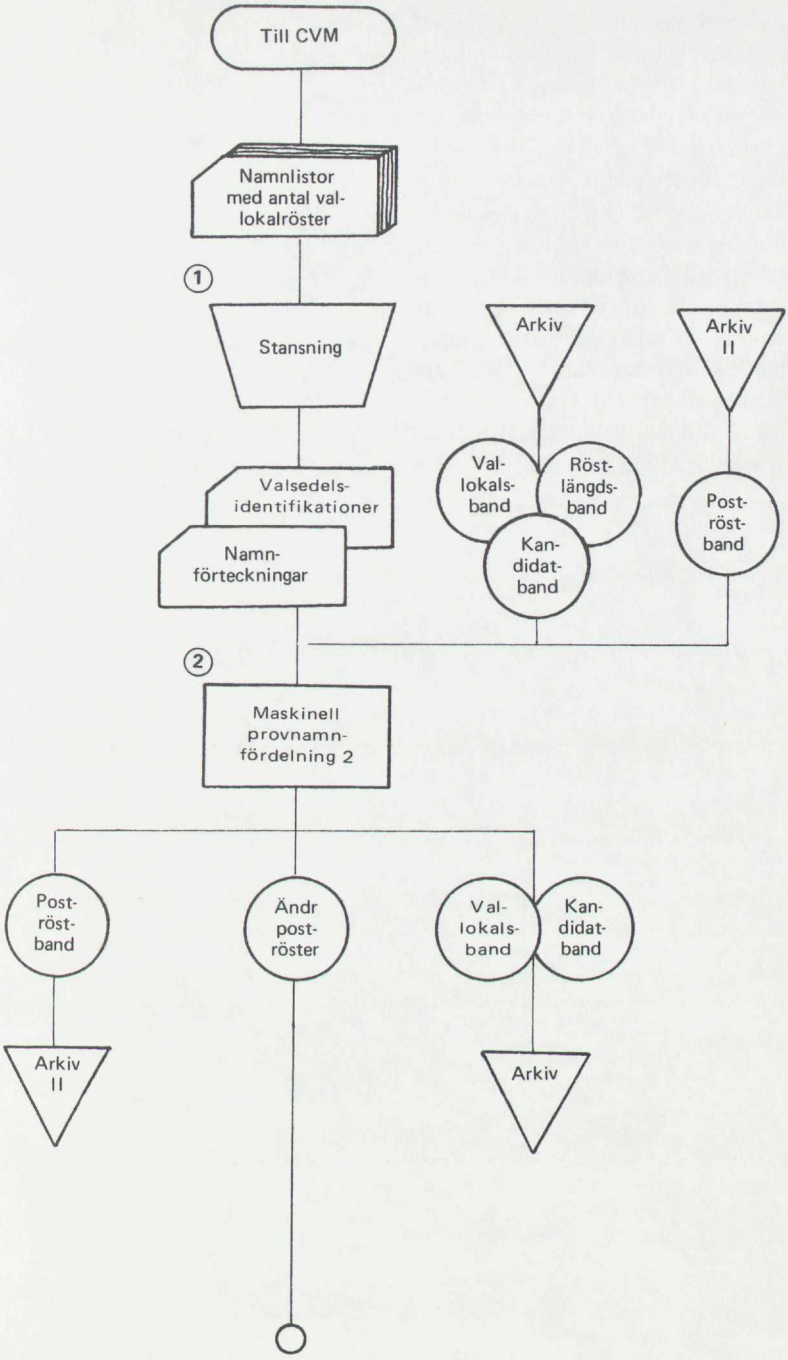
Till CVM
Namnlistor med antal valkalröster
1
Stansning
Arkiv
Arkiv II
Valsedelsidentifikationer
Namnförteckningar
Vallokalsband
Röstlängdsband
Kandidatband
Poströsband
2
Maskinell provnamnfördelning 2
Poströsband
Ändr poströster
Vallokalsband
Kandidatband
Arkiv II
Arkiv
Sid 75

Sedan ändrade valsedlar – i den mån sådana kan ha inverkan på namnfördelningen – tagits fram sker bearbetningen på samma sätt som tidigare beskrivits (1, 2, 3). Därefter görs slutlig namnfördelning (4).

Listor skrivs med uppgift om de valdas namn för samtliga tre val (5). Även suppleanternas namn skrivs i förekommande fall. Valen avslutas med kungörelse – betr. riksdagsvalet i Post- och Inrikes tidningar och betr. de kommunala valen i de ortstidningar där kommunens styrelse har beslutat att kommunala kungörelser skall tas in.

Innehållet i följekortsbandet förstörs. Följekorten separeras från valsedlarna.

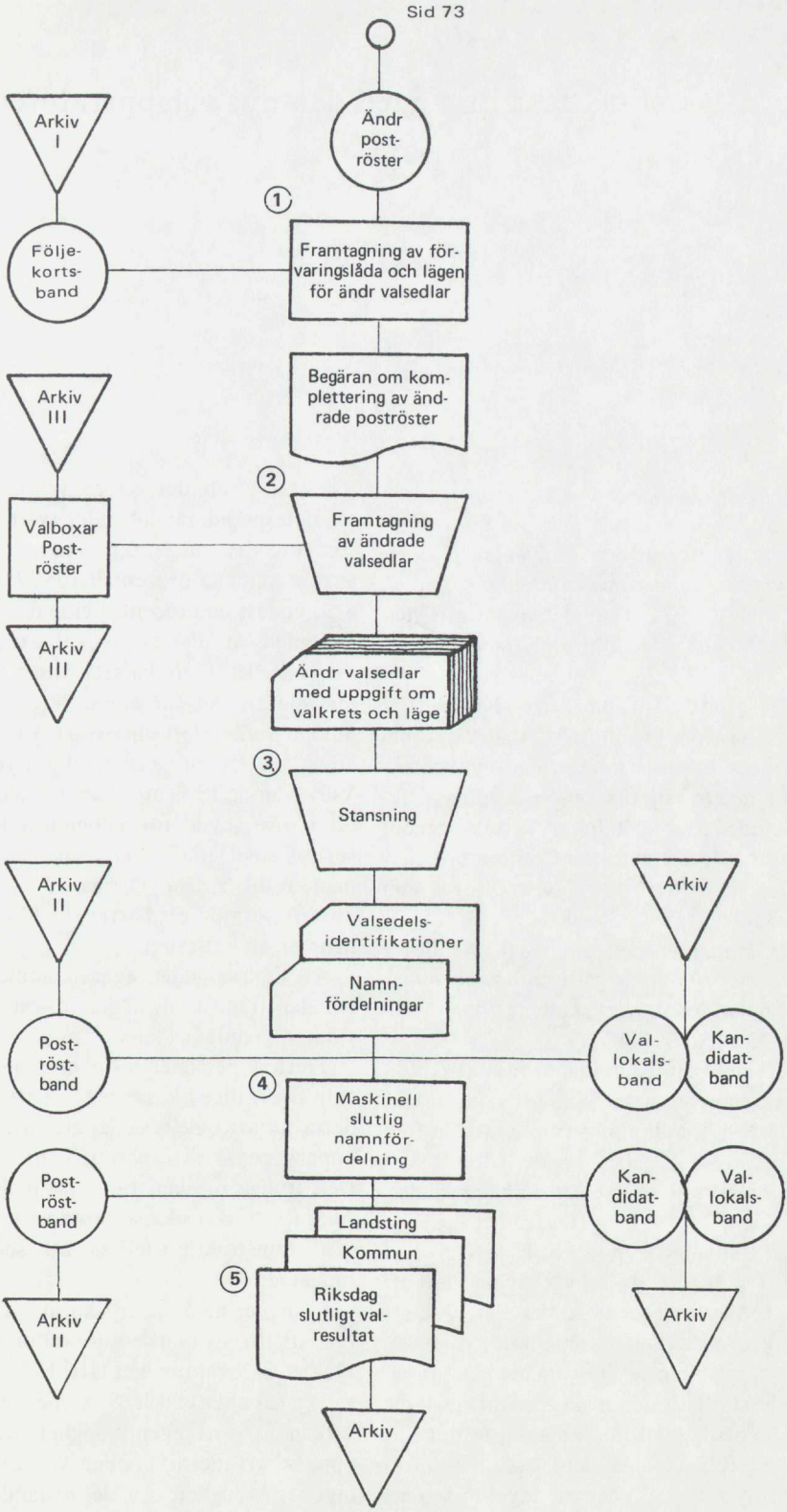
Sid 73
Ändr post-röster
Arkiv I
Följe-korts-band
1
Framtagning av förvaringslåda och lägen för ändr valsedlar
Begäran om komplettering av ändrade poströster
Arkiv III
2
Valboxar Post-röster
Framtagning av ändrade valsedlar
Arkiv III
Ändr valsedlar med uppgift om valkrets och läge
3
Stansning
Arkiv II
Valsedels-identifikationer
Namn-fördelningar
Arkiv
Post-röst-band
Val-lokals-band
Kan-didat-band
4
Maskinell slutlig namnfördelning
Post-röst-band
Kan-didat-band
Val-lokals-band
Landsting
Kommun
5
Riksdag slutligt val-resultat
Arkiv II
Arkiv
Arkiv

9 Praktiska prov med den nya valapparaturen

9.1 *Umeå studentkår*

Valboxar och kassetter har använts vid *val av kårfullmäktige för Umeå studentkår* den 27 och 28 april 1971. Därvid har använts hålkortsvalsedlar av den typ som framgår av *bilaga 7.*

Valet gällde 51 fullmäktige. Nio partier deltog. Förutom genom partiernas valpropaganda hade information om den nya valtekniken lämnats väljarna genom tidningsartiklar i studentkårens tidning Vertex, genom annonser och affischer samt genom broschyren "Kårval nytt röstsätt" som bifogas som bilaga 8 till detta betänkande.

4001 studenter deltog i valet. Av dessa tillställdes 3 735 ett frågeformulär, där väljarnas erfarenheter av valet skulle lämnas. Antalet svar blev 2 680 eller 72 %.

Enligt de avlämnade svaren har 90 % tidigare erfarenheter av val, allmänt val eller kårval. Av de svarande uppger 96 % att de före själva röstningstillfället kände till att valboxar, hålkort och kassetter skulle användas. Broschyren "Kårval nytt röstsätt" nådde 76 % av studenterna. Av dessa läste 83 % den.

Ca 87 % tyckte att det var mycket lätt att rösta, 11 % att det var ganska lätt, 2 % att det varken var lätt eller krångligt.

Vid uppdelning av de svarande i en grupp, som kände till att den nya valtekniken skulle användas, och en som inte gjorde det blir resultatet följande: Av dem, som var informerade, tyckte 88 % det var mycket lätt att rösta; 10 % att det var ganska lätt och 2 % att det varken var lätt eller svårt. För dem, som inte visste något om nyheterna vid valet, är motsvarande procentsiffror 77 %, 17 resp. 6 %; endast en procent tyckte det var ganska krångligt. Att det är mycket lätt att stoppa ner valsedel i en kassett ansåg 91 %, 7 % menade att det var ganska lätt, och 1 % att det var varken lätt eller svårt. Mindre än 1 % ansåg att det var ganska, eller mycket svårt. Vidare ansåg 13 % att kassettsystemet erbjöd ett bättre skydd för valhemligheten än kuvertsystemet, medan 72 % menade att systemen är likvärdiga. Övriga 15 % tyckte att kuvertet erbjöd ett bättre skydd för valhemligheten än kassetten.

Av de svarandes egna kommentarer på enkäten framgår att några missöden inträffat vid hanterandet av kassetten.

Tretton personer hade inte lagt in valsedeln ordentligt i kassetten – i åtta fall ledde detta till att sedeln så när gled ur. En person uppgav också att spärrarna inte fungerade. Den troliga orsaken till dessa malörer torde vara att vissa av kassetterna varit behäftade med konstruktionsfel så att spärren inte fungerade.

Systemet med att trycka ut ett förmarkerat fält för att markera förändrade valsedlar tyckte 71 % var mycket lätt; 17 % tyckte det var ganska lätt och 8 % menade att det varken var lätt eller krångligt. Knappt 4 % uppgav att detta system var ganska eller mycket krångligt. Av de röstande använde

sig 3 % av möjligheten att göra ändringar på valsedeln.

Av dem som svarade menade 166 st att den nya valtekniken ej i full utsträckning garanterade valhemligheten. Detta förklarade man genom att peka på förhållandet att valsedlarna stackas i strikt ordning i valboxarna; genom att fastställa den turordning vari en person röstar skulle det vara möjligt att identifiera vederbörande vid sammanräkningen.

Det kan dock påpekas att denna risk i praktiken är obetydlig och genom ett enkelt förfarande helt kan uteslutas. Genom att vid sammanräkningen lägga en kortbunt framför en annan bryts genast ordningen. Det blir då ej möjligt att på denna väg identifiera de enskilda väljarna.

9.2 *Val på pensionärshem*

För att utröna äldre personers reaktion för valbox och kassetter genomfördes i maj 1971 *provval med fingerade valsituationer* på två pensionärshem i Stockholm.

Valen genomfördes på Bromma ålderdomshem (96 platser) och Skärholmens pensionärshotell (ca 300 platser).

Pensionärernas val gällde

val av utflyktsmål (gul valsedel)
val av bostadsområde (blå valsedel)
val av besöksplats (vit valsedel)

Av det 60-tal pensionärer som befann sig på Bromma ålderdomshem på valdagen deltog 42 i valet och 29 i den efterföljande enkäten.

I Skärholmen deltog 140 pensionärer i valet och lika många i enkäten. Ca 200 pensionärer befann sig i pensionärshotellet på valdagen.

I såväl Bromma som Skärholmen gick valet till på samma sätt. Väljarna, som ett par dagar före valet fått skriftlig information om valet och det nya valsättet instruerades om valsättet vid en muntlig genomgång. Omedelbart därefter röstade man. Efter röstningen följde en intervju.

I det följande redovisas väljarnas synpunkter.

(Siffrorna inom parentes visar svarens fördelning på Bromma – Skärholmen i nu nämnd ordning.)

130 (16, 114) ansåg att det var *lätt* att läsa texten på hålkortet.
20 (10, 10) tyckte att det var *svårt* och
18 (3, 15) att det var *varken lätt eller svårt*

För vanliga valsedlar var motsvarande läsbarhetssiffror

91 (15, 76) *lätt*
27 (7, 20) *svårt*
50 (7, 43) *varken lätt eller svårt.*

En jämförelse mellan hålkort och vanliga valsedlar utföll på följande sätt.

52 (7, 45) ansåg att det var *lättare* att läsa texten på hålkortet än att läsa texten på en vanlig valsedel.
16 (8, 8) ansåg hålkortstexten *mer svårläst,*

Angående kassetter uttalades följande

158 (23, 135) ansåg att det var *lätt* att stoppa hålkortet i kassetten.
4 (3, 1) ansåg att det var *svårt*
6 (3, 3) ansåg att det var *varken lätt eller svårt*
8 (5, 3) av de 169 som deltog i intervjun hade behövt *hjälp* med att stoppa hålkortet i kassetten.

Av intervjusvaren framgår vidare att

84 (9, 75) tyckte det var *lättare* att stoppa ett hålkort i en kassett än att stoppa en valsedel i ett valkuvert.
3 (2, 1) ansåg det var *svårare* att stoppa hålkortet i kassetten än valsedeln i valkuvertet.
3 (2, 1) personer som tidigare *behövt hjälp* med att stoppa valsedeln i kuvert klarade nu själva kassetten.

6 (4, 2)	personer som tidigare *inte behövt hjälp* med valkuvertet behövde nu hjälp med kassetten.

På frågan om hur valhemligheten bevaras i det nya systemet jämfört med det gamla svarade

77 (13, 64)	*bättre*
12 (4, 8)	*sämre*

och resterande 79 väljare trodde att valhemligheten bevarades lika bra som i det gamla systemet.

Någon nämnvärd skillnad i denna attitydfråga mellan dem som läst och dem som inte läst valbroschyren märktes inte.

Väljarna ombads svara på om de förändrat någon valsedel. Till dem som svarade jakande ställdes frågan om det var lätt eller svårt att trycka ut det förmarkerade fältet på hålkortet.

72 (12, 60)	svarade *lätt*
3 (2, 1)	svarade *svårt* och
1 (0, 1)	svarade *varken lätt eller svårt.*
12 (6, 6)	hade behövt hjälp med att trycka ut det förmarkerade fältet.

Vid valet av lämplig stadsdel för pensionärsbostäder, det val som ledde till flest förändrade valsedlar, hade

82 (26, 56)	väljare *förändrat* valsedlarna

Av dessa hade

29 (5, 24)	tryckt ut det förmarkerade fältet
52 (21, 31)	hade *inte* klarat detta

En väljare hade tryckt ut fältet riktigt men ej förändrat valsedeln.

9.3 *Sammanfattning*

Det otvetydiga intrycket under valdagarna var att väljare och valförrättare reagerade positivt på den nya valtekniken och i allmänhet utan större svårigheter satte sig in i det nya förfarandet. Intrycket bekräftas av enkäter och intervjuer.

10 Vissa specialfrågor

I anslutning till sitt arbete på att utforma den nya, maskinella valtekniken har utredningen kommit in på ett antal spörsmål som visserligen inte har ett så direkt samband med den nya tekniken att de krävt ett omedelbart ställningstagande från utredningen men som dock varit av den art att utredningen ansett det motiverat att ta upp dem till behandling. Bland dessa spörsmål märks i första hand frågan om en reform av förfarandet vid upprättande av *allmän röstlängd.*

Motsvarande fråga beträffande särskild röstlängd hänger ihop med de materiella reglerna om utlandssvenskars rösträtt. Riksdagen har i skrivelse till Kungl. Maj:t (1970:79) hemställt att valtekniska utredningen skulle genomföra en förutsättningslös prövning av möjligheterna att vidga den krets av utlandssvenskar, som kan delta i val till riksdagen. Skrivelsen överlämnades till utredningen 6.3.1970. Denna fråga tillhör dem som utredningen ämnar ta upp i en avslutande utredningsetapp.

Av praktiska skäl bör man söka åstadkomma en tidsmässig samordning vid upprättandet av de båda slagen av röstlängd. Detta bör dock icke hindra att man nu lämnar åt sidan frågan om ändrade regler för den särskilda röstlängden.

10.1 *Röstlängdsförfarandet*

10.1.1 Gällande bestämmelser

Rätt att delta i val tillkommer endast den som upptagits som röstberättigad i röstlängd. Röstlängden är som inledningsvis nämnts av två slag: allmän och särskild röstlängd.

I allmän röstlängd, som upprättas gemensamt för riksdagsval och kommunala val, upptas som röstberättigade personer som är mantalsskrivna här i landet och som uppfyller de i RO samt landstings- och kommunallagarna uppställda rösträttsvillkoren. I särskild röstlängd, som endast gäller vid val till riksdagen, upptas svenska medborgare som inte är mantalsskrivna här i landet men som varit kyrkobokförda här någon gång under de senaste fem åren och som i övrigt uppfyller rösträttsvillkoren. För att bli upptagen i särskild röstlängd krävs dessutom särskild ansökan.

Röstlängden har betydelse inte bara för rösträtten utan även för valbarheten. I RO (26 §) föreskrivs att endast den som är upptagen som röstberättigad i röstlängd (allmän eller särskild) kan vara ledamot av riksdagen. Enligt landstingslagen (8 §) och de två kommunallagarna (7 §) skall landstingsmän och kommunfullmäktige väljas bland de röstberättigade som är bosatta i landstingskommunen respektive kommunen (dvs. bland dem som i röstlängd upptagits som röstberättigade). Motsvarande regel återfinns i lagen om församlingsstyrelse (10 §).

Allmän röstlängd upprättas varje år av lokala skattemyndigheten. Allmän röstlängd upprättas valdistriktsvis. Längden skall vara upprättad senast den 30 juni. I den upptas som röstberättigade alla personer i valdistriktet som enligt mantalslängden uppnått eller under kalenderåret uppnår 19 års ålder och som den 10 juni i övrigt uppfyllde de villkor

som gäller för rösträtt. I fråga om den som först under kalenderåret fyllt eller fyller 19 år skall i längden antecknas att han blir röstberättigad först nästa kalenderår.

Allmän röstlängd läggs ut för granskning hos lokala skattemyndigheten under tiden 6 – 12 juli. Länsstyrelsen kan bestämma att ett exemplar av längden skall vara utlagd även på annat ställe än hos lokala skattemyndigheten. De år då ordinarie val till riksdagen och kommunalval, som omfattar hela landet, förrättas, skall lokala skattemyndigheten särskilt underrätta var och en som antecknats som icke röstberättigad i längden om detta. Underrättelse skall dessutom innehålla uppgift om vad den skall iaktta som vill anmärka mot längden samt om tid och plats för prövning av framställda anmärkningar.

Rätt att anmärka mot längden har den som menar att han oriktigt uteslutits från rösträtt eller att annan oriktigt upptagits som röstberättigad. Anmärkning mot längden skall göras hos länsstyrelsen senast den 18 juli. Länsstyrelsen prövar anmärkningarna vid sammanträde den 25 juli.De rättelser som föranleds av anmärkningsprövningen förs in i längden. Mot länsstyrelsens beslut i anmärkningsärenden får talan föras endast i samband med besvär över valet.

Länsstyrelsen skriver under de röstlängder mot vilka anmärkning riktats. Lokala skattemyndigheten förser de röstlängder mot vilka några anmärkningar inte framställts med intyg härom. När nu beskrivna åtgärder vidtagits är längden justerad och gäller till dess ny längd kommit till stånd.

Har någon på grund av uppenbart fel inte blivit upptagen som röstberättigad i allmän röstlängd och har inte felet påtalats i anmärkningsärende kan länsstyrelsen i extraordinär väg besluta om rättelse på ansökan av den som uteslutits från rösträtt eller av lokala skattemyndigheten. Ansökan om rättelse skall göras senast den 1 september. Beslutas rättelse skall lokala skattemyndigheten underrättas om beslutet. Detta skall också kungöras. Det åligger lokala skattemyndigheten att rätta längden i enlighet med beslutet.

10.1.2 Synpunkter på den gällande ordningen

Enligt gällande ordning upprättas den allmänna röstlängden på grundval av den justerade mantalslängden. Denna bindning mellan röstlängd och mantalslängd innebär *dels* att röstlängden vid ordinarie val relaterar till förhållandena ca tio månader före valdagen, *dels* att en i och för sig röstberättigad person som inte kommit med i mantalslängden inte under några omständigheter kan komma med i röstlängden.

Varje år byter ett stort antal personer bostadsort. Bortsett från de personer som flyttade mellan församlingarna i Stockholms och Göteborgs kommuner, flyttade drygt 450 000 personer från en församling till en annan år 1970. Härtill kommer de flyttningar som sker inom församlingarna. Totalt torde man kunna räkna med att ca 1 million människor flyttar under loppet av ett år. Eftersom röstlängden låses i princip redan 1 november året före det då längden upprättas, kommer ett mycket stort antal personer att upptas som röstberättigade i annat valdistrikt än det inom vars område de faktiskt bor. Åtskilliga personer kommer att vara röstberättigade i valdistrikt som ligger i annan valkrets eller i annan kommun. Dessa konsekvenser är enligt utredningens mening ägnade att inge betänkligheter både av principiell och praktisk natur. Ett mycket stort antal väljare kommer sålunda att sakna möjlighet att i val påverka den politiska sammansättningen i eller för den ort eller del av landet där de faktiskt är bosatta. Vidare leder det sätt på vilket valbarhetsreglerna är uppbyggda till att en person som efter 1.11 flyttat från en kommun (landstings- eller primärkommun) till en annan inte kan väljas till ledamot av kommunal församling vid val som hålls under den gällande röstlängdens giltighetstid. Den nuvarande ordningen innebär vidare att ett mycket stort antal väljare saknar praktisk möjlighet att på valdagen rösta i vallokalen för det valdistrikt där de är uppförda i röstlängden utan är hänvisade till att rösta på postanstalt. Det från val till val

alltmer ökade antalet poströstande torde till en inte obetydlig del få tillskrivas detta förhållande.

Vad som nu har anförts har lett utredningen till slutsatsen att en reform av röstlängdsförfarandet för att göra röstlängden mera aktuell med närmare anknytning till rådande person- och bostadsförhållanden, framstår som både önskvärd och angelägen. Så länge den nuvarande bindningen mellan mantalslängd och röstlängd består är det dock inte möjligt att åstadkomma en aktuellare röstlängd. Med den registreringsteknik som utvecklats under senare år har emellertid förutsättningar skapats för att bryta denna bindning och i stället låta kyrkobokföringen ligga till grund för röstlängden. Det bör framhållas att detta inte innebär en så genomgripande nyordning som det i förstone kan synas. Röstlängden kommer även i en sådan ordning som den antydda att bygga på samma primärmaterial som f. n., nämligen kyrkobokföringen, dock vid en senare tidpunkt.

Det ligger i sakens natur att röstlängden måste låsas viss tid före valet. Genom att utgå från förhållandena enligt kyrkobokföringen i stället för att knyta röstlängden till uppgifterna i mantalslängden kan emellertid kvalifikationsdagen – dvs. den dag som blir avgörande för om en person skall tas upp i röstlängd och i vilken längd han skall tas upp – förläggas avsevärt närmare ett ordinarie val än vad som är fallet f. n.

I följande avsnitt lämnar utredningen en redogörelse för ett på kyrkobokföringen byggt röstlängdsförfarande som utredningen menar bör införlivas med lagstiftningen.

10.1.3 Röstlängdsförfarande med kyrkobokföringen som grund

Det röstlängdsförfarande som utredningen vill föreslå följer i grova drag följande schema. Förfarandet anknyter till de regler om framställning av röstkort som föreslagits i det föregående.

Från länsstyrelsernas personregister framställs ett magnetband – rösträttsbandet – med samtliga personer som en viss given dag uppfyller villkoren för rösträtt, dvs. som är svenska medborgare och som uppnått eller under kalenderåret uppnår 19 års ålder. Den som på grund av domstols förklaring är eller efter uppnådd myndighetsålder skall förbli omyndig tas alltså inte med. Eftersom röstlängden har giltighet över ett årsskifte och den som fyller 19 år det år röstlängden upprättats enligt gällande regler får rösta nästa kalenderår görs anteckning om att han får rösträtt först vid val under följande kalenderår.

Utredningen har ingående prövat vilken dag som bör vara kvalifikationsdag. Olika synpunkter gör sig här gällande. Å ena sidan är det naturligtvis önskvärt att kvalifikationsdagen ligger så nära den ordinarie valdagen som möjligt. Å andra sidan måste kvalifikationsdagen bestämmas under hänsynstagande till den tid som behövs för andra nödvändiga rutiner, t. ex. utläggning av röstlängden för offentlig granskning och anmärkningsprövning. Enligt utredningens mening bör utläggningen ske redan i maj och ej under den vanligaste semesterperioden som sker f. n. Vidare bör beaktas den tid som röstkortsframställningen kräver.

En samlad bedömning av dessa faktorer har lett utredningen till slutsatsen att kvalifikationsdagen bör bestämmas till 30.4. Därmed framflyttas den såvitt angår bosättningen avgörande tidpunkten ett halvt år och det blir möjligt att få en långt mer aktuell röstlängd än f. n. Alla de personer som 30.4 är svenska medborgare och i övrigt uppfyller rösträttsvillkoren tas upp på bandet. På bandet ordnas uppgifterna valdistriktsvis. Från bandet datatrycks sedan röstlängden. För att länsregistret skall hinna föras fram till och med 30.4 – dvs. för att de ändringar i kyrkobokföringen som inträffar fram till den dagen skall kunna beaktas – bör den dag då röstlängden senast skall vara upprättad bestämmas till 15.5. En följd av den tänkta ordningen blir att svenska medborgare som utvandrar under tiden fram till 1.5 inte kommer med i den allmänna röstlängden. Omvänt kommer de svenskar som invandrar under samma tid att tas med i

denna längd. De utvandrande kan dock behålla sin rösträtt genom att ansöka om att bli upptagna i den särskilda röstlängden. Utredningen vill i sammanhanget framhålla att det förefaller lämpligt att pastorämbetena i särskild ordning aviserar länsregistret om sådana förändringar i kyrkobokföringen som inträffar fram till 1.5 och som är av betydelse i rösträttshänseende, t. ex. ändrade medborgarskapsförhållanden samt in- och utvandring för införande i länsregistret.

I det föreslagna systemet behövs ej kontrolläsning av röstlängden mot mantalslängden. Den del av kontrollen som sker vid utläggningen av röstlängden för offentlig granskning kan som förut antytts bättre tillgodoses om utläggningen sker i slutet av maj månad. Vidare bör framhållas att röstkort sänds till alla personer som enligt röstlängd är röstberättigade. Allmänheten bör uppmanas att i augusti månad exempelvis senast 25.8 kontrollera att de fått röstkort. Om en person inte fått röstkort före denna dag kan han begära att få dubblettröstkort. Skulle det då visa sig att personen inte är upptagen i röstlängden bör undersökas om fel föreligger i röstlängden. Om så är fallet skall länsstyrelsen föranstalta om rättelse av röstlängden enligt de regler som f. n. finns i 52 a § ValL. Sådan rättelse kan ske senast den 1.9 det år röstlängden upprättas.

Om man alltså lägger ut röstlängden för granskning under en tid som ej infaller under den vanligaste semesterperioden och dessutom ger möjligheten att rätta röstlängden sedan röstkorten sänts ut, menar utredningen att man med fördel kan slopa de nuvarande underrättelserna om rösträttshinder.

Det syns lämpligt att röstlängden läggs ut för offentlig granskning redan mellan den 21 och 28 maj. Tiden för framställande av anmärkning bör då bestämmas till den 10 juni och anmärkningssammanträde bör hållas den 18 juni. Infaller denna dag en lördag eller söndag bör sammanträdet hållas påföljande måndag.

Föranleder länsstyrelsens prövning att röstlängden skall rättas, bör länsstyrelsen – förutom att föra in rättelsen i längden – också se till att det band rättas från vilket röstlängden framställts. När så skett översänds banden till röstkortstramställaren.

Någon överprövning av länsstyrelsens beslut i anmärkningsärende bör enligt utredningens mening inte kunna ske redan av hänsyn till de tidsmarginaler som står till förfogande. I överensstämmelse med gällande ordning bör dock talan mot länsstyrelsens beslut kunna föras i samband med besvär över val, vid vilket beslutet länt till efterrättelse.

10.2 *Valnämnden*

10.2.1 Inledning

Enligt gällande regler skall det finnas en valnämnd i varje kommun. Valnämnden består av ordförande och fyra ledamöter. För ordföranden skall finnas ersättare och för ledamöterna suppleanter. Endast den som är boende i kommunen kan ingå i valnämnden. Länsstyrelsen utser ordförande och hans ersättare. Ledamöterna och deras suppleanter väljs av kommunfullmäktige. Mandatperioden är i samtliga fall tre år.

Valnämnden har till uppgift att svara för valförrättningen. Är kommun indelad i valdistrikt, skall nämnden för varje distrikt utse minst fyra personer att som nämndens deputerade vara valförrättare i distriktet. Det åligger vidare valnämnden att se till att vallokalerna utrustas på föreskrivet sätt och att i vissa hänseenden gå väljarna till handa. Valnämnden skall sålunda tillhandahålla väljarna inner- och ytterkuvert för valsedelsförsändelse samt ytterkuvert för poströstning.

I en motion till 1970 års riksdag (II:644) hemställdes bl. a. om vissa ändringar i bestämmelserna om valnämnden. I sitt utlåtande (nr 13) över motionen anförde KU att motionen innehöll synpunkter som är förtjänta att beaktas. Utskottet hemställde därför att motionen skulle överlämnas till valtekniska utredningen för att prövas i samband med dess arbete på en ny vallagstiftning. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

10.2.2 Överväganden och förslag

De ändringar i vallagstiftningen som genomfördes år 1969 innebar bl. a. att valnämnderna fick betydligt färre uppgifter än tidigare. Valnämnderna befriades då från bestyren med röstlängd och röstkort. Tidigare hade det varit valnämndens uppgift att lägga ut längden för granskning, att underrätta de personer som i längden upptagits som inte röstberättigade, att pröva anmärkningar mot längden samt att utfärda röstkort. Dessa uppgifter övertogs år 1969 av lokala skattemyndigheten. I fråga om valnämndens uppgifter kan tilläggas att det knappast lär förekomma att nämnden som sådan fungerar som valförrättare. Valnämnden torde regelmässigt förordna särskilda deputerade för den uppgiften.

Medan valnämnden tidigare årligen – både val- och mellanvalsår – hade uppgifter som krävde arbete under längre tid, behöver nämnden numera fungera endast under valår och då under relativt kort tid. Härtill kommer att de uppgifter nämnden nu har kvar är rent organisatoriskt – administrativa. Dessa uppgifter kräver knappast ett organ av nämndens typ med en av länsstyrelsen utsedd ordförande och av fullmäktige valda ledamöter.

Den omständigheten att valnämnden sålunda befrias från merparten av sina tidigare uppgifter har föranlett utredningen att ifrågasätta om det är motiverat att obligatoriskt ha en särskild nämnd inom varje kommun för att där fullgöra den enda uppgiften att organisera och administrera genomförandet av val. Enligt utredningens mening innebär det en smidigare ordning om *kommunen* lämnas frihet att själv välja den organisationsform man finner lämpligast för att fullgöra de uppgifter det här gäller. Utredningen förordar därför att den blivande vallagstiftningen utformas i överensstämmelse härmed. Givetvis hindrar ingenting att kommun tillsätter en särskild nämnd för ändamålet men enligt utredningens mening bör det inte föreligga något tvång att använda sig av denna organisationsform. Förslaget innebär att valförrättare utses av kommunfullmäktige eller efter deras uppdrag av annat kommunalt organ.

På motsvarande sätt bör de kommuner som berörs av indelningsändring ha frihet att bestämma hur förberedandet och genomförandet av valen i den nya kommunen skall ske, däri inbegripet frågan om något särskilt samarbetsorgan skall utses eller inte. Detta bör föranleda ändring av 18 § kommunala indelningslagen.

Den ordning som utredningen nu förordat innebär att åtskilliga av de frågor rörande valnämnden som aktualiserats i KU:s, av riksdagen godkända utlåtande nr 13 förlorar aktualitet. En däri berörd fråga om möjligheterna att inkalla medhjälpare till deputerade vid sammanräkningen kommer ävenledes att sakna aktualitet vid genomförande av utredningens förslag till nytt valtekniskt förfarande, eftersom någon sammanräkning ute i vallokalerna enligt detta inte kommer att ske.

10.3 *Kungörelse om val*

Enligt gällande bestämmelser skall kungörelse utfärdas om att allmänt val skall förrättas. ValL 56 § 4 mom föreskriver sålunda betr. riksdagsval att länsstyrelsen omedelbart efter det den tid gått ut under vilken gjorda kandidatanmälningar får ändras eller kompletteras – dvs. i praktiken 31 dagar före valet – skall utfärda kungörelse om valet. Kungörelsen som skall anslås på kommunernas anslagstavlor och införas i ortstidningar skall bl. a. innehålla uppgift om antalet fasta valkretsmandat i valkretsen, dag och tiden för valet och valstället för varje valdistrikt. 20 § KVL innehåller motsvarande bestämmelser om kungörelse för kommunala val.

De givna bestämmelserna om kungörelseförfarandet har i rättspraxis tillmätts sådan vikt att felaktigheter i kungörelsen, som kunnat påverka valutgången, som regel föranlett att valet upphävts.

Det kan enligt utredningens mening allvarligt ifrågasättas om kungörelseförfarandet

bör tilläggas den avgörande betydelse det nu har. Att väljarna informeras om att val skall förrättas och när och var det skall ske är en självklar sak. För denna information framstår emellertid kungörelse som en mindre ändamålsenlig form. Den publicitet som numera omger de allmänna valen – oavsett om fråga är om ett ordinarie val eller ett ny- eller omval – gör att väljarna långt tidigare än när kungörelsen utfärdas är medvetna om att val kommer att förrättas. De uppgifter i kungörelsen som främst riktar sig till väljarna – uppgifterna om tid för röstning och om vallokaler – får väljarna individuellt del av genom de röstkort som numera obligatoriskt tillställs dem. Kungörelsens uppgift om antalet av dem som skall väljas, vilken i första hand väl är av intresse för partierna, torde dessa ha skaffat sig kännedom om på ett betydligt tidigare stadium. Dessa förhållanden gör att kungörelsens informations- och läsvärde torde vara minimalt. Utredningen har därför kommit till slutsatsen att kungörelseförfarandet i sin nuvarande form och betydelse utan olägenhet kan avvaras i fortsättningen.

Särskilt yttrande

De argument, som i avsnitt 5.2.4 förts fram för ett valsedelsalternativ utan kandidaternas namn angivna på själva valsedeln är av den bärkraft, att detta alternativ bör vara att föredra med hänsyn till dess överlägsenhet i både tekniskt och ekonomiskt hänseende. Därom synes inte heller råda delade meningar.

På grund av att den namnlösa sedeln fått ett blandat mottagande hos företrädare för de politiska partierna finner vi det emellertid naturligt, att utredningen i sina förslag likväl utgått från en valsedel, som till sitt innehåll är konventionellt utformad.

Det är naturligt nog en grundförutsättning för en reform av detta slag, att den röner allmän politisk uppslutning.

För att det skall vara möjligt att redan till 1973 års val genomföra den föreslagna kassettröstningen är det av praktiska skäl nödvändigt att man koncentrerar förberedelsearbetet till endast ett alternativ. Att man därvid i detta skede föredrar att inrikta sig på det från tekniska synpunkter mest komplicerade alternativet är givetvis välmotiverat. En modifiering av detta system till det enklare system, som bygger på den namnlösa sedeln är relativt lätt att genomföra, medan en förändring i motsatt riktning skulle erbjuda stora svårigheter.

Den tid som stått till utredningens förfogande för att på ett allsidigt och övertygande sätt för de politiska partierna belysa också vilka praktiska och psykologiska fördelar den tänkta sedeln innebär i valarbetet har varit förhållandevis kort.

Mot denna bakgrund anser vi det angeläget att man i det fortsatta arbetet allvarligt överväger det namnlösa valsedelsalternativet.

25.8.1971

Gunnar Ekstam *Ulf Carlsson*

Bilaga 1 Utredningens skrivelse till postverket

1965 års valtekniska utredning lade i sitt betänkande "Ny valteknik" (SOU 1969:19) bl. a. fram förslag till en reform av valförfarandet som skulle göra det möjligt att redan under valnatten redovisa ett i praktiken definitivt resultat av riksdagsval. Detta resultat skulle alltså omfatta *både* de i vallokal *och* de inför röstmottagare avgivna rösterna. Utredningen föreslog att vallokalsrösterna skulle räknas i särskilt inrättade regionala räkningscentraler (58 st.) medan poströsterna skulle räknas centralt i Stockholm. Enligt förslaget skulle poströstningen avslutas på fredagen före valdagen.

I tilläggsdirektiv till utredningen 24.10. 1969 har justitieministern i anslutning till förslaget bl. a. anfört följande:

"Det är framför allt i två hänseenden som kritik har riktats mot utredningens förslag. Dels har det ansetts vara en brist att förslaget inte innebär redovisning av valresultatet valdistriktsvis. Dels har det framställts önskemål om att resultat från de kommunala valen skall kunna lämnas redan på valdagens kväll. Det sistnämnda önskemålet bör bli tillgodosett i och med att man genomför maskinell sammanräkning av de kommunala valen. Vad beträffar den valdistriktsvisa redovisningen av valresultatet visar undersökningar som gjorts inom justitiedepartementet att man bör kunna åstadkomma en sådan redovisning genom att i större utsträckning än utredningen har tänkt sig använda datamaskiner för sammanräkningen. Undersökningarna visar dessutom att man i det föreslagna systemet inte behöver avsluta poströstningen redan på fredagen före valdagen utan kan låta den pågå t. o. m. valdagen utan att man därigenom äventyrar möjligheterna till snabba och rättvisande besked om valresultatet. Jag vill dessutom inte hålla för uteslutet att den snabba utvecklingen bl. a. på datateknikens område kan erbjuda möjligheter att ytterligare utveckla och förbättra det föreslagna systemet. Givetvis bör sådana möjligheter tas till vara i det fortsatta arbetet."

Av särskilt intresse i detta sammanhang är vad som i direktiven sägs om tiden för poströstningen. Uttalandet härom förutsätter uppenbarligen att poströsterna skall räknas regionalt i de centraler som utredningen 1969 föreslog skola inrättas för räkning av vallokalsrösterna. Detta är en i och för sig tänkbar ordning. Utredningens fortsatta undersökningar, som bedrivs från förutsättningen att sammanräkningen skall ske i datamaskiner visar emellertid att vissa praktiska problem är förbundna med en sådan ordning. Erfarenheterna från 1970 års val gör det realistiskt att räkna med att totalt ca 3 miljoner valsedlar kommer att avges vid 1973 års samtidiga val. Det framstår som tveksamt om alla regionala centraler redan till 1973 års val får den datakapacitet som behövs för att klara av sammanräkningen av såväl vallokalsrösterna som inom dess område avgivna poströster inom den förutsatta tiden, dvs. i princip inom ca fyra timmar efter röstningens slut i vallokalerna. Härtill kommer – som utredningen också framhöll i sitt tidigare betänkande (s. 64) att inrapporteringen på valnatten av valresultatet från de olika centralerna kan bli osäker och besvärlig med hänsyn till det stora antal uppgifter som

skall lämnas.

Mot denna bakgrund har utredningen funnit det angeläget att ytterligare undersöka frågan om inte en till Stockholm centraliserad sammanräkning är möjlig att åstadkomma även om poströstningen får pågå t. o. m. valdagen och utan att kravet på att poströsterna skall vara räknade under valnatten behöver uppges.

Avgörande för frågan hur länge poströstningen kan få pågå enligt en sådan sammanräkningsordning blir den tid som behövs för att få in valboxarna *från* de olika postanstalterna *till* räkningscentralen. Självfallet kan poströstningen – om det över huvud taget är möjligt att tillåta sådan röstning på valdagen – inte få pågå hela valdagen utan endast under en del av denna. Utredningen har preliminärt ansett att poströstningen i varje fall bör få pågå till kl. 11.00 på valdagen.

I sammanhanget skall framhållas att utredningen avser att förorda att man på postanstalerna samlar upp riksdags- och kommunalvalsedlarna i en gemensam valbox. Eftersom boxen rymmer drygt 1 500 valsedlar, torde på flertalet postanstalter endast en box behöva tas i anspråk.

Under hänvisning till det anförda får utredningen hemställa om svar på följande frågor:

1. Om röstmottagningen på postanstalterna slutar kl. 11.00 på valdagen, hur stort antal (lämpligen uttryckt i procent) av de därvid använda boxarna kan postverket *garantera* är framme för sammanräkning i Stockholm

a kl. 20.00,
b kl. 20.30,
c kl. 21.00 osv. t. o. m.
kl. 23.00?

2. Om inte *alla* valboxar kan vara framme i Stockholm vid i fråga 1 angivna tidpunkter, vilka postanstalters boxar kan beräknas komma att saknas vid envar av dessa tidpunkter?

3. När måste poströstningen avslutas på de postanstalter som avses med fråga 2 för att där använda boxar skall vara framme i Stockholm vid de tidpunkter som anges i fråga 1?

4. Om postanstalterna hålls öppna för röstmottagning kl. 9.00–11.00 på valdagen (söndag) vilka kostnader kan detta beräknas föranleda?

5. Är det en väsentlig förutsättning för svaren under punkterna 1, 2 och 4 att såsom där antagits röstmottagningen på postanstalterna slutar redan kl. 11.00 på valdagen? I vilken omfattning kan m. a. o. postverket *garantera* att valboxarna är framme i Stockholm vid angivna tidpunkter, *om* röstmottagningen på postanstalterna i stället utsträckes en eller några timmar efter kl. 11.00 på valdagen och hur förändras därvid kostnaderna?

Utredningen har i samtliga fall förutsatt att, då transportvägarna är långa, extraordinära åtgärder får vidtas för att genomföra transporterna av boxarna.

Om det visar sig möjligt att låta poströstningen pågå t. o. m. valdagen, är det från sammanräkningssynpunkt önskvärt att inte poströstningsmaterialet kommer in till den gemensamma räkningscentralen under en alltför koncentrerad tidsperiod. Utredningen har därför övervägt att låta insändandet av poströsterna ske i två omgångar, *dels* på fredagen före valdagen, *dels* när poströstningsperioden slutar. Det bör tilläggas att utredningen, i fråga om de boxar som sänds in på fredagen, har räknat med de befordringstider som redovisas i 1969 års betänkande (se s. 71–72).

Utredningen vill underställa postverket frågan om det är praktiskt möjligt att genomföra en transport på fredagen och en på söndagen och – om denna fråga besvaras jakande – vilka kostnader som i så fall uppkommer. Utredningen vore tacksam om kostnaderna kunde anges särskilt för envar av dagarna.

Med hänsyn till den tidsplan efter vilken utredningen har att arbeta, hemställer utredningen att svar på de i denna skrivelse ställda frågorna om möjligt lämnas senast den 14 april 1971.

Bilaga 2 Postverkets skrivelse med bilagor

Transport av poströster till en sammanräkningscentral i Stockholm

Er skrivelse i rubricerade ärende åberopas.

Poststyrelsen har undersökt möjligheterna att låta poströstningen på valdagen pågå till kl. 11 (alt. A) resp. kl. 13 (alt. B) och kl. 14 (alt. C) och samtidigt ordna transporten av poströsterna så att rösterna är framme vid sammanräkningscentralen i Stockholm senast omkring kl. 23 på valdagen. Styrelsen har vidare gjort vissa kostnadsberäkningar för de olika alternativen.

Resultatet av undersökningen redovisas i bifogade promemoria (bilaga A). Till uppgifterna i promemorian lämnas följande kompletterande upplysningar.

Undersökningen avser endast ordinarie val med valdag tredje söndagen i september. Om valdagen förläggs till annan dag blir beräkningarnas giltighet beroende av väg- och väderförhållandena för årstiden, ev. också av den transportkapacitet som järnväg och flyg då med hänsyn till säsongvariationerna kan ställa till förfogande.

Antalet poströstande har beräknats till ca 1 milj., dvs. en ökning av antalet poströstande från ca 14 % till ca 20 % av det totala antalet röstande vid samma antal röstberättigade och samma valdeltagande som vid valen 20.9.1970. Även en något större ökning av antalet poströstande än den här förutsatta bör kunna rymmas inom ramen för beräkningarna utan att transportkapaciteten överskrids.

De tillfälliga postanstalterna för röstmottagning på olika slag av vårdanstalter har förutsatts i regel bli inrättade söndagen före valdagen. Inga tillfälliga postanstalter skulle således inrättas på valdagen. Valboxarna från de tillfälliga postanstalterna har under punkt 2 i promemorian räknats in bland de boxar som sänds in på fredagen före valdagen. I praktiken kan sådana boxar från de tillfälliga postanstalterna som inte behöver användas vid ordinarie postanstalt sändas in tidigare under veckan före valdagen. Likaså kan sådana boxar från de ordinarie postanstalterna som blivit helt fyllda under förtidsröstningen sändas in tidigare.

I punkt 2 har vidare antagits att alla valboxar skall sändas in till sammanräkningscentralen på fredag oavsett hur stort antal röster de innehåller. I praktiken torde man kunna föreskriva att en box skall innehålla minst ett visst minimiantal hålkort för att sändas in på fredag.

I förutsättningarna har ingått att ett styrkort och tre valsedlar läggs ned i valboxen för varje väljare. Varje box beräknas alltså rymma styrkort och valsedlar avseende högst 400 väljare.

Vad beträffar postanstalternas öppethållande på valdagen har förutsatts att det – som hittills – skall förekomma ett generellt öppethållande då alla ordinarie postanstalter, där röstmottagning äger rum, har öppet. Detta generella öppethållande har hittills varit förlagt till kl. 10–11 och kl. 15–16

och alltså omfattat två timmar. Mot bakgrund av erfarenheterna från 1970 års val har ett generellt öppethållande på två timmar bedömts som fullt tillräckligt även i fortsättningen. För alternativ B har dock det generella öppethållandet satts till tre timmar (kl. 10–13). Motivet för detta är att röstmottagningen inte ansetts böra börja senare än kl. 10 på valdagen. Det har då bedömts vara föga meningsfullt att använda sig av två öppethållanden. Naturligtvis kan man i stället tänka sig att öppethållandet förläggs till tiden 9–10 och 12–13. Det medför dock en ganska stor kostnadsökning på grund av övertidsreglerna.

Det har också förutsatts att vissa postanstalter liksom hittills skall ha ett längre öppethållande. Ingen postanstalt förutsätts dock ha öppet längre än till kl. 11 i alt. A, kl. 13 i alt. B eller kl. 14 i alt. C.

Utredningen visar att det är möjligt att under de angivna förutsättningarna låta poströstningen pågå till kl. 11 på valdagen och ändå hinna transportera fram valboxarna till sammanräkningscentralen i Stockholm senast omkring kl. 23. Den transportplan som redovisas i bilaga A är att betrakta som preliminär. I bilaga B har gjorts en sammanställning över det antal valboxar som enligt denna plan har kommit fram vid de i fråga 1 i Er skrivelse nämnda tidpunkterna.

Vid en slutlig planläggning torde vid behov vissa mindre tidsvinster kunna göras.

Statens Järnvägar har vid underhandskontakter i ärendet preliminärt förklarat att de avsedda tågen får utnyttjas för transporterna i fråga och att erforderligt transportutrymme skall ställas till förfogande i dessa tåg.

Linjeflyg AB har likaledes vid underhandskontakter i ärendet preliminärt förklarat att erforderliga flygtransporter skall ställas till förfogande.

Avskrift av skriftliga besked från Statens Järnvägar och Linjeflyg AB kommer att översändas så snart dessa besked erhållits.

En absolut garanti för att alla valboxarna under alla förhållanden skall vara framme hos räkningscentralen i Stockholm senast kl. 23 valdagens kväll i alternativ A kan inte lämnas. I åtagandet måste från Postverkets sida göras vissa förbehåll. Dessa kan graderas i förhållande till den beräknade risken för att en händelse av visst slag skall inträffa, möjligheterna att förutse händelsen, den verkan den har och möjligheterna att neutralisera dess verkan genom särskilda åtgärder. Mot denna bakgrund kan sägas följande om de förbehåll som måste göras.

1 Under förutsättning att rimlig tid inte finns för åtgärder som fordras för att neutralisera verkan av händelsen måste förbehåll göras för allvarligare naturhändelse, t. ex. översvämning som undermine-rat en banvall så att tågförbindelserna inte kan upprätthållas, strejk, lockout, allvarligare olyckor och andra allvarligare händelser, t. ex. längre och mera omfattande strömavbrott.
2 Förbehåll måste vidare göras för allvarligare olyckor vid transporterna, oförutsedda hinder för trafiken i form av tågurspåring och dikeskörning, tekniska fel på flygplan, lok och bilar, väderhinder vad beträffar flygtrafiken samt för missöden av olika slag.

Ett försök till närmare analys av förbehållens omfattning och betydelse redovisas i bilaga C.

Det är också möjligt att låta poströstningen pågå till kl. 13 (alt. B) resp. 14 (alt. C) på valdagen och ändå hinna få fram valboxarna från flertalet postanstalter till sammanräkningscentralen i Stockholm senast omkring kl. 23.00 på valdagens kväll. Från ett mindre antal postanstalter kan dock valboxarna inte hinna fram till kl. 23 utan att extraordinära åtgärder sätts in. Det är emellertid osäkert om ens sådana åtgärder gör det möjligt att hinna fram i tid. Det antal postanstalter det gäller är för alt. B 42 st. och för alt. C 68 st. Vid dessa postanstalter röstade den 19 och 20 september 1970 802 (alt. B) resp. 1 142 väljare (alt. C).

I alt. B och C måste flygtransporter användas i betydligt större utsträckning än i alt. A. Marginalerna blir givetvis knappare och tidsschemat mera pressat. Detta gör att

risken för förseningar ökar. Till detta skall läggas att valboxarna över lag kommer fram senare till räkningscentralen i alt. B och C. Antalet boxar som kommer fram efter kl. 22 är följande i de tre alternativen.

Alt. A	941	(18,9 %)
Alt. B	2 315	(46,4 %)
Alt. C	2 785	(55,9 %)

Kostnaderna för röstmottagningen vid de ordinarie postanstalterna på valdagen och för transporten av valboxarna till sammanräkningscentralen i Stockholm, inberäknat viss beredskap för att neutralisera störningar som kan inträffa i transportsystemet, har beräknats till följande belopp för de olika alternativen i dagens pris- och löneläge.

A:	1,5 milj. kr.
B:	1,7 milj. kr.
C:	2 milj. kr.

Till detta kommer beräknat porto med dagens portonivå för de valboxar som enligt förutsättningarna i Er skrivelse skall sändas in på fredagen före valdagen. Denna kostnad blir 162 817 kronor.

Sammanfattningsvis kan sägas att Poststyrelsen är beredd att åta sig uppdraget att transportera fram valboxarna enligt alternativ A med de förbehåll för störningar i transporterna som angetts här ovan. Regulariteten i transporterna bedöms bli tillfredsställande. Givetvis måste man ta med i beräkningen att störningar i transporterna kan komma att inträffa. Verkningarna därav kan självfallet i extrema fall bli omfattande. Det synes dock vara realistiskt att anta att verkningarna i regel inte blir större än att ett tillförlitligt valresultat skall kunna redovisas på valnatten.

Vid inträffade förseningar kommer givetvis att göras allt för att så mycket som möjligt mildra verkningarna. Det är dock önskvärt att de regionala sammanräkningscentralerna såvitt möjligt får anlitas för sammanräkning av sådana poströster som i något särskilt fall på grund av störningar i transporterna inte kan hinna fram till sammanräkningscentralen i Stockholm på valnatten.

I alternativen B och C bedöms osäkerhetsfaktorerna bli så pass mycket större än i alternativ A att regulariteten i transporterna generellt sett inte beräknas kunna bli helt godtagbar. Med de knappa tidsmarginaler som står till buds kan även mindre störningar i transportsystemet få så pass stora verkningar att det inte blir möjligt att redovisa ens ett någotsånär rättvisande valresultat på valnatten. Med bibehållande av kravet att ett tillförlitligt valresultat skall kunna redovisas på valnatten vill Postverket för sin del avråda från att vid 1973 års val välja något av alternativen B eller C. Redan alternativ A innebär en stor anspänning och resursinsats. Om något av de tre alternativen skall väljas synes det vara befogat att vid 1973 års val stanna för alternativ A. Med ledning av erfarenheterna från 1973 års val bör man ha bättre möjligheter att bedöma om man i fortsättningen kan sträcka sig så långt som till alternativ B eller C.

Poststyrelsen är beredd att om så erfordras lämna ytterligare upplysningar i de transportfrågor m. m. som ovan behandlats, t. ex. om vilka postanstalters valboxar som saknas vid de i bilaga B angivna klockslagen och om det antal väljare som poströstade vid dessa postanstalter den 19 och 20 september 1970.

Bilaga 2:A

(Bilaga A till postverkets skrivelse)

1965 års valtekniska utredning har i skrivelse till Poststyrelsen 24.2.1971 hemställt om en undersökning av Postverkets möjligheter att på valdag, efter det att poströstningen har avslutats, befordra valboxar från samtliga postanstalter till Stockholm för sammanräkning av poströsterna. Utredningen anger att poströstningen i varje fall bör pågå till kl. 11.00 på valdagen men att möjligheterna att utsträcka röstmottagningen på postanstalterna en eller några timmar efter kl. 11.00 på valdagen även bör undersökas. Samtidigt anges att valboxarna måste vara framme för sammanräkning i Stockholm senast kl. 23.00.

Utredningen hemställer vidare att Poststyrelsen undersöker huruvida det är praktiskt möjligt att låta insändandet av poströsterna ske i två omgångar, dels på fredagen före valdagen, dels efter postanstalternas stängning på valdagen.

Utredningen hemställer slutligen om en uppskattning av kostnaderna för Postverkets åtaganden i samband med poströstning, transporter m. m.

För att kunna lämna utredningen begärda uppgifter har ett omfattande utredningsarbete varit nödvändigt. I detta arbete har samtliga postdirektioner engagerats.

Förutsättningar vid utredningsarbetet

Följande förutsättningar har gällt vid utredningsarbetet.

1. Röstmottagningen pågår på fredagen och lördagen före valdagen under postanstalternas ordinarie öppethållande samt på valdagen enligt följande tre alternativ.

	Alt. A	Alt. B	Alt. C	
Postkontoret Stockholm 1	kl. 8–11	8–13	8–14	
Göteborg 1				
Malmö 1				
Övriga postkontor	kl. 8–11	9–13	9–14	
Postexpedition A	kl. 9–11	10–13	9–11,	13–14
Övriga postanstalter	kl. 9–11	10–13	10–11,	13–14

2. Följande antal valboxar sänds från postanstalterna:

	På fredagen	På valdagen
från postkontor klass B 5–A 28	15 st.	7 st.
från postkontor klass A 26–A 23	10 st.	5 st.
från postkontor klass A 21–A 19	5 st.	3 st.
från postexpedition A	3 st.	3 st.
från postexpedition B	2 st.	2 st.
från poststation	1 st.	1 st.

Valboxar från tillfälliga postanstalter förutsätts ingå i dessa antalssiffror.

3. Valboxarna betraktas i befordringshänseende som assurerade ilpaket.

4. Nuvarande postlägenheter antas gå kvar efter oförändrad tidtabell vid nästkommande val, likaså i nu gällande edition av Sveriges kommunikationer intagna tåg- och flyglägenheter.

5. Flygbefordran av valboxar undviks så långt möjligt med hänsyn till flygets väderkänslighet.

6. På fredagen färdigställda valboxar befordras med ordinarie postlägenheter. För befordringen av på valdagen färdigställda valboxar till Stockholm utnyttjas i bilaga 1 upptagna tåg- och flyglägenheter. Om detta inte är möjligt anordnas särskilda biltransporter, som bör ankomma till Stockholm kl. 19.00–19.30 och senast kl. 22.00. Flyglägenheterna utnyttjas endast då så är oundgängligen nödvändigt.

7. För uppsamling av valboxarna anordnas postföringar med bil till lämpliga uppsamlingsorter och därifrån (i förekommande fall) till ort vid järnväg eller med flygplats.

8. Uppsamlingstransporterna utförs med Postverkets fordon och personal. Fordonskostnad beräknas enligt lämplig bilstorlek.

9. I Stockholm transporteras valboxarna successivt till Postbankens lokaler på Klara Norra Kyrkogata. För transporten dit (inklusive tid för lossning av valboxarna vid postförande lägenhet) från Stockholm C, Bromma och Arlanda beräknas åtgå 1 tim., 1 tim. 15 min. resp. 1 tim. 30 min.

10. Bevakningsman sätts in vid järnvägs- och landsvägsbefordran på valdagen.

11. Följande timkostnader tillämpas vid beräkning av personalkostnader (= 1970 års löneläge; sociala förmåner etc. inräknade).

Lönegrad	Ortsgrupp 4 Kr	Ortsgrupp 5 Kr
Poststationsföreståndare klass 1–11	24.00	24.00
Poststationsföreståndare klass 12	27.00	27.00
A 9	24.80	26.10
A 10	26.00	27.40
A 11	27.40	28.60
A 12	28.70	30.00
A 13	29.60	30.90
A 14	31.10	32.40
A 15	32.60	33.90
A 16	34.00	35.30
A 17	35.70	37.00
A 18	37.40	38.80
A 19	39.40	40.70
A 20-B 5	40.00	40.00

Ersättning utgår vid varje inställelse för minst 3 timmar. Om tjänstgöringen överstiger 3 timmar, utgår ersättning efter verklig tjänstgöringstid (avrundad till närmaste fjärdedels timme).

Insändande av valboxar på fredagen

Gjorda undersökningar visar att valboxarna från i stort sett samtliga postanstalter kan ingå till Stockholm lördag morgon med ordinarie postlägenheter. Återstoden (i huvudsak valboxar från postanstalter i Norrland) ingår söndag f. m. De ordinarie uppsamlingslägenheterna synes i regel ha erforderlig kapacitet (volymmässig) för ifrågavarande befordran men för postlägenheterna mot Stockholm och vissa andra större lägenheter behöver i allmänhet extra utrymmen rekvireras. Extrapersonal behöver sättas in i viss omfattning, framför allt på uppsamlingspostanstalterna.

Antalet valboxar som ingår till Stockholm lördag morgon resp. söndag f. m. (ett begränsat antal) med olika postlägenheter har beräknats till 4999 st. Utöver detta antal samlas 965 st. boxar upp fredag kväll från postanstalterna i Stor-Stockholmsområdet. Totalt således 5964 st. valboxar.

Insändande av valboxar på valdagen. Poströstningen pågår till kl. 11.00.

Undersökningen visar, att valboxarna från samtliga postanstalter kan ingå till sammanräkningscentralen i Stockholm senast kl. 23.20. Av bifogade sammanställning, bilaga 2, framgår vilka lägenheter till Stockholm som utnyttjas, antalet valboxar som sänds med resp. lägenhet, ankomsttider m. m. Följande kommentarer kan göras till uppgifterna i sammanställningen.

Ett förhållandevis stort antal valboxar ingår relativt sent till sammanräkningscentralen, i vissa fall efter kl. 23.00. Det är möjligt att den beräknade tidsåtgången i Stockholm för lossning av postlägenheter och transport till sammanräkningscentralen kan pressas något. I så fall kan valboxarna ingå till sammanräkningscentralen senast omkring kl. 23.00, dvs. det klockslag som den valtekniska utredningen angivit.

Enligt förutsättningarna har flygbefordran av valboxarna så långt möjligt undvikits. I de fall flyglägenheter har utnyttjats för befordran av valboxar har detta således varit nödvändigt för att nå Stockholm på valdagen. Ett ökat utnyttjande av flyg skulle helt naturligt innebära tidigare ankomsttider till Stockholm och därmed till sammanräkningscentralen.

Uppsamlingen av valboxar sker som tidigare nämnts genom att särskilda billinjer inrättas. Om antalet sådana billinjer ökas, vilket medför ökade kostnader, torde det vara möjligt att i vissa fall kunna sända ett antal valboxar med en tidigare tåglägenhet. Möjligheterna härtill är dock begränsade och det antal valboxar som därigenom skulle ingå till Stockholm tidigare får bedömas vara alltför litet för att kunna påverka arbetet vid sammanräkningscentralen.

Insändande av valboxar på valdagen. Poströstningen pågår till kl. 13.00

Undersökningen visar, att valboxar från flertalet postanstalter kan ingå till Stockholm inom utsatt tid. Utnyttjade lägenheter, antal valboxar m. m. redovisas i bilaga 3. I detta alternativ har flygbefordran måst utnyttjas i relativt stor omfattning och vidare har antalet sent inkommande valboxar till Stockholm ökat. De kommentarer som gjorts till bilaga 2 kan anses gälla även i detta fall.

Postdirektionerna i Övre norra och Nedre norra postdistrikten har i detta alternativ redovisat 19 resp. 23 postanstalter vilkas valboxar inte kan nå befordran till Stockholm på valdagen med tillgängliga flyglägenheter. Postanstalterna redovisas i bilaga 4. Det torde dock vara möjligt att beträffande vissa postanstalter nå ifrågavarande flyglägenheter om direktbil sätts in till lämplig flygplats medan beträffande andra postanstalter enda lösningen torde vara att utnyttja helikopter för befordringen.

Insändande av valboxar på valdagen. Poströstningen pågår till kl. 14.00

Undersökningen visar, att valboxar från flertalet postanstalter kan ingå till Stockholm inom utsatt tid. Utnyttjade lägenheter, antal valboxar m. m. redovisas i bilaga 5. Antalet till Stockholm sent inkommande valboxar ökar i detta alternativ, likaså antalet postanstalter i Norrland vilkas valboxar inte kan nå befordran till Stockholm på valdagen med tillgängliga flyglägenheter. Dessa postanstalter redovisas i bilaga 4. Möjligheterna att genom extraordinära åtgärder "rädda" dessas valboxar minskar.

Kostnader för Postverkets åtaganden i samband med poströstningen m. m.

Kostnaderna för röstmottagningen vid postanstalterna till och med lördagen före valdagen har inte beräknats. Så har inte heller kunnat ske beträffande röstmottagningen på valdagen vid förenade post- och järnvägsstationer. För röstmottagningen på valdagen vid övriga postanstalter blir kostnaden, om poströstningen pågår till kl. 11.00: 350.000 kr.
13.00: 450.000 kr.
14.00: 600.000 kr.

Kostnaderna för transport av valboxarna till sammanräkningscentralen blir för valboxar som sänds in på fredagen: 163.000 kr. För valboxar som sänds in på valdagen blir kostnaden, om poströstningen pågår till
kl. 11.00: 260.000 kr.
kl. 13.00: 295.000 kr.
kl. 14.00: 310.000 kr.

Vid ovanstående kostnadsberäkningar har för fredagen förutsatts – eftersom valboxarna befordras med ordinarie postlägenheter – att Postverket för befordringen av valboxarna ersätts med ett belopp motsvarande portot för 5964 assurerade ilpaket som vart och ett väger 8,5 kg. (beräknad vikt för valbox med inneliggande poströster) dvs. efter nuvarande taxa 5964 x 27,30 kr = 162 817 kr.

Kostnaden för uppbyggnad av erforderlig transportorganisation, som torde bli hög, administrationskostnader och samkostnadsbidrag ingår inte i ovanstående belopp. Kostnaderna för utsändande av tomma valboxar före valet till postanstalterna har inte beräknats.

Kommentarer

Som framgår av ovanstående är det möjligt att sända in valboxar till Stockholm i två omgångar, dels efter postanstalternas stängning på fredagen före valdagen dels efter poströstningens avslutande på valdagen.

De valboxar, som sänds in på fredagen ankommer till Stockholm på lördag morgon och söndag f. m. (ett fåtal).

Valboxar, som sänds in efter poströstningens avslutande kl. 11.00 på valdagen, ingår till sammanräkningscentralen i Stockholm samma dag senast omkring kl. 23.00. Om poströstningen skall pågå till kl. 13.00 resp. kl. 14.00 på valdagen kan valboxarna från ett antal orter i Norrland inte ingå i tid såvida inte extraordinära åtgärder kan vidtas. Möjligheterna härtill har inte undersökts. Om poströstningen avslutas kl. 11.00 kan i allmänhet befordringen av valboxar ske med järnvägslägenheter. Från Norrland och Gotland måste dock flyg utnyttjas. Om poströstningen avslutas kl. 13.00 resp. kl. 14.00 måste flygbefordran utnyttjas i avsevärd omfattning (10 olika flyglägenheter).

Som en allmän förutsättning för utredningsarbetet har gällt att nuvarande postlägenheter antas gå kvar efter oförändrad tidtabell vid nästkommande val, likaså i nu gällande edition av Sveriges kommunikationer intagna tåg- och flyglägenheter. Vidare har förutsatts att samtliga lägenheter får utnyttjas för befordran av valboxar om så behövs.

Några kontakter har inte tagits med SJ Centralförvaltning eller flygbolagen (SAS/LIN) i detta ärende. Många av de tåg som har utnyttjats i detta sammanhang används normalt inte för postbefordran, en del av tågen medtar f. ö. inte gods i dagens läge. Uppehållstiderna vid de stationer där tågen stannar är mycket korta (endast 2 minuter) och inlastning av valboxar medhinns inte på denna tid. Det är således nödvändigt att SJ Centralförvaltning i förekommande fall vidtar åtgärder för att tillgodose Postverkets behov av transportlägenheter för valboxar.

Möjlighet att chartra särskilda flyg för befordringen av valboxar torde finnas om antalet flygningar begränsas. Beträffande de flyglägenheter som i detta sammanhang har utnyttjats har förutsatts att flygplanskapacitet finns, men som tidigare nämnts har någon kontakt inte tagits med flygbolagen.

Beträffande transporterna på landsväg finns med all sannolikhet erforderlig kapacitet för planerade postföringar. I kostnadsberäkningarna har förutsatts att postföringarna utförs med Postverkets fordon och personal, men i nuläget har Postverket inte resurser, varken ifråga om bilar eller chaufförer att utföra alla de transporter som planerats. Dessa måste därför i relativt stor utsträckning anförtros åt åkerier, taxiföreningar osv.

Den valtekniska utredningen förutsätter att Postverket skall kunna garantera att valboxarna kan ingå till sammanräkningscentralen i Stockholm vid vissa angivna klockslag och senast kl. 23.00 på valdagen. En sådan garanti kan helt naturligt inte lämnas, då för befordringen i viss utsträckning måste använ-

das flyg, som av väderleksskäl kan bli inställt, senarelagt eller dirigerat till annan än avsedd flygplats. Även tekniska fel på exempelvis bilar kan medföra förseningar. Av bl. a. anförda skäl anses det nödvändigt – om poströstningen skall pågå även på valdagen – att samtliga länssammanräkningscentraler (eller några av dem) vid behov kan disponeras för sammanräkning av det med all sannolikhet begränsade antal poströster, som av tekniska fel, väderleksskäl etc. inte kan ingå till Stockholm i tid för sammanräkning där.

Bilaga 2:A1

(Bilaga 1 till postverkets skrivelses bilaga A)

Tåglägenheter

		S 226	S 224
Malmö[1]	fr	11.40	13.50
Eslöv	”	12.10	–
Hässleholm	”	12.54	14.45
Alvesta	”	14.00	15.44
Nässjö	”	14.55	16.39
Mjölby	”	16.04	17.35
Linköping	”	16.29	17.57
Norrköping	”	17.08	18.34
Stockholm	t	19.15	20.43

		S 722	S 426
Göteborg[1]	fr	11.30	14.45
Falköping	”	13.01	16.16
Skövde	”	13.26	16.36
Hallsberg	”	14.50	17.51
Örebro	”	15.18	–
Arboga	”	16.07	–
Västerås	”	17.05	–
Enköping	”	17.38	–
Katrineholm	”	–	18.28
Stockholm	t	18.42	19.55

		S 416–426
Karlstad	fr	15.55
Kristinehamn	”	16.28
Hallsberg	”	17.51
Katrineholm	”	18.28
Stockholm	t	19.55

		S 677
Mora	fr	14.15
Borlänge	”	16.14
Avesta	”	17.17
Sala	”	17.45
Stockholm	t	19.30

		S 261	X 95
Sundsvall	fr	13.45	17.10
Hudiksvall	”	14.50	18.14
Söderhamn	”	15.37	19.00
Gävle	”	16.55	20.00
Stockholm	t	19.35	22.15

		X 85
Östersund	fr	15.50
Ånge	”	17.05
Ljusdal	”	18.14
Bollnäs	”	18.59
Gävle	”	20.12
Stockholm	t	22.20

		X 34
Göteborg	fr	17.15
Falköping	”	18.32
Stockholm	t	21.55

		X 95
Sundsvall	fr	17.10
Hudiksvall	”	18.14
Söderhamn	”	19.00
Gävle	”	20.00
Stockholm	t	22.15

Flyglägenheter (max. 650 valboxar/flyglägenhet)

Malmö	fr	–	18.45
Kristianstad	”	18.20	–
Ronneby	”	18.30–19.00	–
Kalmar	”	19.25–19.55	–
Bromma	t	21.00	20.30

Ängelholm	fr	18.05
Halmstad	”	18.25–18.55
Jönköping	”	19.30–20.00
Bromma	t	21.00

Växjö	fr	19.15
Bromma	t	20.30

[1] Om flyg måste utnyttjas, används i första hand reguljärt flyg

Göteborg	fr	20.05	Anm. Ca 150 valboxar måste sändas med X 34.
Bromma	t	21.30	
Karlstad	fr	20.10	
Borlänge	”	20.45–21.15	
Bromma	t	22.00	
Östersund	fr	19.35	
Sundsvall	”	20.15–20.45	
Bromma	t	22.00	
Skellefteå	fr	18.40	
Umeå	”	19.10–19.40	
Örnsköldsvik	”	20.00–20.30	
Bromma	t	22.00	
Kiruna	fr	19.00	
Luleå	”	19.40–20.10	
Arlanda	t	21.20	

Bilaga 2:A2

(Bilaga 2 till postverkets skrivelses bilaga A)

Valboxar från uppsamlingsorterna	expedierade via	Befordringslägenhet				
		Bil	Bil	Bil	Tåg S 722	Fl Vi
Storstockholm	–	739				
Malmö, Lund, Ystad	Malmö					
Eslöv, Hälsingborg, Landskrona, Ängelholm, Kristianstad, Karlshamn, Sölvesborg	Hässleholm					
Hässleholm, Halmstad, Karlskrona, Värnamo, Kalmar						
Nybro, Växjö, Alvesta	Alvesta					
Oskarshamn, Hultsfred, Jönköping, Nässjö	Nässjö					
Tranås	Tranås					
Mjölby	Mjölby					
Västervik, Gamleby, Linköping	Linköping					
Finspång, Norrköping	Norrköping					
Nyköping	Nyköping					
Eskilstuna, Katrineholm	Katrineholm					
Varberg, Borås, Trollhättan, Kungälv, Strömstad, Stenungsund, Göteborg	Göteborg					
Uddevalla, Vänersborg, Ulricehamn, Lidköping, Falköping	Falköping				29	
Skövde	Skövde				66	
Visby	Visby					
Kristinehamn, Hagfors, Filipstad, Åmål, Sunne, Torsby, Arvika, Karlstad	Karlstad					
Mora	Mora					
Falun, Ludvika, Borlänge	Borlänge					
Avesta	Avesta					
Sala	Sala					
Hallsberg	Hallsberg				23	
Karlskoga, Örebro	Örebro				125	
Västerås	Västerås				81	
Enköping	Enköping				18	
Sandviken, Gävle	Gävle					
Norrtälje	Norrtälje		36			
Uppsala	Uppsala			89		
Strömsund, Hoting, Nälden, Östersund	Östersund					
Ånge	Ånge					
Sveg, Ljusdal	Ljusdal					
Bollnäs	Bollnäs					
Sollefteå, Härnösand, Sundsvall	Sundsvall					
Hudiksvall	Hudiksvall					
Söderhamn	Söderhamn					
Örnsköldsvik	Örnsköldsvik					
Storuman, Lycksele, Åsele, Vilhelmina, Umeå	Umeå					
Skellefteå	Skellefteå					
Arvidsjaur, Älvsbyn, Arjeplog, Gällivare, Piteå, Kalix, Överkalix, Övertorneå, Boden, Luleå	Luleå					
Vittangi, Kiruna	Kiruna					
Antal valboxar		739	36	89	342	
Ankomsttid till Cst/Bromma/Arlanda		–	–	–	18.42	18
Ankomsttid till Postbanken		13.00–14.00	15.30	15.45	19.42	20

Ankomsttider till Stockholm på valdagen för lägenheter som medför valboxar. Poströstning pågår till kl. 11.00.

Tåg S 677	Tåg S 261	Tåg S 426	Tåg S 224	Flyg fr Kiruna	Tåg X 34	Tåg X 95	Tåg X 85	Flyg fr Karlstad	Flyg fr Skellefteå	Flyg fr Östersund
			275							
			303							
			381							
			26							
			32							
		492			9					
		169								
		208								
24										
147								12		
47										
19										
	110									
							95			21
							39			
							47			
							30			
	55					104				
	39									
	26									
									64	
									165	
									95	
				215						
				45						
237	230	869	1 017	260	9	104	211	12	324	21
19.30	19.35	19.55	20.43	21.20	21.55	22.15	22.20	22.00	22.00	22.00
20.30	20.35	20.55	21.43	22.50	22.55	23.15	23.20	23.15	23.15	23.15

Bilaga 2:A3

(Bilaga 3 till postverkets skrivelses bilaga A)

Valboxar från uppsamlingsorterna	expedierade via	Befordringslägenhet						
		Bil	Bil	Tåg S 722	Flyg fr Visby	Tåg S 226	Bil	Tåg S 677
Storstockholm	–	739						
Malmö, Lund, Ystad	Malmö							
Hälsingborg, Landskrona, Ängelholm	Ängelholm							
Halmstad	Halmstad							
Karlshamn, Eslöv, Sölvesborg, Hässleholm, Kristianstad	Kristianstad							
Karlskrona, Ronneby	Ronneby							
Alvesta, Värnamo	Alvesta							
Växjö	Växjö							
Nybro, Oskarshamn, Kalmar	Kalmar							
Vetlanda, Jönköping, Nässjö	Nässjö					51		
Värnamo, Jönköping	Jönköping							
Tranås	Tranås					17		
Mjölby	Mjölby					19		
Västervik, Gamleby, Linköping	Linköping					83		
Finspång, Söderköping, Norrköping	Norrköping					81		
Nyköping	Nyköping							
Eskilstuna, Katrineholm	Katrineholm					77		
Varberg, Borås, Kungälv, Trollhättan, Strömstad, Stenungsund, Göteborg	Göteborg							
Uddevalla, Vänersborg, Ulricehamn, Lidköping, Falköping	Falköping							
Skövde	Skövde							
Kristinehamn, Hagfors, Filipstad, Åmål, Sunne, Torsby, Arvika, Karlstad	Karlstad							
Visby	Visby				44			
Falun, Mora, Ludvika, Borlänge	Borlänge							35
Avesta	Avesta							47
Sala	Sala							19
Hallsberg	Hallsberg			12				
Karlskoga, Örebro	Örebro			56			69	
Västerås	Västerås			81				
Enköping	Enköping			18				
Sandviken, Gävle	Gävle							
Norrtälje	Norrtälje		36					
Uppsala	Uppsala		89					
Strömsund, Hoting, Nälden, Östersund	Östersund							
Ånge	Ånge							
Sveg, Ljusdal	Ljusdal							
Bollnäs	Bollnäs							
Sollefteå, Härnösand, Sundsvall	Sundsvall							
Hudiksvall	Hudiksvall							
Söderhamn	Söderhamn							
Örnsköldsvik	Örnsköldsvik							
Storuman, Lycksele, Åsele, Vilhelmina, Umeå	Umeå							
Skellefteå	Skellefteå							
Arvidsjaur, Älvsbyn, Arjeplog, Gällivare, Piteå, Kalix, Överkalix, Övertorneå, Boden, Luleå	Luleå							
Vittangi, Kiruna	Kiruna							
Antal valboxar		739	125	167	44	328	69	101
Ankomsttid till Cst/Bromma/Arlanda		–	–	18.42	18.55	19.15	–	19.30
Ankomsttid till Postbanken		15.00–16.00	17.30	19.42	20.10	20.15	20.30	20.30

Ankomsttider till Stockholm på valdagen för lägenheter som medför valboxar. Poströstning pågår till kl. 13.00.

Tåg S 224	Flyg fr Malmö	Flyg fr Växjö	Flyg fr Ängelholm	Flyg fr Kristianstad	Flyg fr Göteborg	Flyg fr Kiruna	Tåg X 34	Tåg X 95	Tåg X 85	Flyg fr Karlstad	Flyg fr Skellefteå	Flyg fr Östersund
	232											
			140									
			81									
				206								
				61								
61												
		73										
				104								
67												
			42									
31												
32												
					9		247					
							126					
										118		
										148		
								26				
									35			70
									28			11
									36			
									30			
								71				81
								25				
								15				
											64	
											143	
											95	
						208						
						45						
191	232	73	263	371	9	253	373	137	129	266	302	162
20.43	20.30	20.30	21.00	21.00	21.30	21.20	21.55	22.15	22.20	22.00	22.00	22.00
21.43	21.45	21.45	22.15	22.15	22.45	22.50	22.55	23.15	23.20	23.15	23.15	23.15

Bilaga 2:A4

(Bilaga 4 till postverkets skrivelses bilaga A)

Sammanställning över postanstalter från vilka valboxar ej kan ingå till Stockholm på valdagen om poströstningen får pågå till kl. 13.00 resp. kl. 14.00

Poströstning till kl. 13.00

Fjällnäs
Tänndalen
Funäsdalen
Bruksvallarna
Ljusnedal
Tännäs
Hede
Vemdalen
Vemhån
Stora Blåsjön
Jormvattnet
Jormlien
Gäddede
Håkafot
Fågelberget
Lidsjöberg
Högbynäs
Alanäset
Havsnäs
Kvikkjokk
Tärnaby
Hemavan
Umfors
Vilhelmina
Bäsksjö
Latikberg
Laxbäcken
Lomsjökullen
Malgomaj
Marsfjäll
Nästansjö
Storseleby
Dorotea
Borgafjäll
Högland
Ormsjö
Risbäck
Svanavattnet
Pajala
Kangosfors
Muodoslompolo
Sattajärvi

Poströstning till kl. 14.00

Vidstående postanstalter +
Lillhärdal
Herrö
Lofsdalen
Glöte
Linsell
Laisvall
Randijaur
Karesuando
Kuttainen
Porjus
Dokkas
Ullatti
Örträsk
Dikanäs
Dajkanvik
Meselefors
Ammarnäs
Slussfors
Lajksjöberg
Lavsjön
Lomsjö
Jarhois
Kaunisvaara
Narken
Nuoksujärvi
Pello

Bilaga 2:A5

(Bilaga 5 till postverkets skrivelses bilaga A)

Valboxar från uppsamlingsorterna	expedierade via	Befordringslägenhet							
		Bil	Bil	Tåg S 722	Flyg fr Visby	Tåg S 226	Tåg S 677	Tåg S 261	Tå S 4
Storstockholm		739							
Malmö, Lund, Ystad	Malmö								
Hälsingborg, Landskrona, Ängelholm	Ängelholm								
Halmstad	Halmstad								
Karlshamn, Eslöv, Sölvesborg, Hässleholm, Kristianstad	Kristianstad								
Karlskrona, Ronneby	Ronneby								
Alvesta, Växjö	Växjö								
Nybro, Oskarshamn, Kalmar	Kalmar								
Vetlanda, Nässjö	Nässjö					9			
Värnamo, Jönköping	Jönköping								
Tranås	Tranås					10			
Mjölby	Mjölby					19			
Västervik, Gamleby, Linköping	Linköping					33			
Finspång, Söderköping, Norrköping	Norrköping					80			
Nyköping	Nyköping								
Eskilstuna, Katrineholm	Katrineholm					77			
Varberg, Borås, Kungälv, Trollhättan, Strömstad, Stenungsund, Göteborg	Göteborg								
Uddevalla, Vänersborg, Ulricehamn, Lidköping, Falköping	Falköping								
Skövde	Skövde								
Kristinehamn, Hagfors, Filipstad, Åmål, Sunne, Torsby, Arvika, Karlstad	Karlstad								
Visby	Visby				44				
Falun, Mora, Ludvika, Borlänge	Borlänge						35		
Avesta	Avesta						47		
Sala	Sala						19		
Hallsberg	Hallsberg			3					
Karlskoga, Örebro	Örebro			7					
Västerås	Västerås			81					
Enköping	Enköping			18					
Sandviken, Gävle	Gävle							24	
Norrtälje	Norrtälje		36						
Uppsala	Uppsala		89						
Strömsund, Hoting, Nälden, Östersund	Östersund								
Ånge	Ånge								
Sveg, Ljusdal	Ljusdal								
Bollnäs	Bollnäs								
Sollefteå, Härnösand, Sundsvall	Sundsvall								
Hudiksvall	Hudiksvall								
Söderhamn	Söderhamn							11	
Örnsköldsvik	Örnsköldsvik								
Storuman, Lycksele, Åsele, Vilhelmina, Umeå	Umeå								
Skellefteå	Skellefteå								
Arvidsjaur, Älvsbyn, Arjeplog, Gällivare, Piteå, Kalix, Överkalix, Övertorneå, Boden, Luleå	Luleå								
Vittangi, Kiruna	Kiruna								
Antal valboxar		739	125	109	44	228	101	35	
Ankomsttid till Cst/Bromma/Arlanda		–	–	18.42	18.55	19.15	19.30	19.35	19
Ankomsttid till Postbanken		16.00–17.00	18.30	19.42	20.10	20.15	20.30	20.35	20

Ankomsttider till Stockholm på valdagen för lägenheter som medför valboxar. Poströstning pågår till kl. 14.00.

Tåg S 224	Flyg fr Malmö	Flyg fr Växjö	Flyg fr Ängelholm	Flyg fr Kristianstad	Flyg fr Göteborg	Flyg fr Kiruna	Tåg X 34	Tåg X 95	Tåg X 85	Flyg fr Karlstad	Flyg fr Skellefteå	Flyg fr Östersund
	232											
			140									
			81									
				206								
				61								
		120										
				104								
68												
			97									
7												
81												
32												
					176		318					
							169					
										170		
										148		
								86				
									26			79
									28			11
									30			
									30			
								66				93
								39				
								15				
											64	
											133	
											95	
						196						
						43						
188	232	120	318	371	176	239	487	206	114	318	292	183
20.43	20.30	20.30	21.00	21.00	21.30	21.20	21.55	22.15	22.20	22.00	22.00	22.00
21.43	21.45	21.45	22.15	22.15	22.45	22.50	22.55	23.15	23.20	23.15	23.15	23.15

Bilaga 2:B

(Bilaga B till postverkets skrivelse)

Sammanställning Antal valboxar som ankommit till sammanräkningscentralen i Stockholm vid vissa klockslag på valdagens kväll.

	Alternativ A		Alternativ B		Alternativ C	
Klockslag	Antal	Ack. antal	Antal	Ack. antal	Antal	Ack. antal
20	1 206 (24,2 %)		1 031 (20,7 %)		973 (19,5 %)	
20.30	721 (14,5 %)	1 927 (38,7 %)	542 (10,9 %)	1 573 (31,6 %)	373 (7,5 %)	1 346 (27,0 %)
21	1 099 (22,0 %)	3 026 (60,7 %)	600 (12,0 %)	2 173 (43,6 %)	195 (3,9 %)	1 541 (30,9 %)
21.30	–		–		118 (2,4 %)	1 659 (33,3 %)
22	1 017 (20,4 %)	4 043 (81,1 %)	496 (10,0 %)	2 669 (53,6 %)	540 (10,8 %)	2 199 (44,1 %)
22.30	–		634 (12,7 %)	3 303 (66,3 %)	689 (13,8 %)	2 888 (57,9 %)
23	269 (5,4 %)	4 312 (86,5 %)	635 (12,7 %)	3 938 (79,0 %)	902 (18,1 %)	3 790 (76,0 %)
23.20	672 (13,5 %)	4 984 (100 %)	996 (20,0 %)	4 934 (99,0 %)	1 113 (22,4 %)	4 903 (98,4 %)
senare	–		50 (1,0 %)	4 984 (100 %)	81 (1,6 %)	4 984 (100 %)

Bilaga 2:C

(Bilaga C till postverkets skrivelse)

Försök till analys av förbehållens omfattning och betydelse.

Vad beträffar punkt 1 avser förbehållet det fall att sådan händelse oförutsett inträffar under valdagen eller strax före, så att andra transportanordningar inte rimligtvis kan hinna vidtas. När det gäller strejk eller lockout som föregås av föreskrivet varsel får händelsen anses vara känd i så god tid i förväg att särskilda åtgärder för att eliminera verkningarna bör hinna vidtas.

Händelser av det slag som avses i punkt 1 är närmast hänförliga till hinder av force majeure-karaktär. Det är relativt ovanligt att sådana händelser inträffar. De kan dessutom beräknas ha begränsad räckvidd, dvs. endast viss eller vissa transporter drabbas. Man får vidare förutsätta att det vanligen endast blir fråga om större eller mindre förseningar även om det också kan inträffa att valboxar går förlorade. Man torde kunna räkna med förståelse från allmänhetens sida för att transporterna under sådana förhållanden inte kan fullgöras inom planerad tidsram.

Förbehållet enligt punkt 2 avser till stor del händelser som oförutsett inträffar under själva transporten. Risken för sådana händelser är större än för sådana händelser som avses under punkt 1. Risken kan inte förebyggas. Varje särskild händelse får förutsättas ha begränsad räckvidd, dvs. endast viss transport drabbas. Även här torde det i regel endast bli fråga om större eller mindre förseningar.

Till de faktorer som avses i punkt 2 hör väderhinder för flygtrafiken.

Vid underhandskontakter med luftfartsverket har inhämtats vissa uppgifter om regulariteten i flygtrafiken på flertalet av de flygplatser som berörs i den skisserade transportplanen för alternativ A. Som avvikelser från regulariteten har räknats dels inställd landning dels försening på mera än en timme. Under tiden 15–21 september, dvs. den tid under vilken valdagen vid ordinarie riksdagsval kan infalla med nuvarande lagstiftning, var regulariteten 1963–1969 mellan kl. 18.00 och 23.00 i genomsnitt följande.

Visby	99 %
Kiruna	99 %
Karlstad	97 %
Skellefteå	98 %
Östersund	98 %
Bromma	99 %
Arlanda	99 %

Under tiden 15–21 september 1970, kl. 18.00–23.00, var antalet inställda eller försenade landningar vid vissa flygplatser följande.

Visby	0
Kiruna	1 (16 sept. planet kl. 23.00 försenat 1 tim. 24 min.)
Karlstad	1 (16 sept. planet kl. 19.45 inställt på grund av åska och dimma)
Skellefteå	0
Östersund	0

På själva valdagen 1970, dvs. söndagen den 20 september, förekom således inga inställda eller avsevärt försenade landningar

kl. 18.00–23.00.

Från luftfartsverkets sida har vid kontakterna i ärendet framhållits att det vid denna tid på året knappast förekommer väderhinder för landning vid ett flertal flygplatser samtidigt. Om en flygplats har landningsförbud kan man räkna med att landning kan ske på annan närbelägen flygplats i stället. Bl. a. nämndes att landningsförbud sällan förekommer på Bromma och Arlanda samtidigt.

Man meddelade vidare att tekniska fel uppträder så sällan att de knappast kan mätas statistiskt. Oväder hindrar i och för sig inte flygtrafiken. Det är dimman som utgör problem. Omkring 20–25 september börjar sämre väder uppträda norrut i landet och eftermiddagsdimma kan förekomma även om vädret är vackert. Man uppgav dock att det med stor säkerhet kan förutses när det blir dimma.

Bilaga 3 Datororter

Utredningen har genomfört en enkät bland de företag och institutioner som har datorer. Datorer som kan användas vid inläsning av hålkortsvalsedlar vid 1973 års val finns på de orter som framgår av följande tabell.

Län	*Datororter*
Stockholms län	Stockholm Lidingö Nacka Solna Huddinge Danderyd Sollentuna Älta Nynäshamn Södertälje
Uppsala län	Uppsala Ultuna
Södermanlands län	Eskilstuna Nyköping
Östergötlands län	Linköping Norrköping Åtvidaberg
Jönköpings län	Jönköping Huskvarna
Kronobergs län	Älmhult Ljungby Växjö
Kalmar län	Kalmar
Blekinge län	Karlshamn Karlskrona Olofström
Kristianstads län	Bromölla Perstorp Kristianstad
Malmöhus län	Malmö Helsingborg Lund Trelleborg Landskrona
Hallands län	Varberg
Göteborgs och Bohus län	Göteborg Mölndal Uddevalla
Älvsborgs län	Borås Trollhättan Alingsås Vänersborg
Skaraborgs län	Skara Älvenäs, Vålberg
Värmlands län	Karlstad Forshaga
Örebro län	Örebro Karlskoga Laxå Hällefors
Västmanlands län	Arboga

	Hallstahammar
	Västerås
	Fagersta
	Surahammar
	Köping
Kopparbergs län	Falun
	Borlänge
Gävleborgs län	Gävle
	Iggesund
	Sandviken
Västernorrlands län	Härnösand
	Örnsköldsvik
	Kramfors
	Sundsvall
Jämtlands län	Östersund
Västerbottens län	Skelleftehamn
	Kristineberg
	Umeå
Norrbottens län	Kiruna
	Luleå

Bilaga 4 Åtagande av IBM Svenska AB att framställa röstkort

Under förutsättning att nedanstående villkor uppfylles, åtar sig IBM att tillse att erforderlig personell och maskinell kapacitet finns tillgänglig för att till den 8 augusti 1973 framställa röstkort.

1 IBM erhåller totalansvaret för ADB-framställningen av röstkorten.

2 IBM-kompatibla magnetband, innehållande uppgift om de röstberättigade, skall finnas tillgängliga på IBM Datacentral senast den 5 juli 1973.

3 Ett röstkort, innehållande uppgift om namn, adress, postadress, vallokal, valtider, valdistrikt och löpnummer på de röstberättigade, framställs. Informationen stansas och skrivs i klartext enligt bifogad kortlayout.

4 Antalet röstberättigade 1973 beräknas uppgå till maximalt 6 miljoner.

5 IBM är villigt att sluta ett preliminärt avtal under hösten 1971 med reservation för myndigheternas definitiva godkännande. Detta skall ske senast den 30/6 1972, eljest förfaller vårt åtagande enligt detta brev.

Såvitt kan förutses, kommer IBM att kunna erbjuda maskinkapacitet via 2560 eller motsvarande även 1976. IBM förbinder sig att hålla berörd myndighet underrättad om förändringar, som kan påverka genomförandet i maskinellt avseende.

Bilaga 5 Förslag till röstkort

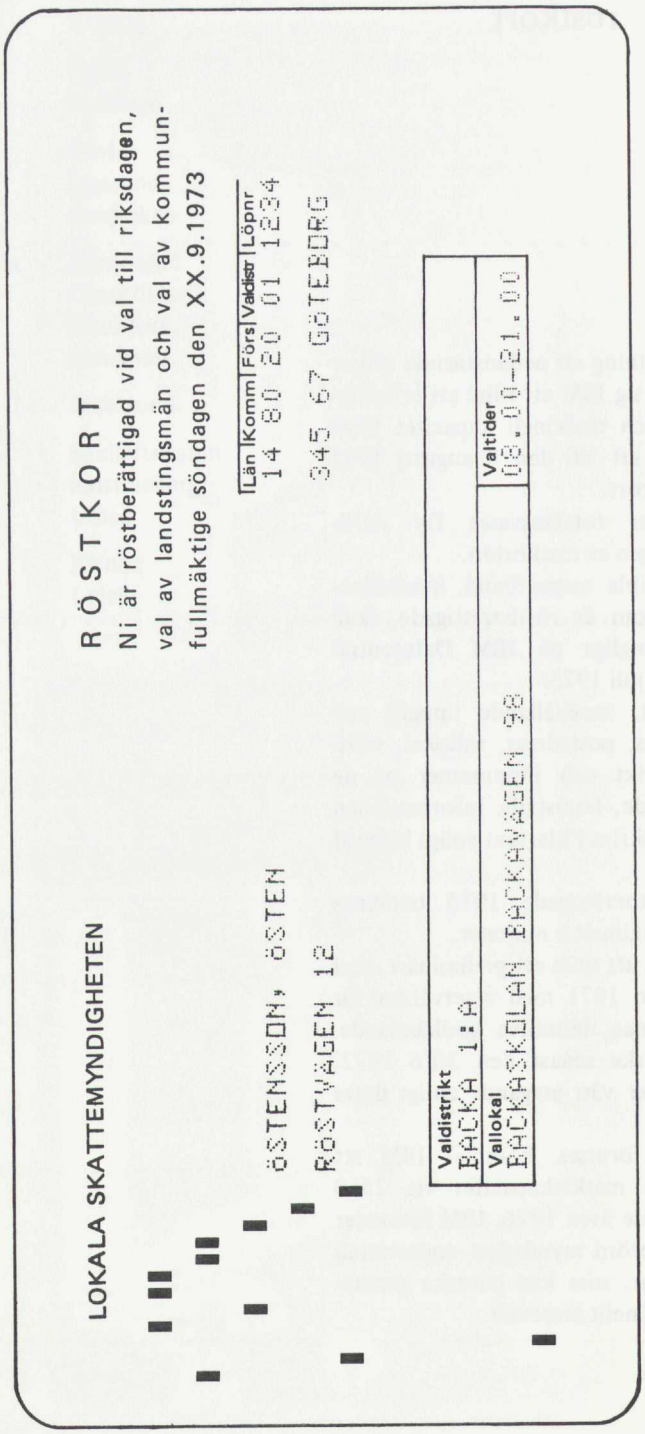

Bilaga 6 Förslag till valsedlar

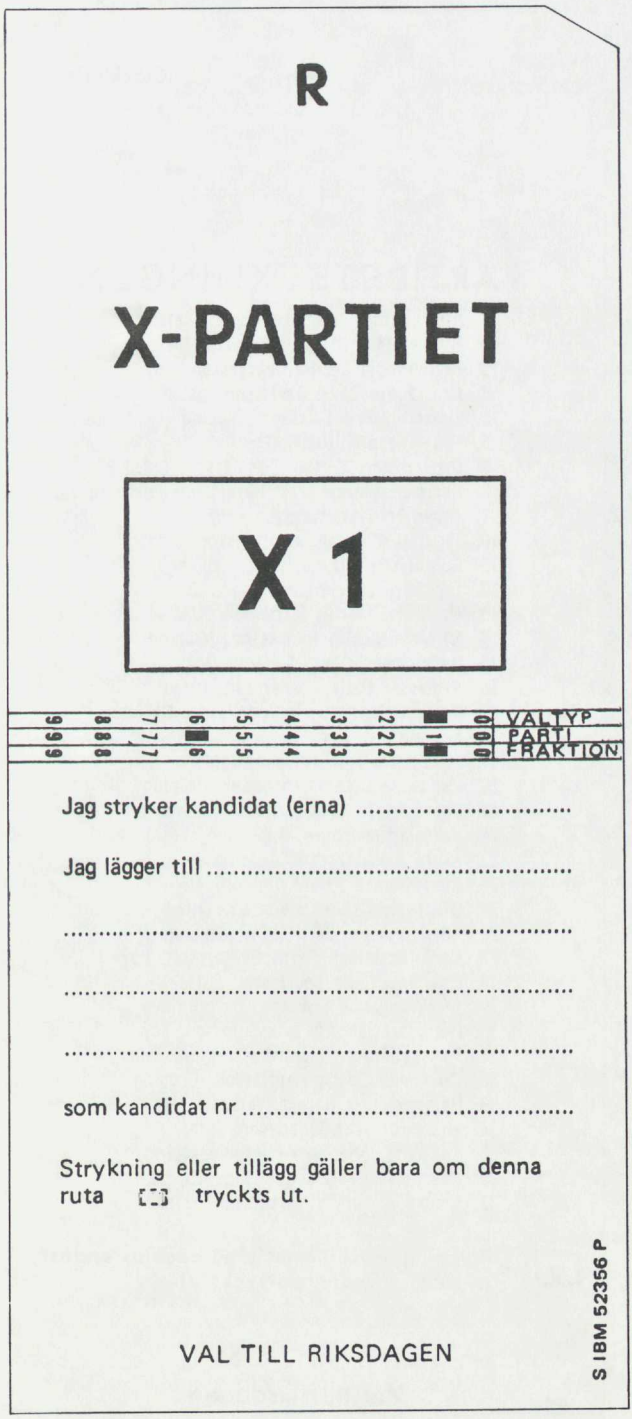

Förslag till valsedel enligt avsnitt 5.2.4

Valkrets 01 Stockholms stad

PARTIBETECKNINGEN

1. Affärsbiträde Adam Adamsson, Astad
2. Byggmästare Bertil Bertilsson, Bköping
3. Civilekonom Cecilia Ceasarsson, Cby
4. Droskägare David Davidsson, Dstad
5. Elektriker Erik Eriksson, Eköping
6. Fru Filippa Filipsson, Fby
7. Grovarbetare Gustav Gustavsson, Gstad
8. Hemmansägare Harald Haraldsson, Hköping
9. Ingenjör Ivar Ivarsson, Iby
10. Journalist Johanna Johansson, Jstad
11. Kontorist Karla Karlsson, Kköping
12. Lokförare Ludvig Ludvigsson, Lby
13. Maskinist Martin Martinsson, Mstad
14. Nattvakt Nicklas Nicklasson, Nköping
15. Ombudsman Olov Olovsson, Oby
16. Professor Petter Pettersson, Pstad
17. Representant Rudolf Rudolfsson, Rköping
18. Sekreterare Signe Sigurdsson, Sby
19. Tandläkare Tore Torsson, Tstad
20. Urmakare Urban Urbansson, Uköping
21. Verkmästare Viktor Viktorsson, Vby
22. Yrkeslärare Yngve Yngvesson, Ystad
23. Åkare Åke Åkesson, Åköping
24. Ämneslärare Ärla Ärligsson, Äby
25. Överfurir Östen Östensson, Östad
26. Advokat Adam Bertilsson, Aköping
27. Banktjänsteman Bertil Ceasarsson, Bby
28. Chafför Cecilia Davidsson, Cstad
29. Direktör David Eriksson, Dköping
30. Ekon. föreståndare Erik Filipsson, Eby
31. Folkskollärare Filippa Gustavsson, Fstad
32. Guldsmed Gustav Haraldsson, Gköping
33. Hamnarbetare Harald Ivarsson, Hby
34. Inspektör Ivar Johansson, Istad
35. Jur kand Johanna Karlsson, Jköping
36. Kassörska Karla Ludvigsson, Kby
37. Lagerchef Ludvig Martinsson, Lstad

☐ ← Strykningar och namntillägg beaktas endast om rutan till vänster trycks ut.

Val till riksdagen

Förslag till valsedel enligt 1969 års betänkande

Förslag till valsedel enligt 1969 års betänkande

PARTIBETECKNINGEN

Valkrets 01 Stockholms stad

Kandidater

1. Affärsbiträde Adam Adamsson, Astad
2. Byggmästare Bertil Bertilsson, Bköping
3. Civilekonom Cecilia Ceasarsson, Cby
4. Droskägare David Davidsson, Dstad
5. Elektriker Erik Eriksson, Eköping
6. Fru Filippa Filipsson, Fby
7. Grovarbetare Gustav Gustavsson, Gstad
8. Hemmansägare Harald Haraldsson, Hköping
9. Ingenjör Ivar Ivarsson, Iby
10. Journalist Johanna Johansson, Jstad

Efterträdare

1a. Ackvisitör Martin Nicklasson, Aköping
1b. Badmästare Ceasar Filipsson, Bby
2a. ADB-chef Nicklas Olovsson, Aby
2b. Bageriarbetare David Gustavsson, Bstad
3a. Adjunkt Olof Pettersson, Astad
3b. Banbiträde Erik Haraldsson, Bköping
4a. Advokat Petter Rudolfsson, Aköping
4b. Banktjänsteman Filippa Ivarsson, Bby
5a. Affärsbiträde Rudolf Sigurdsson, Aby
5b. Barnläkare Gustav Johansson, Bstad
6a. Affärsföreståndare Signe Torsson, Astad
6b. Barnstugeinsp Harald Karlsson, Bköping
7a. Agronom Tore Urbansson, Aköping
7b. Bensinstnsförest Ivar Ludvigsson, Bby
8a. Aktuarie Urban Viktorsson, Aby
8b. Bergsingenjör Johanna Martinsson, Bstad
9a. Amanuens Viktor Yngvesson, Astad
9b. Bibliotekarie Karla Nicklasson, Bköping
10a. Anläggningsarbetare Yngve Åkesson, Aköping
10b. Bildhuggare Ludvig Olovsson, Bby

Val till riksdagen

Strykningar och namntillägg beaktas endast om rutan till höger trycks ut. →

Bilaga 7 Exempel på valsedlar, Umeå studentkår

Val av kårfullmäktige

9 8 7 6 5 4 2 1 0 11 12

KÅRPARTIET CENTERN

1. Björn Sundelin
2. Per Nilsson
3. Elsa Karlsson
4. Sven-Olof Edvinsson
5. Verner Westerlund
6. Sven Weinehall
7. Håkan Nygren
8. Alf Jonsson
9. Rolf Olofsson
10. Ingvar Byström
11. Karin Burman
12. Tore Hultin
13. Karin Liljengård
14. Björn Wänman
15. Anita Forsberg
16. Thore Forsman
17. Bertil Molin
18. Karin Sile'n
19. Torbjörn Wennebro
20. Astrid Karlsson
21. Inger Ödling
22. Alva Gustafsson
23. Lars Weinehall

För att strykningar och / eller tillägg skall kunna beaktas vid den maskinella sammanräkningen måste rutan här intill tryckas ut. ☐

Umeå studentkår

Val av kårfullmäktige

9 8 7 6 4 3 2 1 0 11 12

KÅRPARTIET FRIA STUDENTER

1. Håkan Jönsson
2. Birgitta Hammarström
3. Hans Saers
4. Annika Bälter
5. Christer Olsson
6. Nils Bennedich
7. Rolf Hörnqvist
8. Per Davidsson
9. Wilhelm Geijer
10. Bo–Erik Kristensson
11. Karin Eriksson
12. Bibi Holmberg
13. Björn Lindwall
14. Torbjörn Oscarsson
15. Rune Grundström
16. Roland Edin
17. Ulf Parde
18. Nick Lemperg
19. Rune–Bertil Johnson
20. Marja Sjöberg
21. Jerker Stavre'n
22. Ulf Bennedich
23. Gunnar Karlsson
24. Carin Hjort
25. Lena Sander
26. Fredrik Schmidt
27. Staffan Norin
28. Ingrid Petrini
29. Petter Lundström
30. Carl–Erik Samuelsson
31. Karin E. Ågren
32. Per Riese
33. Margareta Bure'n
34. Jürgen Fürstenau
35. Bengt Grundström
36. Lars Sahle'n
37. Gunilla Palmblad
38. P–G Nyberg
39. Britt–Marie Eriksson
40. Anders Forsman
41. Michel Verdin
42. Torbjörn Styrke
43. Göran Nilsson
44. Berit Ekman
45. Elly Gunarsson

För att strykningar och / eller tillägg skall kunna beaktas vid den maskinella sammanräkningen måste rutan här intill tryckas ut. ☐

Umeå studentkår

Val av kårfullmäktige

9 8 7 5 4 3 2 1 0 11 12

KÅRPARTIET LIBERALERNA

1. Sven–Erik Wallin
2. Jan Sundström
3. Örjan Asplund
4. Allan Öhvall
5. Bertil Holmlund
6. Lars–Olof Lundberg
7. Åsa Andersson
8. Eva Lundgren
9. Bosse Blideman
10. Annbritt Johanson
11. Ricard Backlund
12. Arne Håll
13. Jörgen Ohlsson
14. Birgitta Johansson
15. Berit Inga
16. Birgit Nilsson
17. Erik Johansson
18. Christer Edling
19. Staffan Berglund
20. Ulf G Hägglund
21. Leif Hansson
22. Eira Johansson
23. Lars Thomasson
24. Elisabeth Nilsson
25. Tore Dale'n
26. Ulf Ärnström
27. Staffan Sundin
28. Staffan Laestadius

För att strykningar och / eller tillägg skall kunna beaktas vid den maskinella sammanräkningen måste rutan här intill tryckas ut. ☐

Umeå studentkår

Val av kårfullmäktige

9 8 7 6 5 3 2 1 0 11 12

SOCIALDEMOKRATISKA KÅRPARTIET

1. Bo-Martin Ruthström
2. Anders Hjelm
3. Curt Wiklund
4. Anita Säfström
5. Jan-Erik Damber
6. Irene Ferm
7. Curth Lövgren
8. Dage Åberg
9. Patricia Näslund
10. Lars-Erik Öhlund
11. Leif Hjalmarsson
12. Björn Adolfsson
13. Lars Jansson
14. Kjell-Anders Hietala
15. Dick Sundelin
16. Arne Johansson
17. Linda Fredriksson
18. Stina Andersson
19. Roland Carlsson
20. Anders Strömqvist
21. Jerry Bergstedt
22. Staffan Wennberg
23. Leif Wikman
24. Ingegerd Olofsson
25. Ingmar Näslund
26. Jan-Åke Morin
27. Sten Hellström
28. Lars-Gunnar Nilsson
29. Leif Ytterbo
30. Kaj Hammarberg
31. Leif Pehrsson
32. Kjell Mårtensson
33. Håkan Larsson
34. Sven Jonsson
35. Lars-Eddy Bergström
36. Anita Östling
37. Inez Backlund
38. Bruno Hägglöf
39. Britt-Marie Kindblad
40. Anders Fahlgård
41. Ewa Hedkvist
42. Kjell Nygren
43. Catherine Bohman
44. Mauritz Nyström
45. Ingela Blixt
46. Conny Sawatiuk
47. Karin Rodhe
48. Gudmund Andersson
49. Stig Eriksson
50. Stig Brodin
51. Ervor Edman

För att strykningar och / eller tillägg skall kunna beaktas vid den maskinella sammanräkningen måste rutan här intill tryckas ut. ☐

Umeå studentkår

Bilaga 8 Informationsbroschyr

KÅRVAL

den 27 och 28 april - nytt röstsätt

Tid och plats för valet – se annons i denna Vertex.
Krav för att få rösta: medtag legitimation + kvitto (terminskort) på erlagd terminsavgift. Du har det i legitimationens plastficka.

Valet och vad det gäller

Genom att delta i kårvalet har du möjlighet att påverka den politiska sammansättningen av kårfullmäktige. Detta får omedelbara konsekvenser för vilken politik som kommer att föras av bl a kårstyrelsen, SUSB-styrelsen och USIB-styrelsen eftersom dessa styrelser utses genom kårfullmäktige.
Som du ser är det betydelsefullt att du röstar. När du har läst den här broschyren vet du hur man gör när man röstar. När du har läst denna Vertex vet du kanske också hur du skall rösta. Låt det nu bara bli av!
Hur valsedlarna ser ut och var de finns samt hur strykningar och tillägg går till visas på sista sidan.

UMEÅ STUDENTKÅRS VALNÄMND

Så här röstar du med hålkort

Vid det här valet har
- valurnan ersatts av en speciell **valbox**
- valkuvertet bytts ut mot en **kassett**
- valsedlarna utformats som **hålkort** (får ej vikas)

Avsikten är att detta nya röstsätt – där valhemligheten givetvis är fullständigt skyddad – ska användas vid 1973 års allmänna val.

När du kommer till vallokalen får du en kassett. Här finns också valsedlar (hålkort).

På en avskild plats stoppar du in din valsedel (hålkortet) i kassetten – kontrollera att du stoppar i rätt valsedel.

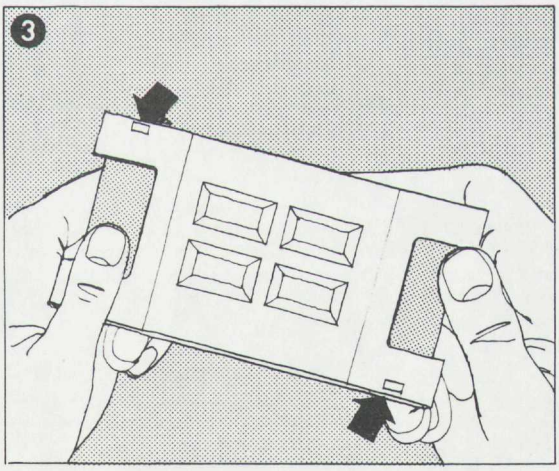

Eftersom kassetten är lika i båda ändar spelar det ingen roll från vilket håll valsedeln stoppas in. Genom att trycka på knappen vid någon av pilarna kan du ta ur valsedeln ur kassetten om du av någon anledning skulle behöva det. Tryck in valsedeln ordentligt så att den befinner sig mellan de två spärrarna på kassetten – då syns bara valsedelns båda kortsidor och valhemligheten är skyddad.

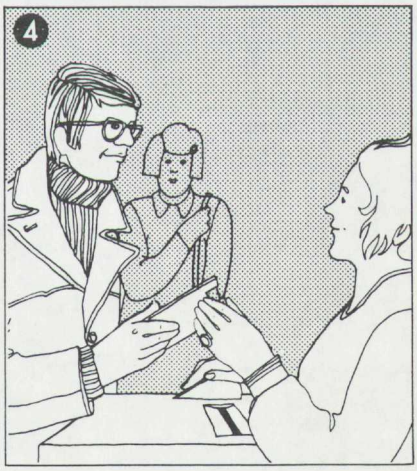

Gå fram till valförrättaren och lämna kassetten. Valförrättaren kontrollerar att du är röstberättigad och markerar att du röstat. Sedan placerar han kassetten i valboxen och trycker ner manöverspaken. Då töms kassetten, valsedeln ligger i valboxen och därmed är röstningen avslutad.

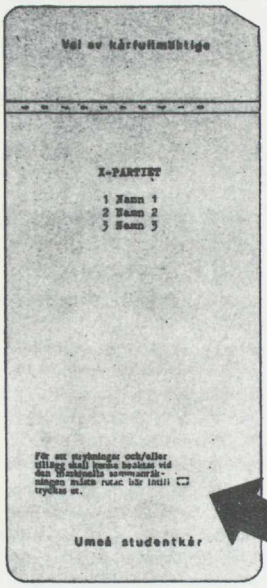

Så här ser valsedlarna ut

Valsedeln ser alltså ut som ett vanligt hålkort. Överst står vilket val det gäller och därunder anges partibeteckning och kandidatnamn.
Det finns även blanka valsedlar där du själv kan fylla i partibeteckning och kandidatnamn.

Partiernas valsedlar och blanka valsedlar (som man själv fyller i) finns
- på kårexpeditionen fr o m den 17.4.
- vid vallokalen på valdagarna.

Eftersom valsedlarna utgörs av hålkort får man inte använda egna valsedlar.

Om du vill stryka eller lägga till namn på valsedeln måste du trycka ut den här rutan längst ner på valsedeln – men endast då! Använd gärna en penna.

KUNGL. BIBL.
STOCKHOLM

Bilaga 9 Valbox och kassett

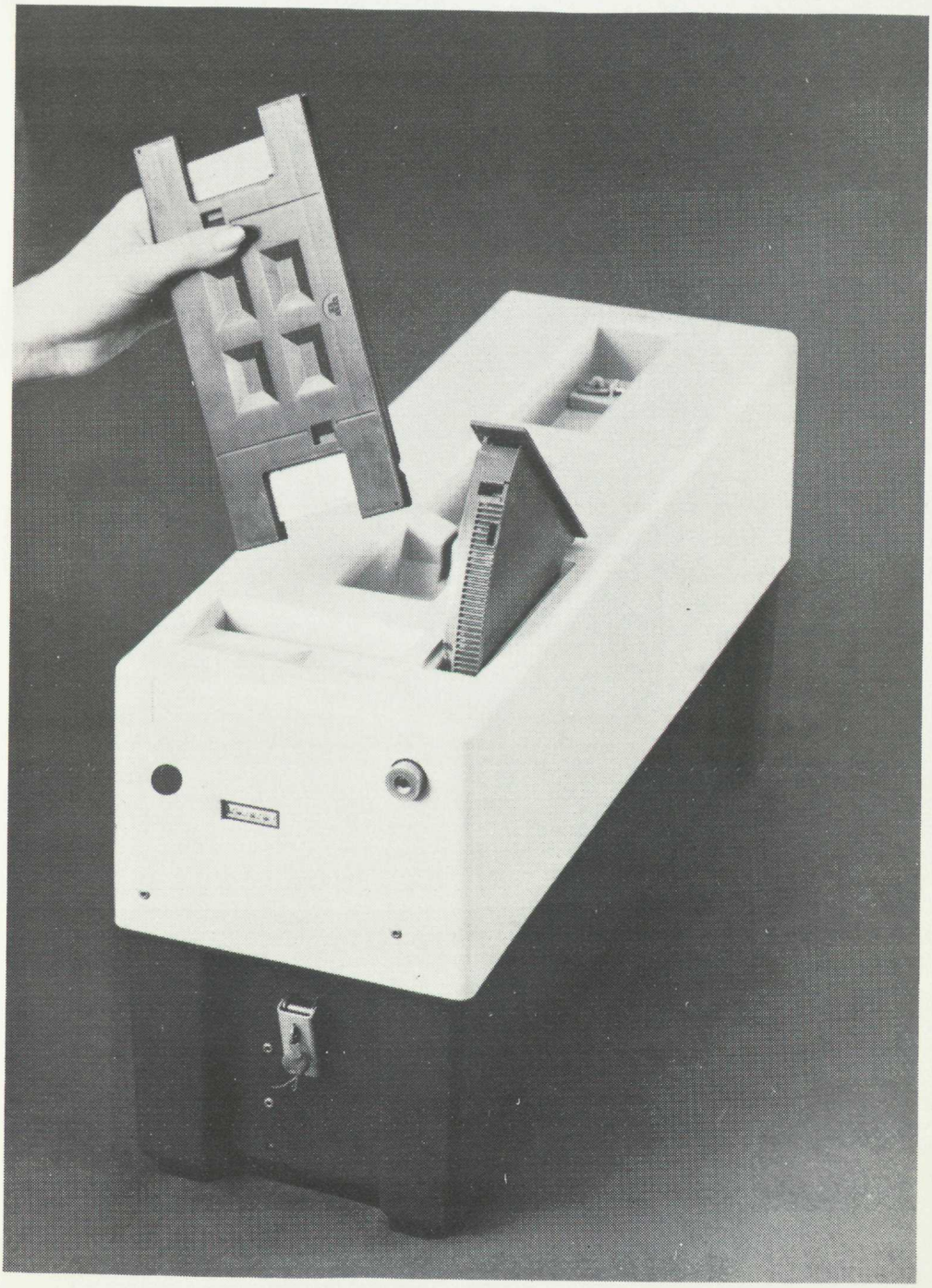

Nordiisk udredningsserie (Nu) 1971

Kronologisk förteckning

1. Forskning med relation till utbildning för åldersklasserna 16–119 år.
2. Harmonisering av matematikundervisningen i årskurs 1–6 i de nordiska länderna.
3. Konsument- och marknadsföringsfrågor.
4. Nordiiska transportproblem.
5. Nordiiska ministerrådets arbetsformer.

Statens offentliga utredningar 1971

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Post- och Inrikes Tidningar. [2]
Snatteri. [10]
Förslag till aktiebolagslag m.m. [15]
Ny domstolsadministration. [41]
Utsökningsrätt XI. [45]
Unga lagöverträdare I. [49]
Rätten till abort. [58]
Högsta domstolens kansli. [59]
Maskinell teknik vid de allmänna valen. [72]

Socialdepartementet

Familjepensionsfrågor m.m. [19]
Särskilda tandvårdsanordningar för vissa patientgrupper. [38]
Läkartjänster. [68]

Försvarsdepartementet

Utredningen om handräckningsvärnpliktiga. 1. Handräckning inom försvaret. [56] 2. Utbildning av vissa värnpliktiga i stabstjänst. [57]

Kommunikationsdepartementet

Ny sjömanslag. [6]
Ett nytt bilregister. [11]
Utredningen angående befordran av farligt gods på väg m.m. 1. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Betänkande I. [20] 2. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Bilaga A. [21] 3. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Bilaga B. [22] 4. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Register m.m. [23]
Sjömanspension. [30]
Lastbil och Taxi. [34]
Vintersjöfart. [63]

Finansdepartementet

SOU 71. Handbok för det officiella utredningstrycket. [1]
1970 års långtidsutredning. 1. Svensk industri under 70-talet med utblick mot 80-talet. Bilaga 2. [5] 2. Finansiella tillväxtaspekter 1960-1975. Bilaga 4. [7] 3. Arbetskraftsresurserna 1965-1990. Bilaga 1. [8] 4. Miljövården i Sverige under 70-talet. Bilaga 8. [12] 5. Utvecklingstendenser inom offentlig sektor. Bilaga 6. [13] 6. Varuhandeln fram till 1975. Bilaga 3. [14] 7. Regional utveckling och planering. Bilaga 7. [16] 8. Export och import 1971–1975. Bilaga 5. [40] 9. Plan och prognos. 1970 års långtidsutredning. Bilaga 9. [70]
Större företags offentliga redovisning. [9]
Mått och vikt. [18]
Betalningsbalansutredningen. 1. Den svenska betalningsbalansstatistiken. [31] 2. Valutareserven och utrikeshandelns finansiella struktur. Bilaga. [32]
Teknisk översyn av kapitalbeskattningen. [46]
Testutredningen. 1. Psykologiska urvalsmetoder inom statsförvaltningen. [47] 2. Personurval med hjälp av psykologiska undersökningar. [48]
Mellanölsfrågan. [66]

Utbildningsdepartementet

Vuxenpedagogisk forskning och utbildning. [24]
Kyrkan kostar. [29]
Produktionsresurser för tv och radio i utbildningen. [36]
Utredningen rörande lärarnas arbetsförhållanden. 1. Lärarnas arbete. En statistisk arbetstidsstudie. [53] 2. Lärarnas arbete. Bilaga I. Tekniska rapporter. [54] 3. Lärarnas arbete. Bilaga II. Tabeller. [55]
1968 års utbildningsutredning 1. Universitetsstudier utan examen. [60] 2. Val av utbildning och yrke. [61] 3. Högre utbildning och arbetsmarknad. [62]

Jordbruksdepartementet

Veterinärdistriktsindelningen, m m. [3]
Bokskogens bevarande. [71]

Handelsdepartementet

Fri affärstid. [33]
Konsumentpolitik – riktlinjer och organisation. [37]
Näringspolitiken – ny verksorganisation. [69]

Inrikesdepartementet

Servicekommittén. 1. Boendeservice 3. Kommunstudien. [25] 2. Boendeservice 4. Projektstudien. [26] 3. Boendeservice 5. Totalkostnadsstudien. [27] 4. Boendeservice 6. Strukturstudien. [28]
Den fria rörligheten fö personer inom EEC. [35]
Den svenska köpkraftsfördelningen 1967. [39]
KSA-utredningen. 1. Försäkring och annat kontant stöd vid arbetslöshet. [42] 2. Arbetskraftens struktur och dimensioner. [43] 3. Bilagor till KSA-utredningens betänkande. [44]
Invandrarutredningen I. [51]
Byggandets industrialisering. [52]
Saneringsutredningen. 1. Sanering I. [64] 2. Sanering II. Bilagor [65]
Ränteomfördelning och vinstutdelning. [67]

Civildepartementet

Kommunala val. [4]
Räddningstjänst. [50]

Industridepartementet

Malm - Jord - Vatten. [17]

Anm. Siffrorna inom klammer betecknar utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.

K L Beckmans Tryckerier AB 1971 ALLF 238 71 072

KUNGL. BIBL.
STOCKHOLM